

Kallio Venla

Miten sukupuoli ja sukupuolistereotypiat näkyvät musiikkikasvatuksen koulutuksessa? –

Musiikkikasvatuksen opiskelijoiden kokemuksia

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma

KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA

Taide- ja taitopainotteinen luokanopettajakoulutus

2021

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Miten sukupuoli ja sukupuolistereotyytiat näkyvät musiikkikasvatuksen koulutuksessa? – Musiikkikasvatuksen opiskelijoiden kokemuksia (Kallio Venla)

Pro gradu -tutkielma, 75 sivua, 2 liitesivua

Toukokuu 2021

Pro gradu -tutkielmani tavoitteena on selvittää, miten sukupuoliroolit ja -stereotyytiat ilmenevät opiskelijoiden kokemusten ja käsitysten mukaan musiikkikasvatuksen opinnoissa. Aineistoni on kerätty sähköisellä kyselyllä Oulun yliopiston musiikkikasvatuksen opiskelijoilta helmikuussa 2021. Vastauksia kertyi 13 kappaletta. Otos edusti eri-ikäisiä, eri sukupuolten edustajia sekä eri vuosikurssien opiskelijoita.

Kaikkien oppilaitosten tulee laatia tasa-arvosuunnitelma ja pyrkiä sukupuolten väliseen tasa-arvoon. Musiikissa sukupuoliroolit näkyvät edelleen vahvasti muun muassa sukupuolittuneissa toimijuuksissa, musiikin historian kertomuksissa sekä laulujen sanoituksissa. Maskuliinisuus hallitsee musiikissa esimerkiksi populaarimusiikin kentällä ja länsimaisessa taidemusiikissa. Säveltäjien, kapellimestarien ja festivaalien esiintyjien joukossa naiset ovat vähemmistössä. Näiden ilmiöiden pohjalta halusin selvittää, missä määrin nämä ilmiöt näkyvät musiikkikasvatuksen opinnoissa. Musiikkikasvattajat uudistavat ja ylläpitävät musiikkikulttuuria, joten heillä on tärkeä rooli sukupuolten tasa-arvon edistäjinä musiikin kentällä. Tutkimukseni käsittelee sukupuolten tasa-arvoa ja sen näkökulma on feministinen.

Tutkimukseni on laadullinen ja tutkimuksellinen lähestymistapa on fenomenografinen. Fenomenografisen menetelmän mukaisesti tutkielmani keskiössä ovat opiskelijoiden käsitykset ja kokemukset tutkittavasta ilmiöstä. Teoreettinen viitekehyseni pohjautuu aiempiin tutkimuksiin ja aiheesta kirjoitettuihin kotimaisiin sekä kansainvälisiin julkaisuihin. Monipuolinen aineisto lisää tutkimukseni luotettavuutta. Luotettavuutta lisää myös aineiston analyysivaiheiden tarkka kuvaaminen fenomenografisen analyysimenetelmän mukaisesti.

Aineistosta nousi esiin kolme kuvauskategoriaa, jotka kuvaavat tutkielmani tuloksia. Nämä ovat *tehtävien jakautuminen*, *tasa-arvo ei toteudu* ja *sukupuoli ei juurikaan näy*. Tulokset osoittavat, että sukupuoliroolit ovat edelleen näkyvissä musiikkikasvatuksen opinnoissa. Soittimet jakautuvat vahvasti sukupuolen mukaan: miehet soittavat bändisoittimia ja naiset soittavat pianoa tai laulavat. Musiikkiteknologian osaaminen painottuu miesten vahvuudeksi. Osa vastaajista koki, että koulutuksessa ei pyritä aktiivisesti purkamaan sukupuolistereotyytioita. Naisvas-
taajista jotkut kokivat joutuneensa ponnistelemaan opinnoissaan enemmän kuin miesopiskelijat. Kolmas kuvauskategoria osoittaa, että kaikki eivät kokeneet sukupuolen näkyvän opinnoissa tai eivät olleet ainakaan kiinnittäneet asiaan huomiota. Tutkielman tulokset ovat samassa linjassa aiempien tutkimusten kanssa ja osoittavat, että sukupuolten tasa-arvon saavuttamiseksi on vielä tehtävä töitä.

Avainsanat: musiikkikasvatus, sukupuoli, sukupuoliroolit, sukupuolistereotyytiat, tasa-arvo, feministinen tutkimus, fenomenografia

Sisältö

1 Johdanto	1
2 Sukupuoli ja tasa-arvo	4
2.1 Sukupuoli ja sukupuolten väliset erot	4
2.2 Feministinen tasa-arvokäsitys	8
2.3 Tasa-arvo ja sukupuoliroolit oppimateriaaleissa	12
2.4 Tasa-arvon edistäminen opettajankoulutuksessa	15
2.5 Tasa-arvo perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmissa	19
3 Musiikki ja sukupuoli	22
3.1 Sukupuolistereotypiat musiikissa	22
3.2 Feministinen musiikintutkimus	26
3.3 Musiikki yhteiskunnassa ja kulttuurissa	28
3.4 Populaarimusiikki yhteiskunnassa ja kouluissa	30
3.5 Sukupuolijakaumat musiikkifestivaaleilla ja listahiteissä	33
4 Tutkimusasetelma	36
4.1 Tutkimuksen taustat	36
4.2 Laadullinen tutkimus	36
4.3 Aineistonkeruu ja kirjoituskutsu	39
4.4 Aineiston analyysi fenomenografiaa hyödyntäen	41
4.4.1 <i>Fenomenografia</i>	41
4.4.2 <i>Tutkimusjoukko</i>	43
4.4.3 <i>Aineiston analyysi</i>	44
5 Tutkimustulokset	47
5.1 Merkityskategoriat	47
5.1.1 <i>Poikien vahvuuksiin kuuluvat bändisoittimet ja musiikkiteknologia</i>	48
5.1.2 <i>Tytöt laulavat tai soittavat pianoa</i>	50
5.1.3 <i>Stereotypioita ei pyritä aktiivisesti purkamaan</i>	51
5.1.4 <i>Naisena täytyy ponnistella enemmän</i>	52
5.1.5 <i>Sukupuoli ei juurikaan näy</i>	54
5.1.6 <i>En ole kiinnittänyt asiaan huomiota</i>	55
5.2 Kuvauskategoriat	56
5.2.1 <i>Tehtävien jakautuminen</i>	58
5.2.2 <i>Tasa-arvo ei toteudu</i>	59
5.2.3 <i>Sukupuoli ei juurikaan näy</i>	60
6 Johtopäätökset	62
7 Pohdinta	65

1 Johdanto

Sukupuoli, sukupuolten väliset erot ja sukupuolistereotypiat ovat viime vuosina olleet paljon esillä tutkimuksissa ja eri medioissa. Sukupuoli nähdään nykyisin moninaisena ilmiönä ja sukupuolten roolit ovat laajentuneet. Myös tasa-arvoasioista keskustellaan paljon ja sukupuolten välinen tasa-arvo toteutuu jatkuvasti yhä paremmin, joskin puutteita löytyy edelleen. Onkin yllättävää, että musiikin saralla on edelleen melko vahvasti näkyvissä erilaiset sukupuoliroolit ja -stereotypiat. Kun seuraa television suosittuja musiikkiohjelmiä, bändien soittajat koostuvat lähes yksinomaan miehistä ja suurilla festivaaleilla naisia on muusikoiden joukossa vain murto-osa.

Sukupuoli näkyy jollain tapaa osana jokapäiväistä elämäämme, kun tarkastellaan esimerkiksi palkkakuilua miesten ja naisten välillä tai leikki-ikäisten lasten leikkejä. Myös yhteiskunta ja lait ovat tehneet eroa sukupuolten välille, joskin nämä erot ovat vähitellen tasaantumassa. (Smith & Smith, 2016, 62–63.) Suomen työmarkkinoilla on vuonna 2005 ollut näkyvissä selvää eriytymistä sukupuolen mukaan. Tämä on näkynyt erotteluna miesten ja naisten töihin, ja Euroopan komissio on vaatinut Suomelta toimenpiteitä tilanteen korjaamiseksi. (Brunila, Heikkinen & Hynninen, 2005, 7.) Tilanne ei kuitenkaan ole korjautunut, sillä segregatio jatkuu edelleen työelämässä ja eri koulutusaloilla. Yksi sukupuolen mukaan eriytyneimmistä aloista on kasvatusala, jossa naiset ovat selvässä enemmistössä. Vuonna 2017 laaditussa tilastossa miehiä oli kasvatusalalla vain 22 %. (Koulutus.fi, 2019.)

Sukupuolten tasa-arvo musiikissa on ollut viime aikoina fokuksena feminististen musiikkiteilijöiden, musiikkikasvattajien ja muusikoiden keskuudessa. Useissa maissa on dokumentoitu esimerkiksi naisten syrjäytyneen musiikin opetussuunnitelmissa ja naissäveltäjien osuuden olevan marginaalinen. Sukupuolten tasa-arvo musiikkikoulutuksessa on tärkeää, sillä se on usein reittinä myös ammatilliselle musiikkiuralle. Koulutuksella on ollut ja on edelleen täten vaikutusta kansainvälisesti myös laajemmin musiikkikäytäntöjen epätasa-arvoon. (de Boise, 2018, 23.)

Tutkin työssäni, miten erilaiset sukupuoliroolit, sukupuolistereotypiat ja sukupuolten väliset erot näkyvät opiskelijoiden käsitysten ja kokemusten mukaan musiikin opiskelussa. Olen kerännyt aineistoni sähköisellä kirjoituskutsulla, jonka avulla selvitin tulevien musiikinopettajien näkemyksiä aiheeseen liittyen. Tutkimus on mielestäni tärkeä, koska valtakunnallinen opetussuunnitelma velvoittaa tasa-arvoiseen ja yhdenvertaiseen opetukseen (Opetushallitus, 2016,

14). Musiikilla on myös merkittävä rooli yksilön kehityksessä. Saarikallio (2009, 224) esittää, että musiikki voi tukea identiteetin rakentumista ja vahvistaa jo olemassa olevaa identiteettiä. Identiteetin rakentuminen on keskeinen osa nuoruuden kehitystä ja kokemus omasta identiteetistä on nuorella usein epävarma. Nuori voi heijastaa omaa minuuttaan ja kokemuksiaan musiikkiin ja musiikki tarjoaa alustan työstää omia ajatuksia ja merkityssisältöjä.

Jotta tasa-arvo toteutuisi, on tärkeää tunnistaa ilmiöt, joissa tasa-arvotyötä on vielä tehtävää. Musiikki kulkee kaikkien yhteiskunnan ja kulttuurin kerrosten läpi, minkä vuoksi sillä on mahdollisuus edistää muutosta yksilön ja yhteisön elämässä. (Välimäki, Torvinen & Mononen, 2018, 7.) Tästä syystä painotus musiikkiin ja musiikkikasvatukseen on tässä tutkimuksessa perusteltua. Koen myös, että tulevat musiikinopettajat ovat luomassa uutta, toivon mukaan tasa-arvoisempaa ja yhdenvertaisempaa musiikkikulttuuria.

Tutkielmani tutkii sukupuolta ja sukupuolten välisiä eroja. Sukupuolen tutkimista on kuvattu useilla eri nimityksillä, eikä se ole vielä löytänyt vakiintunutta termiä, joka kuvaisi kaikkea sitä akateemista keskustelua, mitä sukupuolesta käydään. Naistutkimus on alkanut ajatuksella ”naisista, naisilta, naisille”, mutta se tutkii nykyisin myös miehiä ja transsukupuolisuutta. Vaihtoehtoinen käsite on feministinen tutkimus. Tämä käsite tuo paremmin esiin sen, että tutkimus ei koske pelkästään naisia. Feministisessä tutkimuksessa huomioidaan myös erilaiset hierarkiat ja eriarvoisuutta aiheuttavat tekijät. Nykyisin puhutaan usein myös sukupuolentutkimuksesta. Tätä termiä käytettäessä osa tutkijoista kokee, että se ei tuo tarpeeksi esiin nais- ja miessukupuolten välistä valta-asemaa. (Juvonen, Rossi & Saresma, 2010, 11.) Näiden edellä mainittujen seikkojen vuoksi koen, että käsite ”feministinen tutkimus” tuo parhaiten esiin oman tutkimukseni päämääriä ja kuvaa parhaiten tutkimukseni kohdetta.

Sukupuoli ja seksuaalisuus näkyvät koulujen arjessa. Musiikkikasvatuksessa sukupuoli näkyy esimerkiksi laulujen sanoituksissa, musiikin historian ja nykymusiikin sukupuolittuneissa toimijuuksissa sekä laulamisen ja soittamisen sukupuolittuneissa käytännöissä. (Leppänen, 2011, 29.) Kun musiikkia opiskellaan, musiikin menneisyys on aina jossain määrin läsnä. Instrumenttiopinnoissa omaksutaan aiempia soittotaitoja ja muissa opinnoissa perehdytään käsitteistöön ja historiaan. Musiikin menneisyys on läsnä kertomuksissa, käsitteissä ja menneisyyden kiintopisteissä, kuten sävellyksissä, teoksissa ja säveltäjissä. Vallitseva käsitys menneestä määrittää alan tulevaisuutta ja opetuksella on merkittävä rooli tulevaisuuden musiikkikentän luomisessa.

(Unkari-Virtanen, 2013, 147.) Yksilön oma musiikillinen menneisyys sekä musiikissa vallitseva käsitys musiikin historiasta vaikuttavat molemmat myös tulevaisuuteen ja tulevaisuuden musiikkikenttään.

Kahdessa ensimmäisessä pääluvussa esittelen tutkimukseni teoriataustaa viitaten aiempiin tutkimuksiin ja kirjallisuuteen. Käsittelen ensimmäisessä teorialuvussa sukupuolta ja sukupuolten välisiä eroja sekä määrittelen tasa-arvon käsitteen tutkimukseni kontekstissa. Peilaan sukupuolta ja tasa-arvoa oppimateriaaleihin, opettajankoulutukseen ja opetussuunnitelmaan ja etsin yhteyksiä musiikkikasvatukseen. Teoreettisessa viitekehyksessä hyödynnän sisällönanalyysin menetelmiä. Etsin aiemmista tutkimuksista yhtäläisyyksiä ja eroja, ja esitän teoriapohjassani tiivistetysti niiden tuloksia, muodostaen näin omaa ilmiötäni kuvaavan teoreettisen viitekehksen. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006, Sisällönanalyysi.)

Toisessa pääluvussa syvennyn tarkemmin musiikkiin ja musiikkikasvatukseen. Käsittelen teoreettisessa viitekehyksessä muun muassa peruskoulua ja peruskoulun musiikkikasvatusta, ja sivuan myös lukion opetussuunnitelmaa. Perustelen tämän sillä, että musiikkikasvatuksen opiskelijoista valmistuu musiikinopettajia, joita nämä aiheet tulevat koskemaan viimeistään työelämässä, joskin ne näkyvät tietysti jossain määrin jo musiikkikasvatuksen opinnoissa. Luon tällä tavoin siltaa opiskelijoiden kokemusten ja tulevan työelämän välille. Kun opiskelija jo opiskeluvaiheessa tunnistaa sukupuolia eriarvoistavia teemoja, on hänen helpompaa puuttua niihin tulevassa työssään. Käsittelen aihetta myös laajemmin yhteiskunnan ja kulttuurin näkökulmasta, sillä ne heijastuvat aina myös opetukseen ja koulutukseen.

Tutkimukseni on laadullinen ja tutkimuksellinen lähestymistapa on fenomenografinen. Esittelen kolmannessa pääluvussa tutkimuskysymykset, tutkimusasetelman sekä analyysin eri vaiheet. Neljäs pääluku käsittelee tutkimuksen tuloksia ja esittelee keräämäni aineiston sisältöjä fenomenografista analyysimenetelmää hyödyntäen. Viimeisessä pääluvussa vedän yhteen tutkimukseni tuloksia ja teen niistä johtopäätöksiä.

2 Sukupuoli ja tasa-arvo

Tutkimukseni käsittelee sukupuolten näkymistä ja sukupuolistereotypioita musiikkikasvatuksen opinnoissa. Tässä pääluvussa määrittelen sukupuolen sekä tasa-arvon käsitteitä ja heijastan niitä koulutukseen ja opetussuunnitelmaan.

Sukupuolten välinen tasa-arvo on ihanne, johon perusopetuksessa pyritään. Perusopetuslaissa (628/1998, 2 §) opetuksen tavoitteissa on määrätty, että opetuksen tulee edistää sivistystä ja tasa-arvoisuutta yhteiskunnassa. Käsitteelen tässä luvussa sukupuolta yleisesti ilmiönä sekä peilaan sitä musiikkikasvatukseen. Tutkimuksessani tasa-arvo ja feminismi ovat kantavia teemoja, minkä vuoksi ensimmäinen päälukuni käsittelee myös tasa-arvoa ja tarkastelen sitä feministisestä näkökulmasta. Oppimateriaaleja käsitellään jossain määrin opettajaopinnoissa, joten koen myös niiden tarkastelun perustelluksi tutkimuksessani. Käsitteelen tässä luvussa oppimateriaalien sukupuolittuneisuutta. Määrittelen ensiksi, mitä sukupuolella tarkoitetaan ja millaisia eroja sukupuolten välillä on.

2.1 Sukupuoli ja sukupuolten väliset erot

Minuus on monimutkainen konsepti, joka heijastaa yksilön persoonallisuutta ja sosiaalista kanssakäymistä. Roolit ja ryhmät joihin kuulumme muokkaavat sitä, miten havaitsemme maailmaa, millaisia tunteita koemme ja miten käyttäydymme sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Yksilön sukupuoli-identiteetti on monimutkainen osa ihmisyyttä. Se on yksilön odotusten ja merkitysten joukko, joka vaikuttaa hänen rooliinsa ryhmän jäsenenä sekä siihen, kuinka hän näkee itsensä ainutlaatuisena yksilönä. Minuuteen kuuluu useita samanaikaisia identiteettejä, jotka vaikuttavat toisiinsa. Sukupuoli, kuten myös esimerkiksi ikä ja vanhemmuus, vaikuttavat laajasti käsityksiin itsestä sekä erilaisiin odotuksiin ja tilanteisiin, joita sukupuoleen liitetään. (Smith & Smith, 2016, 63–64.)

Sukupuolen määrittelyt linkittyvät sukupuolta ja seksuaalisuutta säätelevään vallankäyttöön. Ne ovat kehittyneet vastaamaan erilaisia tarpeita ja tuovat esiin tiettyjä sukupuolen ulottuvuuksia, sivuuttamalla samalla joitain toisia sukupuoliseen olemiseen liittyviä mahdollisuuksia. Sukupuolen määritelmät voidaan jakaa biologiseen-, sosiaaliseen- ja juridiseen sukupuoleen. (Leppihalme, Sunnari & Lehto, 2019, 15–18.) Jari Sinkkonen (2013, 52) esittää, että biologinen sukupuoli on kaksijakoinen, jakautuen tyttöihin ja poikiin. Myös Tapio Puolimatka (2019, 9) kertoo, että luonnontieteen käsityksen mukaan ihmisten sukupuolet jakautuvat kahtia: miehiin

ja naisiin. Hän esittää, että sukupuoli on muuttumaton luonnollinen tosiasia, ja viittaa myös siihen, että luonnontieteen käsitys kulkee käsi kädessä myös Raamatun kanssa, jossa kerrotaan Jumalan luoneen ihmisen mieheksi ja naiseksi.

Biologinen määritelmä perustuu biologiseen sukupuolieroon, jolloin sukupuolta ilmentävät sukelimet, fysiologia ja kromosomit. Biologisen sukupuolen mukaan ihmiset jaetaan naisiin ja miehiin. Tämän määritelmän mukaan on perusteltu esimerkiksi heteronormatiivisuutta ja ”luonnollisia” sukupuolinormeja, mitkä sulkevat ulkopuolelle yksilöitä ja ryhmiä, jotka eivät sitoudu näihin määritelmiin. (Leppihalme, Sunnari & Lehto, 2019, 15.) Esitys siitä, että sukupuolia on vain kaksi, sivuuttaa intersukupuolisuuden kokonaan. Intersukupuolisella tarkoitetaan esimerkiksi ihmistä, jolla on syntyessään sukupuolipiirteitä, kuten genitaalit, hormonit tai kromosomit, joiden perusteella häntä ei voida määritellä mieheksi tai naiseksi (Oikarinen, 2019, 24).

Tästä näkökulmasta voidaan todeta, että ihmisiä ei voida tarkasti jakaa pelkästään miehiin ja naisiin. Sukupuolen käsitys on moniulotteinen, kuten muutkin sosiaaliset rakenteet. Se sisältää niin identiteetin, vallan kuin seksuaalisuuden. Sukupuolen määritelmä saattaa myös vaihdella eri kulttuureissa. Psykologiset testit ovat osoittaneet, että suuri osa ihmisistä kokee omaavansa sekä feminiinisiä että maskuliinisia piirteitä sen sijaan, että he edustaisivat vain toista ääripäätä. Miehuus ja naisuus eivät ole ainoastaan synnynnäisiä ominaisuuksia, mutta ne eivät myöskään tule täysin ulkopuolelta tiukkojen rajojen ja roolien kautta. Ihmiset rakentavat myös itse omaa identiteettiään maskuliiniseksi tai feminiiniseksi. (Connell, 2009, 6, 10–11.)

Sosiaalisella sukupuolella tarkoitetaan sitä osaa sukupuolisuudesta, mikä ei ole syntynyt biologian kautta, vaan sosiaalisista ja kulttuurisista normeista. Nämä normit muovaavat ja rajaavat sukupuolta tietyllä tavalla. Kun sukupuoli irrotetaan biologiaperustaisesta tarkastelusta, voidaan tehdä näkyväksi naisten yhteiskunnallista, sukupuoliperusteista syrjintää ja epätasa-arvoa. Juridinen sukupuoli puolestaan näkyy henkilötunnuksessa ja se vahvistetaan syntymän tai sukupuolenkorjausprosessin yhteydessä. Suomessa tunnustetaan tällä hetkellä vain nais- ja mies-sukupuoli, mikä on hyvin heteronormatiivista. Joissain maissa on myös kolmas kategoria muunsukupuolisille, sukupuolettomille ja intersukupuolisille, mikä lisää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sukupuolen moninaisuutta tarkasteltaessa. (Leppihalme, Sunnari & Lehto, 2019, 17–18.) Muun muassa Kanadassa, Nepalissa, Australiassa ja Uudessa-Seelannissa on käytössä kolmas sukupuolimerkintä X. Euroopassa esimerkiksi Saksa, Itävalta ja Malta ovat muokanneet lakejaan huomioimaan muunsukupuoliset tasa-arvoisemmin. (Seta, 2018.)

Judith Butler (1999, 10) esittää, että jos sosiaalisen sukupuolen ajatellaan muodostuvan niistä kulttuurisista merkityksistä, jotka biologisesti sukupuolinen keho omaksuu, sosiaalisen sukupuolen ei voida ajatella seuraavan tietyllä tavalla biologisesta sukupuolesta. Biologisten ja sosiaalisten sukupuolten välillä voidaan nähdä olevan epäjatkuvuutta. Vaikka ihmiset voitaisiin jakaa biologisesti kahteen, minkä Butler kuitenkin myös kyseenalaistaa, se ei tarkoita, että sosiaalisia sukupuolia olisi vain kaksi. Kaksijakoinen käsitys sisältää oletuksen siitä, että sosiaalinen sukupuoli heijastaisi biologista sukupuolta. Sosiaalinen sukupuoli biologisesta sukupuolesta irrotettuna on Butlerin mukaan keinotekoinen, mistä seuraa, että esimerkiksi mies ja maskuliininen voivat yhtä hyvin viitata sekä naiseen että mieheen.

Sukupuoli on moniaineksinen psykofysiologinen struktuuri. Siihen vaikuttavat niin biologiset, anatomiset, psykodynaamiset kuin vuorovaikutukselliset tekijät. Anatomisen todellisuuden ympärille rakentuu jokaiselle ihmiselle ainutlaatuinen käsitys omasta sukupuolestaan psyykkisten ja sosiaalisten tekijöiden kautta. Varhaislapsuuden kokemukset vaikuttavat keskeisesti käsityksiin sukupuolesta ja ennen kaikkea se, miten on tullut kohdatuksi sukupuolensa edustajana. (Sinkkonen, 2013, 52.) Sukupuoleen vaikuttavat siis lukemattomat muutkin seikat, kuin ainoastaan biologiset tekijät, eikä yksistään niiden perusteella voida määritellä yksilön sukupuolta tai hänen käsitystään omasta sukupuolestaan. Mielestäni nämä näkemykset kumoavat aiemmin esille tullutta ajatusta siitä, että sukupuoli olisi muuttumaton ja luonnollinen olotila.

Sukupuoli on yksi elämän keskeisistä ulottuvuuksista, mikä vaikuttaa henkilökohtaiseen elämään, sosiaalisiin suhteisiin ja kulttuuriin. Sukupuoleen voi liittyä vaikeuksia, kuten esimerkiksi identiteetin rakentuminen, oikeudenmukaisuus ja jopa selviytyminen. Sukupuoleen liittyy paljon uskomuksia ja väärää tietoa. Useat ihmiset ajattelevat, että miehet ja naiset olisivat psyykkisiltä ominaisuuksiltaan toistensa vastakohtia. Tällöin sivuutetaan täysin sukupuolten moninaisuus. (Connell, 2009, ix.)

Oman sukupuolikäsityksensä lisäksi ihmiset määrittelevät ja mieltävät muita ihmisiä sukupuolen perusteella. Sukupuolikäsitykset ovat vaihdelleet eri aikoina ja nykyisin näkemykset ovat maltillistuneet aiempiin verrattuna. Edelleen kuitenkin sukupuolten erilaista asemaa yhteiskunnassa perustellaan biologisilla eroilla. (Saresma & Harjunen, 2013, 7.) Sukupuoli on kulttuurinen, sosiaalinen ja samalla myös ruumiillinen ilmiö. Sukupuoli on ymmärryksen kehikko, joka antaa merkityksiä erilaisille ruumiinosille ja ruumiillisille tyyleille. Kieli ja kieliympäristöt vaikuttavat siihen, millaisia käsitteitä sukupuolista muotoutuu. Toisin kuin esimerkiksi englannin-

ja ruotsin kielissä, suomen kielessä ei erotella sukupuoliä persoonäpronominien kautta. Englannin kielessä sanoilla *gender* ja *sex* erotellaan sosiaalinen- ja biologinen sukupuoli. Termiä *gender* (sosiaalinen sukupuoli) käytetään nykyisin laajasti sukupuolentutkimuksessa sekä myös yleiskielessä. (Rossi, 2010, 21–22.)

Suomessa sukupuolten eroja ei ole suuremmin nostettu esille ja yleisen näkemyksen mukaan tasa-arvosta ei tarvitse puhua. Silti saatetaan yleistää, että naiset ovat tietynlaisia ja miehet tietynlaisia. Välillä puhutaan myös siitä, että opettajat kohtelevat kaikkia oppilaita samalla tavalla. Samalla koetaan, että miesopettajia tarvittaisiin enemmän, jotta pojat menestyisivät paremmin koulussa. Suomea pidetään usein hyvin tasa-arvoisena maana ja joidenkin mielestä tasa-arvossa on menty jopa liian pitkälle. (Saresma & Harjunen, 2013, 7.) Jäin pohtimaan, mitä tarkoittaa, että tasa-arvossa mennään liian pitkälle. Jos esimerkiksi sukupuolikysymyksissä naiset nostettaisiin miesten yläpuolelle, ei tällöin olisi enää kyse tasa-arvosta. Jos taas pyritään siihen, että kaikki saavat yhdenvertaista kohtelua taustoistaan huolimatta, ei mielestäni mennä liian pitkälle vaan ennemminkin saavutetaan tasa-arvon ihanne.

Yleisesti sukupuoliä ja seksuaalisuuksia tarkastellaan vastakkainasettelulla. Sukupuoli on liitetty vahvasti kahtiajakoihin ja sitä on perusteltu fyysisillä eroilla. Feministit ovat pyrkineet murtamaan ja haastamaan näitä ajatuksia viimeisten kolmen-neljänkymmenen vuoden aikana. Kritisoinnin kohteena on ollut muun muassa se, että biologian ajateltaisiin olevan ainoa ihmisen toimintaa ohjaava tekijä. Antiikista 1500-luvulle saakka lääketieteessä vallitsi yhden sukupuolen malli, josta ilmentyi vahvempia (mies) ja heikompia (nainen) muotoja. Näin ollen jako kahteen sukupuoleen on vahvistunut vasta 1500-luvulta eteenpäin. (Rossi, 2010, 23–24.)

Mieheydestä ja maskuliinisuudesta on alettu puhua sukupuolentutkimuksessa melko myöhään, mikä johtuu siitä, että mieheyden rooli on muuttunut naisten aseman muutosten myötä. Etuoikeudet ja valta ovat pikkuhiljaa menettäneet merkitystään, kun miehet on pakotettu mukaan muutokseen. Tämän vuoksi feminismiin suhtaudutaan välillä ristiriitaisesti. Edelleen naiset kohtaavat syrjintää sukupuolensa takia ja Suomessakin työelämä on edelleen sukupuolittunutta. (Saresma & Harjunen, 2013, 9.) Ehkä tämä on syynä sille, miksi jotkut ajattelevat tasa-arvon menneen liian pitkälle. Jos tasa-arvon puolesta joudutaan luopumaan joistain omista etuoikeuksista, saatetaan se kokea uhkana.

2.2 Feministinen tasa-arvokäsitys

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) velvoittaa tasa-arvon edistämiseen Suomessa. Tasa-arvolla tarkoitetaan sitä, että sukupuolilla tulee olla yhtäläiset oikeudet ja mahdollisuudet yhteiskunnassa. Myös vallan ja resurssien tulee jakautua tasaisesti sukupuolten välillä. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2021.) Länsimaisessa yhteiskuntakäsityksessä pyritään tasa-arvon ihanteeseen. Pohjoismaissa korostetaan sukupuolten suhteellista samanlaisuutta ja naiset osallistuvat laajasti työelämään sekä edustavat parlamenteissa. (Ylöstalo, 2012, 21.) Suomalaisen koulun hyvään menestykseen vaikuttaa se, että opettajankoulutus on huippuluokkaa ja opettajat ovat korkeasti koulutettuja. Suomessa myös musiikkikasvatuksen koulutukseen sisältyvät laajat pedagogiset opinnot, kun taas useissa muissa maissa pätevyudeksi riittää jonkin soittimen hallinta ilman pedagogista tietämystä. (Kaikkonen & Laes, 2013, 106.) Tämän puolesta voitaneen todeta, että lähtökohdat tasa-arvon edistämiseen ovat suomalaisessa koulutuksessa hyvät.

Yhteiskunnassa, jossa pyritään tasa-arvon ihanteeseen, tulisi kaikilla olla samat koulutusmahdollisuudet riippumatta yksilön taustasta. Tasa-arvoon liittyy kiinteästi demokratia eli se, että valta ja vallankäyttö jakaantuisivat suhteellisen tasaisesti ihmisille. Mahdollisuuksien tasa-arvo tarkoittaa sitä, että kaikille tulisi taata tasavertaiset lähtökohdat oman hyvän tavoitteluun yhteiskunnassa. Tasa-arvon ajatellaan toteutuvan parhaiten hyvinvointiyhteiskunnassa, jossa mahdollisuuksien tasa-arvoa pyritään edistämään koulutuksen tasa-arvoistamisella. (Rinne, Lempinen, Haltia & Kaunisto, 2018, 9-10.)

Tutkimuksessani on feministinen ote, minkä vuoksi koen tärkeäksi määritellä tasa-arvoa feministisestä näkökulmasta. Feminismi on luonteeltaan aktivistista ja siihen liittyy sitä kautta paljon stereotypioita. Feministejä kuvaillaan kiihkeiksi, radikaaleiksi ja äärimmäisyyksiin meneviksi. Todellisuudessa kuitenkin suurimmalla osalla ihmisistä on kokemusta aktivismista, kuten vetoomuksen allekirjoittamisesta tai kannan ottamisesta johonkin asiaan. (Brandt & Kizer, 2015, 115.) Epäilen, että feminismin aktivistinen ja poliittinen olemus saattaa vaikuttaa siihen, miksi siihen saatetaan joissain tilanteissa suhtautua negatiivisesti. Ehkä tämä on myös yhteydessä aiempaan pohdintaani siitä, miksi jotkut ihmiset kokevat tasa-arvon menneen liian pitkälle.

Määrittelen tasa-arvoa pohjaten Hanna Ylöstalon väitöskirjaan *Tasa-arvotyön tasa-arvot* (2012). Yksi näkemys feministisestä tasa-arvosta on se, että naiset ja miehet nähdään yksilöinä samankaltaisina ja sen vuoksi heillä tulisi olla yhtäläiset ihmisoikeudet. Tässä näkemyksessä

sukupuolieroihin ja sukupuolten perusteella jaotteluun suhtaudutaan kriittisesti, sukupuoliero nähdään seksistisenä ja sen ajatellaan ilmentävän naisten alemmuutta. Kaavamaisia sukupuolirooleja pidetään naisia rajoittavina. (Ylöstalo, 2012, 33–34.)

Tätä ilmiötä kutsutaan liberaalifeministiseksi ajattelutavaksi. Naiseus nähdään järkevänä ja sukupuolineutraalina, ja naiseuden kategoriaa pidetään keinotekoisena tilana, mikä alistaa naisia patriarkalisessa kulttuurissa. (Powell, 2014, 1.) Erityisesti liberaalifeministisessä ajatustavassa pyritään muuttamaan asenteita naiseudesta ja tunnustamaan naiset järkeviksi olennoiksi. Tämä näkemys ei kuitenkaan kiellä naisten ja miesten välisiä eroja, vaan ennemmin tavoitellaan samanlaista kohtelua sukupuoleen katsomatta. Kriittisesti ajateltuna tämä näkökulma näyttää pyrkivän siihen, että naiset saavuttaisivat miesten asemia ja tulisivat heidän kaltaisiksi sen sijaan, että naiset ja naiseus nähtäisiin itsessään erityisinä. (Ylöstalo, 2012, 34–35.) Naisten tulisi liberaalifeministisen ajattelutavan mukaan integroitua hallitseviin ajattelutapoihin, mitä kutsutaan integraatioperspektiiviksi (Powell, 2014, 1). Feminismin historiaa jaetaan erilaisiin aaltoihin, ja tätä 1800-luvulla alkanutta liberaalifeminististä ajattelutapaa voidaan pitää ensimmäisenä aaltona. (Rossi, 2010, 25.)

Sukupuolieroihin kriittisesti suhtautuvan tasa-arvokäsityksen eräänlaisena vastakohtana voidaan pitää sukupuolieroon perustuvaa tasa-arvokäsitystä. Tätä pidetään feminismin toisena aaltona, joka sijoittuu 1960–1970-lukujen radikaaleihin naisliikkeisiin. (Rossi, 2010, 25.) Sukupuolieroon perustuvassa tasa-arvokäsityksessä tarkastellaan yhteiskunnallisia valtasuhteita, mihin viitataan patriarkaattina. Se on miehinen yhteiskunnallinen valtajärjestelmä, missä miehiisyys nähdään normina ja naisellisuus poikkeamana. Nämä valtasuhteet ovat luonnollistuneet, minkä vuoksi niitä on vaikeaa tunnistaa ja ne voidaan nähdä jopa itsestään selvinä ja oikeudenmukaisina. (Ylöstalo, 2012, 38.) Sukupuolieroon perustuvassa näkemyksessä painotetaan sukupuolten erilaisuutta ja naisten arvoa, tai naiset nähdään jopa miehiin verrattuna parempina. (Rossi, 2010, 25.)

Sukupuolieroihin kriittisesti suhtautuvassa tasa-arvokäsityksessä ei naisten integraation miehiinseen patriarkaattiin koeta olevan mahdollista, sillä patriarkaalisten ja maskuliinisten käytäntöjen nähdään olevan syynä siihen, miksi naiset ovat syrjäytyneet yhteiskunnassa. Naisten ei ajatella voivan saavuttaa tasa-arvoa, jos heidän tulee mukautua miehisiin normeihin. Sen sijaan yhteiskuntaa tulisi rakentaa hyödyntämällä naistutkimusta ja kuulemalla naisten näkökulmia ja kokemuksia. Näin naiseus ei olisi enää marginaalista, vaan osa yhteiskuntaa. (Powell, 2014, 1.)

Tunnistan musiikista näitä samoja patriarkaattisia valtasuhteita. Olen vasta viime vuosina havahtunut itse aiheeseen ja törmännyt keskusteluihin siitä, kuinka länsimaista taidemusiikin historiaa edustavat suuret säveltäjänimet, jotka ovat lähes kaikki olleet miehiä. Aiemmin olen pitänyt tätä itsestään selvänä enkä ole osannut kyseenalaistaa sitä, miksi naissäveltäjiä ei esitellä musiikin historiasta. Se tuskin johtuu siitä, että naissäveltäjiä ei historiassa olisi ollut ollenkaan. Susanna Välimäki ja Nuppu Koivisto valmistelevat tietokirjahanketta, joka esittelee Suomen musiikin historian naissäveltäjiä 1700–1900-luvuilta. Ainoastaan 1800-luvulta on löytynyt jo kolmekymmentä eri naissäveltäjää. Yhdistävänä tekijänä on se, että heidät on ”unohdettu” historiankirjoituksesta. Tietokirjahankkeella pyritään edistämään sitä, että naisten sävellykset olisivat luonnollinen osa nykyistä konserttikulttuuria, opetusta ja musiikkielämää. (Välimäki, 2019.)

Toinen hyvä esimerkki unohdetuista naissäveltäjistä on Maria Anna Mozart (1751–1829), jota kuvaillaan Mozartin sisaruksista lahjakkaammaksi, musiikilliseksi ihmelapseksi ja mestarilliseksi soittajaksi ja säveltäjäksi. Hän kiersi lapsena isänsä ja pikkuveljensä, Wolfgang Amadeus Mozartin, kanssa esiintymässä Euroopassa, ja häntä ylistettiin kritiikeissä ja kuvailtiin yhdeksi Euroopan lahjakkaimmista muusikoista. Kun Maria Anna Mozart täytti 18 vuotta, hänen uransa loppui, sillä hänen vanhempiansa mielestä naimaikäinen tyttö ei enää voisi esiintyä. Hänen sävellyksistään yksikään ei ole säilynyt. (Pettersson, 2020, 126–128.) Toisin kuin veljensä, Maria Anna Mozart on jäänyt lähes näkymättömäksi taidemusiikin historiassa siitäkin huolimatta, että häntä on aikanaan ylistetty lahjakkuudestaan. Nämä esimerkit osoittavat, että historiankirjoituksella on ollut vaikutusta naisten näkymättömyyteen säveltäjien joukossa.

Ilmiöön liittyy myös Ylöstalon (2012, 38, 40–41) esille tuoma teoria siitä, että maskuliinisuus on arvostetumpaa ja mies nähdään normina, johon naisten tulee pyrkiä. Vastauksena tähän on kehitetty edellä esittämäni sukupuolieroa korostava näkemys, joka korostaa naisen ja naisellisen positiivista uudelleenmäärittelyä. Tämä sisältää erityistoimia, kuten naiskiintiöitä. Käsitteiden aihetta lisää myöhemmin luvussa 3.5, kun esittelen Suomen musiikkifestivaaleja ja niiden sukupuolijakaumia.

Kritiikkinä sukupuolieroon perustuvalla tasa-arvolla on esitetty muun muassa sitä, että siinä sukupuoli nähdään pysyvänä ja molemmiin puolin poissulkevana naisten ja miesten välillä. Tämä näkemys pohjaa myös paljon biologisen sukupuolen ajatukselle, ja piirteet liitetään nais- ja miesruumiisiin. Ongelmana on myös se, että tämä näkemys viittaa lähinnä valkoiseen, keskiluokkaiseen ja heteroseksuaaliseen naiseen, jättäen näin huomiotta naisten keskinäiset erot ja

eri yksilöiden ja yhteiskuntaluokkien väliset valtasuhteet. (Ylöstalo, 2012, 41.) Länsimaaisessa kulttuurissa on eri aikakausina vaihdellut se, miten samanlaisina tai erilaisina sukupuolia pidetään keskenään. Välillä eroja on korostettu ja välillä on puolestaan pyritty häivyttämään niitä. (Rossi, 2010, 25.)

Näiden kahden näkemyksen lisäksi feministisessä teoriassa on nostettu esiin moninaisen tasa-arvon ihanne. Tätä pidetään kolmantena feministisenä aaltona, joka alkoi 1980-luvulta, ja sitä voidaan kutsua myös erilaisten erojen feminismiksi tai postmoderniksi feminismiksi (Powell, 2014, 2; Rossi, 2010, 25). Kahdessa edeltävässä näkökulmassa nainen joko pyrkii miehen kaltaiseksi tai korostaa erilaisuuttaan, mutta jää molemmissa tapauksissa marginaaliin. Moninaisen tasa-arvon ihanteessa naisen kategoriaa tulisi tarkastella kriittisesti ja tunnustaa se, että se on epävakaa, muuttuva ja pirstaleinen. Tärkeä kysymys on, kuinka sukupuolta tuotetaan ja esitetään sekä millaisia valtasuhteita sukupuolen tuottamiseen liittyy? (Ylöstalo, 2012, 44–45.) Kun ajatus siirretään musiikkiin, voidaan todeta, että esimerkiksi laulujen sanoitukset esittävät vahvasti tietynlaista mies- ja naiskuvaa. Naiset nähdään passiivisina ja heitä kuvaillaan ulkonäön kautta, kun taas miehet ovat aktiivisia toimijoita. Musiikillisina toimijoina naiset kuvataan useimmiten laulajina ja miehet soittajina. (Leppänen, 2011, 33; Leppänen, Unkari-Virtanen & Sintonen, 2013, 336.)

Naisen subjektia ei nähdä enää pysyvänä ja kestäväenä. Subjektit määrittyvät ja uusiutuvat rakenteiden vaatimusten mukaan. (Butler, 1999, 4.) Moninaisen tasa-arvon ja postmodernin feminismin ihanteessa maskuliinisuutta ei siis pyritä korvaamaan feminiinisyydellä, vaan naisen kategoriaa laajennetaan ja siihen todetaan sisältyvän useita eri identiteettejä ja totuuksia. Maskuliinisen totuuden sijaan on olemassa useita totuuksia, joista mitään ei ole etuoikeutettu sukupuolen mukaan. (Powell, 2014, 2.) Sukupuolen kaksijakoisuutta purkavaa feminististä teoriaa on kuitenkin kritisoitu siitä, että se ei anna tarpeeksi painoarvoa yksilön kokemuksille sukupuolesta ja kokemastaan syrjinnästä. Naiseus nähdään moninaisempana kuin ennen, mutta yhteiskunnan rakenteissa on edelleen näkyvissä sukupuolen kaksijakoinen olemus. (Ylöstalo, 2012, 53.)

Butler (1999, 8–9) on esittänyt pohdintaa siitä, sääteleekö naisen kategorian rakentaminen tahattomasti sukupuolten välisiä valtasuhteita, mikä on feministien tavoitteiden vastaista. Hän on myös esittänyt kritiikkiä siitä, että feministisen teorian ei tulisi rakentua tietyn yksittäisen teorian varaan, vaan sille pitäisi laatia uusia perusteita. Rossi (2010, 25) tuo esiin, että nämä edellä esitelty kolme feminismin aaltoa eivät ole historiassa esiintyneet kronologisessa järjestyksessä,

vaan ne esiintyvät edelleen rinnakkain ja voivat olla jopa konfliktissa keskenään. Kuvaukset feministisen tasa-arvon aalloista osoittavat mielestäni hyvin sen, että sukupuolten välinen tasa-arvo on moniulotteinen ja vaikea aihe, eikä ole olemassa yhtä absoluuttista tapaa, jolla tasa-arvo toteutuisi.

Suomalaisessa koulutuspolitiikassa on näkyvissä kahta käsitystä tasa-arvosta: sosiaalinen tasa-arvo ja markkinaliberalistinen, yksilöllinen tasa-arvo. Sosiaalisen tasa-arvon käsitys perustuu sosiaalidemokraattiseen näkemykseen ihmisten samanlaisuudesta, ja yksilöllinen tasa-arvo korostaa ihmisten lähtökohtaista erilaisuutta ja sitä kautta koulujen eriytymistä oppilaiden valmiuksien mukaan. (Tervasmäki, 2018, 124–125.) Oppilaiden taustoista ja ominaisuuksista riippumatta he tulevat koulussa kohdatuiksi ja kohdelluiksi samanarvoisina. Tämä ei kuitenkaan tarkoita samanlaisuutta, vaan yksilölliset tarpeet tulee myös huomioida. Kaikille taataan perusoikeudet ja turvataan mahdollisuus osallistua. (Opetushallitus, 2016, 28.)

2.3 Tasa-arvo ja sukupuoliroolit oppimateriaaleissa

Opettajia on kansainvälisesti kannustettu analysoimaan ja haastamaan oppimateriaaleja ja auttamaan niissä esiintyvien sukupuolistereotyyppien ja vääristymien poistamisessa. Oppimateriaalit ovat tärkeitä välineitä tiedon, ideoiden ja arvojen välittämisessä. Koska koulukirjat voivat välittää myös erilaisia sukupuolistereotyyppioita, Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokouksessa on vuonna 1979 tehty sopimus, jonka tavoitteena oli poistaa oppimateriaaleista kaikki stereotyyppiset käsitteet naisten ja miesten rooleista sekä mukauttaa opetussuunnitelmaa ja opetusmenetelmiä, minkä avulla vähennetään naisten syrjintää. Euroopassa tehtiin vuonna 2007 sopimus siitä, että oppimateriaalien laatijoita ja kustantajia tulee tiedottaa sukupuolten tasa-arvon olevan yksi materiaalien tuotannon laatukriteereistä. Euroopan neuvostossa on tehty myös vuonna 2011 erityissäännöksiä sisältävä sopimus, joka velvoittaa, että opetusmateriaalien kaikilla koulutusasteilla tulee muun muassa välttää stereotyyppisiä sukupuolikuvauskuja ja edistää miesten ja naisten tasa-arvoa ja keskinäistä kunnioitusta. (Bernabé-Villodre & Martinez-Bello, 2018, 494–495.)

Oppimateriaaleilla ja -kirjoilla on vaikutusta käsityksiimme sukupuolesta ja sukupuolirooleista. Ne voivat antaa myös kuvaa eri sukupuolta olevien erilaisista tehtävistä yhteiskunnassa. Vuoden 2004 opetussuunnitelmassa puhutaan tyttöjen ja poikien välisten kehityserojen huomioimisesta, mutta uudemmassa tutkimuksessa on kyseenalaistettu sitä, voidaanko tyttöjä ja poikia ylipäätään jakaa ryhmiin sukupuolensa perusteella. Nämä kategoriat luovat jo olemassaolollaan

oletuksia siitä, että esimerkiksi tyttöyteen kuuluu automaattisesti tiettyjä ominaisuuksia. (Jääskeläinen, Hautakorpi, Onwen-Huma, Niittymäki, Pirttijärvi, Lempinen & Kajander, 2016, 21.) Kouluissa sukupuolten epätasa-arvoisuuteen vaikuttavat erinäiset asiat, kuten vastuiden, resursien, velvollisuuksien ja oikeuksien jakautuminen sekä vallan käyttö. Myös oppiainevalikoiden, oppimateriaalit sisältöineen ja opetuksen tavat vaikuttavat tasa-arvon toteutumiseen. (Sunari, 2019, 9.)

Tämän aiheen tiimoilta on tutkittu peruskoulun oppiaineiden oppimateriaaleja ja etsitty niistä erilaisia tapoja, miten sukupuolia esitetään. Maskuliinisia hahmoja, kuvia ja sanoja oli enemmän kuin feminiinisiä, miehet olivat kokonaismäärissä enemmistönä ja sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt näkyivät materiaaleissa vain yksittäisinä poikkeuksina. (Jääskeläinen ym., 2016, 21.) Uskon, että peruskoulun oppimateriaalit ovat jossain määrin voineet vaikuttaa musiikkikasvatuksen opiskelijoiden sukupuolikäsityksiin, ja sitä kautta myös musiikilliseen toimintaan. Tämän vuoksi on mielestäni aiheellista sivuta oppimateriaaleja ja sitä, millaista sukupuolikuvaa ne ilmentävät. Opiskelijoiden on myös opinnoissaan tärkeää tiedostaa, millaisia vaikutuksia oppimateriaaleilla voi olla oppilaiden sukupuolikäsityksiin.

Opetushallituksen tasa-arvoon keskittyvässä muistiossa todetaan, että suomalaiset oppimateriaalit ovat arvostettuja niiden asiantuntevuuden, ajantasaisuuden ja arvopohjaisen otteen perusteella. Siitä huolimatta vuonna 2011 tehdyssä selvityksessä käy ilmi, että oppimateriaaleissa miessukupuoli on esillä naissukupuolta enemmän ja tytöille välitetään erilaista kuvaa siitä, mikä on heille mahdollista yhteiskunnassa. Julkaisussa kehoitetaan oppimateriaalien laatijoita kiinnittämään huomiota siihen, miten eri sukupuolia kuvataan. Tarkasteluun tulisi ottaa esimerkiksi sukupuolten toimijuuden kuvaaminen, käsitysten luominen, mielenkiinnon kohteet, seksualisointi, väri- ja tavaramaailma sekä se, esitelläänkö materiaaleissa asiantuntijoina tasapuolisesti sekä miehiä että naisia. (Opetushallitus, 2011, 3–4.)

Taru Leppänen (2011, 30–33) on tutkinut alakouluun suunnattuja musiikin oppikirjoja ja tulkinut, millä tavoin laulut kuvaavat sukupuolta, kansallisuuksia, seksuaalisuutta ja etnisyyttä. Lauluissa äitejä kuvataan hoivaamisen ja kotitöiden kautta. Isät mainitaan joissain lauluissa hoivaajina, mutta näissä lauluissa mainitaan hoivaamisen yhteydessä aina myös äiti. Kahdessa oppikirjoista löytyvässä laulussa mainitaan pelkästään isä, mutta molemmissa isä kuvataan etäisenä. Monissa lauluissa yleisenä kaavana on se, että pojat ja miehet nähdään aktiivisina toimijoina ja tytöt ja naiset passiivisina ja heitä kuvataan vain heidän ulkonäkönsä kautta. Lauluissa

on havaittavissa myös miesten yhdistäminen väkivaltaan. Tämä osoittaa mielestäni hyvin sen, miten sukupuoliroolit ja -stereotypiat istutetaan meihin jo lapsesta saakka.

Musiikin oppikirjoista on tehty myös kansainvälistä tutkimusta. Vuonna 1994 tehdyssä analyysissä todetaan, että Pohjois-Amerikan musiikin tekstikirjoissa miehiä esiintyi yli kaksi kertaa enemmän kuin naisia. Miehiä esiintyi enemmän niin säveltäjinä, johtajina kuin soittajina, kun taas naiset olivat näkymättömämpiä tai kuvattuna vain tietyissä toiminnoissa, kuten opetuksessa ja laulamissa. Vuonna 2007 tehty Pohjois-Amerikkalaisiin kuorokirjoihin painottuva tutkimus antoi samansuuntaisia tuloksia, sillä oppikirjoista löytyi huomattavasti enemmän miehiä kuvaavia kappaleita. Myös vuonna 2000 Espanjassa tehty tutkimus musiikin oppikirjojen sisällöistä osoittaa, että naiset olivat kirjoissa aliedustettuina. Jos naisia kuvattiin kirjoissa, se näytettiin hyvin stereotyyppisenä. (Bernabé-Villodre & Martinez-Bello, 2018, 495–496.)

Tutkimusten mukaan musiikin oppikirjoissa näkyvä seksuaali-identiteetti on heteroseksuaalinen ja populaari- ja taidemusiikkia kuvataan usein miesnäkökulmasta käsin. Kirjoissa on myös näkyvillä se, että miehet ovat näkyvämpiä toimijoita ja naiset toimivat lähinnä laulajina. Lastenmusiikkiohjelmistossa on ajallisia kerrostumia, lastenkulttuuri muuttuu mutta samalla myös jotkin perinteet säilyvät. Stereotyyppiset ilmaukset lastenlauluissa antavat yksipuolista kuvaa eivätkä vastaa niitä moninaisia todellisuuksia, joita lapset elävät. Ongelmia ei kuitenkaan voida ratkaista sillä, että vanhoja lauluja alettaisiin sensuroimaan. Teemoja tulisi nostaa esille ja käsitellä niitä yhdessä oppilaiden kanssa. (Leppänen, 2011, 29, 38–39.)

Seksuaalisuus mielletään usein asiaksi, jota on tarpeen käsitellä vain kun puhutaan ei-heteroudesta. Heteroseksuaalisuus saatetaan määrittää ensisijaiseksi seksuaalisuudeksi ja oletusarvoksi, jolloin ei-heterous nähdään poikkeavana. Seksuaalisuus ja sukupuoli ovat kuitenkin yhteydessä toisiinsa niin heteroseksuaalisessa- kuin ei-heteroseksuaalisessa suuntautumisessa. Heteronormatiivisuuden purkaminen on tasa-arvotyössä hyvin tärkeää. (Leppihalme & Lehto, 2019, 25.) Seksuaalisuuden osalta useissa lastenlauluissa kerrotaan, että tytöt tykkäävät pojista ja pojat tytöistä. Modernissa länsimaisessa kulttuurissa ajatellaan, että lapsuudella ja seksuaalisuudella ei pitäisi olla tekemistä toistensa kanssa, mutta silti heteroseksuaalisuus näkyy vahvasti lastenlauluissa ja oppikirjoissa. (Leppänen, 2011, 35.)

Kuten yllä on jo todettu, koulujen oppikirjoissa on kuvattu usein naisia laulajina ja miehiä soittajina, seksuaalista suuntautumista on kuvattu hyvin heteronormatiivisesti ja populaari- ja taidemusiikki määrittyvät hyvin miehiseksi ja niitä kuvataan miesnäkökulmasta käsin. Tämän kaltaiset kuvaukset asettavat yksilöt eriarvoiseen asemaan, sillä kaikki eivät pysty samaistumaan

näihin kuvauksiin. Suomen hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa on jo vuosina 2008–2011 esitetty, että oppimateriaalilla on merkitystä nais- ja mieskuvan luomisessa eivätkä ne saisi vahvistaa stereotyyppisiä sukupuolirooleja. (Leppänen, Unkari-Virtanen & Sintonen, 2013, 336–337.)

Opetussuunnitelmat ja hallituksen tasa-arvo-ohjelma korostavat tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sukupuoleen katsomatta. Silti vaikuttaa siltä, että tasa-arvo ei musiikkikasvatuksessa täysin toteudu. Naisten ja miesten rooleja kuvataan oppikirjoissa edelleen stereotyyppisesti, heteronormatiivisuus on vahvasti näkyvillä ja musiikillisia toimintoja kuvataan miesnäkökulmasta käsin. Mielestäni tulevaisuuden musiikkikasvattajat ovat avainasemassa tasa-arvon edistämässä ja uuden kulttuurin luomisessa. Opettajan vastuulla on tutkia oppimateriaaleja kriittisesti ja tuoda esiin niiden ongelmalliset kuvaukset.

Oppimateriaaleja tulisi kehittää niin, että ne lisääisivät entistä enemmän tietoisuutta sukupuolen moninaisuudesta tuoden sitä esiin arkipäiväisellä tavalla. Opettajan tulee tarkastella oman oppiaineensa kirjoja kriittisesti ja tutkia, miten eri sukupuolia ilmennetään niissä tekstien ja kuvien kautta. Opetuksessa käytetyt elokuvat ja esimerkiksi työstettävät kappaleet musiikin oppitunneilla tulisi valita niin, että niissä näkyisi sukupuoleltaan moninaisia henkilöitä. Tärkeää on myös tarkastella, esitetäänkö materiaaleissa negatiivissävyyteisesti esimerkiksi transsukupuolisia. (SetSTOP, 2019, 24.)

2.4 Tasa-arvon edistäminen opettajankoulutuksessa

Opetuskäytäntöjen muuttaminen ja sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen on edelleen 2000-luvun puolellakin haaste. Sen tulisi kuitenkin olla ensisijaisena tavoitteena koulutusjärjestelmissä ja niiden kehittämisessä. Unescon mukaan sukupuolten tasa-arvon valtavirtaistaminen opetussuunnitelmissa ja opettajien koulutuksessa on tärkeä askel kohti sukupuolten välistä tasa-arvoa. (Gillanders & Franco Vázquez, 2020, 779.)

Naissäveltäjiä koskevassa kansainvälisessä tutkimuksessa todettiin, että naisten säveltämä musiikki on ollut korkeakoulujen opetussuunnitelmissa aliedustettuna. 1970-luvulle saakka vain 1 % Wisconsinin yliopiston konserteissa esitettävästä musiikista on ollut naisten säveltämää. Uudessa selvityksessä, vuonna 2013, osuus oli noussut kuuteen prosenttiin. Kaikista maailman säveltäjistä noin 20 % on naisia, minkä vuoksi pedagogiset käytänteet, joilla tulevia naissäveltäjiä tuetaan, tarvitsevat huomiota. (Bennett, Macarthur, Hope, Goh & Hennekam, 2018, 237–238.) Säveltämiskasvatusta käsitellään sekä musiikkikasvatuksen opinnoissa että peruskoulun

musiikin oppiaineen sisällöissä (Opetushallitus, 2016, 264, 422). Tämä ilmiö tulisi siis huomioida musiikinopettajien koulutuksessa.

Koulutuksen järjestäjien velvollisuutena on edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (1986/609) parantaa naisten ja miesten välistä tasa-arvoa, estää sukupuolisyrrintää ja edistää naisten asemaa. Miehillä ja naisilla tulee olla samanlaiset mahdollisuudet koulutukseen ja ammatilliseen kehitykseen. Oppilaitosten on pitänyt laatia tasa-arvosuunnitelma vuodesta 2005 lähtien. Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) turvaa yhdenvertaisen kohtelun ja estää syrjintää iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, seksuaalisen suuntautumisen ja muiden henkilöön liittyvien syiden perusteella. (Opetushallitus, Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu oppilaitoksissa.)

Suomalaisessa peruskoulussa käsitys sukupuolesta on melko normatiivinen, ja oletukset sukupuolen kaksijakoisesta luonteesta korostuvat muun muassa opettajien tavassa jaotella oppilaita tyttöihin ja poikiin, sukupuolten mukaan jaetuissa liikuntatunneissa sekä tyttöjen ja poikien vessoissa. Tämä jaottelu on usein tiedostamatonta ja se on kansainvälinen ilmiö. Sukupuolinormeista poikkeavat oppilaat kokevat muita useammin syrjintää, sukupuolista häirintää ja väkivaltaa. Nuorten mukaan koulun henkilökunnalla on kehitettävää valmiuksissa kohdata sukupuolivähemmistöihin kuuluvia. (SetSTOP, 2019, 16–18.)

Oppilaitosten tulee laatia tasa-arvosuunnitelma vähintään kolmen vuoden välein ja se tehdään yhteistyössä henkilöstön, opiskelijoiden sekä huoltajien kanssa. Tasa-arvosuunnitelmaan kuuluu selvitys oppilaitoksen tasa-arvotilanteesta, tarvittavia toimenpiteitä tasa-arvon edistämiseen ja arvio aiemmista toimenpiteistä, niiden toteuttamisesta ja tuloksista. Tärkeää on kiinnittää huomiota opiskelijavalintojen, opetuksen järjestämisen ja arvioinnin tasa-arvoisuuteen. Erilaisilla toimenpiteillä ehkäistään seksuaalista häirintää sekä syrjintää sukupuolen perusteella. Oppilaitoksilla tulee olla myös yhdenvertaisuussuunnitelma, joka sisältää suunnitelman tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi. (Opetushallitus, Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu oppilaitoksissa.)

Opettajankoulutuksen sukupuolittavia kertomuksia selvittävässä artikkelissa (Karvonen, Pietilä & Tainio, 2018, 367) todettiin, että sukupuolten välinen tasa-arvo on sisällytetty perusopetuslakiin vuonna 1983 ja sitä on pyritty vuosien saatossa edistämään monilla erilaisilla ohjelmilla ja hankkeilla. Siitä huolimatta koulujen käytänteissä eritellään edelleen toimintaa sukupuolen mukaan. Muun muassa häiriökäyttäytymiseen suhtaudutaan eri tavoin sen mukaan, onko kyseessä tyttö- vai poikaoppilas. Oppilaita myös jaotellaan sukupuolikategorioihin käyttämällä

ryhmänimityksiä *tytöt* ja *pojat*. Kuten tekstissäni on jo aiemmin todettu, myös tämän artikkelin mukaan oppimateriaalit uusintavat edelleen stereotyyppisiä käsityksiä sukupuolesta.

Tasa-arvotyötä tehdään jatkuvasti ja sitä pyritään kehittämään myös opettajankoulutuksessa. Sukupuolen ja muut erot huomioivan tasa-arvosuunnittelun ja -työn sisältöjen kehittäminen Suomen opettajan- ja opinto-ohjaajan koulutuksiin, eli SetSTOP on hanke, jossa tuotetaan opettajankoulutusta varten oppisisältöjä ja -materiaaleja, joiden avulla pyritään tunnistamaan sukupuolten tasa-arvoon liittyviä ongelmia ja puuttumaan niihin. Materiaalit on tuotettu vuosina 2017–2019. Hankkeessa ovat mukana Oulun, Lapin, Helsingin, Itä-Suomen ja Jyväskylän yliopistot sekä Oulun ammatillinen korkeakoulu. Hanke sisältää erilaisia oppimateriaaleja, jotka käsittelevät muun muassa sukupuolen moninaisuutta, toiminnallista tasa-arvoa, seksuaalista häirintää ja moninaisuutta ja monikulttuurisuutta. (SetSTOP-hanke.) SetSTOP-hanke on hyvä esimerkki toimista, joita koulutuksissa voidaan tehdä tasa-arvon edistämiseksi.

Karvosen, Pietilän ja Tainion (2018, 383) artikkelissa analysoitiin ensimmäisen vuoden opettajaopiskelijoiden kokemukserkertoimuksia ja sitä, kuinka sukupuoli ja sen merkitys ilmenivät näissä kertomuksissa. Opiskelijat muun muassa hyödynsivät sukupuolittuneita käsityksiä oppilaiden sosiaalisten suhteiden kuvaamiseen ja ylläpitivät näin ollen stereotyyppisiä kuvauksia esimerkiksi tyttöjen sosiaalisista rooleista. Eräs opiskelija peruskouluaikojaan muistellessaan liitti itsensä pikkupoikien kategoriaan rakentaen näin mielikuvaa siitä, että kaikki pikkupojat olivat tässä kertomuksessa erotettuina esimerkiksi pikkutyttöjen kategoriasta. Tämä osoittaa, että opettajankoulutuksessa olisi tärkeää huomioida mahdollisesti tiedostamattomat sukupuoli-normit ja -stereotyyppit, joita pidetään yllä.

Sukupuolen moninaisuudesta puhutaan nykyisin paljon julkisessa keskustelussa. Vaikka tietoisuus on lisääntynyt, liittyy sukupuolten moninaisuuteen edelleen ennakoasenteita. SetSTOP on julkaissut oppimateriaalin *Sukupuolen moninaisuus*, jolla pyritään lisäämään opettajankoulutuksissa tietoisuutta sukupuolen moninaisuudesta ja sen ilmenemisestä lapsuus- ja nuoruusiässä. Tavoitteena on luoda muutosta koulun toimintakulttuuriin ja lisätä arvostusta moninaisuutta kohtaan. (Sillanpää, 2019, 3.)

Sukupuolta ilmentäviä kertomuksia tutkivassa artikkelissa myös opettajankouluttaja kuvasi omassa kertomuksessaan heteronormatiivisesti sitä, kuinka hän oli rakastunut ensimmäiseen opettajaansa siitäkin huolimatta, että tämä edusti samaa sukupuolta hänen kanssaan. Artikkelissa ehdotettiin, että nämä kokemukserkertoimukset voisivat toimia hyvänä väylänä käsitellä sukupuoli-teemaa opettajankoulutuksessa ja sukupuolitietoisuus läpäisisi näin laaja-alaisesti koko

koulutuksen. Sukupuolten välillä tehtävät jaottelut ovat niin syvällä kulttuurissamme, että niillä selitetään usein oppilaan toimintaa ilman, että sukupuoli liittyisi siihen millään tavalla. Kun näitä uskomuksia ja stereotypioita tunnistetaan, ymmärretään myös se, miten paljon erilaiset diskurssit ohjaavat toimintaamme ja ajatteluamme. (Karvonen, Pietilä & Tainio, 2018, 384–385.)

Opettajan tulisi tunnistaa omat normatiiviset asenteensa ja sitä kautta purkaa sukupuolittuneita rakenteita. Tietoa ja ymmärrystä sukupuolen moninaisuutta kohtaan voidaan lisätä tuomalla moninaisuutta enemmän esiin opetuksessa, koulun tiloissa ja teksteissä. Asiatieto vähentää negatiivista kohtelua ja ennakkoluuloja. Sukupuolen moninaisuuden tulisi tulla esiin useissa oppiaineissa. Eri aineiden yhteydessä esimerkiksi musiikki, kirjallisuus ja elokuvat voivat antaa virikkeitä sukupuolen moninaisuuden käsittelyyn. (SetSTOP, 2019, 22–24.)

Sukupuoli on yksi monista sosiaalisista konstruktioista, mitkä voivat vaikuttaa opetukseen ja oppimiseen. Lähestymistapa, jossa ajatellaan kaikkien oppilaiden sopivan tiettyihin muotteihin, ei välttämättä vastaa kaikkien oppilaiden tarpeita. Homofobisessa ja transfobisessa poliittisessa ympäristössä musiikkikasvattajien kouluttajat voivat olla osana edistämässä sosiaalista muutosta. Sisällyttämällä opiskelijakeskeistä pedagogiikkaa koulutukseen, mahdollistetaan kaikkien yksilöiden äänien ja näkökulmien tuleminen kuulluiksi. (Palkki & Sauerland, 2019, 72, 81.)

Myös musiikkikoulutuksissa on edelleen tehtävää tasa-arvon edistämiseksi. Kansainvälisen tutkimuksen mukaan korkeamman koulutuksen opetussuunnitelmissa ja musiikin käytänteissä miessukupuoli hallitsee edelleen. Tähän toivotaan muutosta tietoisien ja osallistavan opetussuunnitelman kautta. Tutkijoiden mukaan sukupuolten epätasa-arvo vaikuttaa sekä naissäveltäjien koulutukseen pyrkimiseen että säveltämisen harjoittamiseen. He ovat myös yhtä mieltä siitä, että koulutuksella on tärkeä rooli eriarvoisuuden poistamisessa. (Bennett ym., 2018, 238, 249.)

Tutkijat ovat kiinnostuneita siitä, kuinka feminiinisyys ja maskuliinisuus rakentuvat kouluissa musiikinopetuksessa. Miesopettajat saattavat kokea itsensä “toisiksi” naisiin verrattuna ja he voivat kohdata epäilyjä motivaatioistaan työskennellä lasten kanssa tai kokea painetta esiintyä stereotyyppisesti maskuliinisissa rooleissa. Jos mies- ja naispuoleisilla musiikinopettajilla on erilaisia kokemuksia, jotka ovat sidoksissa sosiaalisesti rakentuvaan sukupuoleen, olisi tärkeää pohtia, miten opettajankouluttajat voisivat purkaa hallitsevia sukupuolirakenteita. Nämä raken-

teet vahvistavat stereotyyppisiä kuvauksia sukupuolesta sekä opettajien että opiskelijoiden tavoissa ilmentää feminiinisyttä ja maskuliinisuutta. Kun koulutusohjelmaa uudistetaan niin, että se tukee kaikkia oppilaita sukupuoleen katsomatta, edistetään sosiaalisesti oikeudenmukaisen yhteiskunnan luomista. (Roulston & Misawa, 2011, 19–20.)

Asioiden tietynlainen nimeäminen vaikuttaa siihen, miten hahmotamme ympäröivää maailmaa. Saatamme itse tulla tahtomattamme nimetyiksi erilaisten ominaisuuksien, kuten rodun, seksuaalisen suuntautumisen tai fyysisten ominaisuuksien kautta. Tämän kaltainen nimeäminen voi luoda ongelmia sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteutumiseen. Nimeämällä uudelleen todellisuutta ja jokapäiväisiä kokemuksia, voidaan alkaa hahmottamaan todellisuutta uudella tavalla. Näin voidaan vähentää rasismia ja tiettyjen ryhmien marginalisoitumista, ja saavuttaa sitä kautta oikeudenmukaisuutta. Erityisesti musiikkikasvattajilla on mahdollisuus pohtia ja muokata opetustaan uudella tavalla ja edistää muutosta. (Richmere, 2016, 85–86.)

2.5 Tasa-arvo perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmissa

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet on merkittävä ohjausasiakirja, joka määrittää perusopetuksen toimintaa, arvoja, koulutuksen yhteiskunnallisia tehtäviä sekä opetus- ja kasvatussisältöjä. Opetussuunnitelmien muodostuminen on laaja sosiaalinen prosessi, johon vaikuttavat kaikki ympärillä olevat yhteiskunnalliset kontekstit. Opetussuunnitelmaan kiteytyy sillä hetkellä vallalla olevat kasvatuskäsitykset. Tavoitteena on sekä välittää vanhaa kulttuuritraditiota että luoda uutta kulttuuria. Opetussuunnitelman tasa-arvokäsitys sisältää useita ideologioita, joilla on yhteisiä piirteitä. Se korostaa sekä yksilön että yhteisön tasa-arvoa. (Tervasmäki, 2018, 125, 133–134.)

Perusopetuksen opetussuunnitelma (Opetushallitus, 2016, 9, 14, 18, 28, 30) varmistaa sen, että koulutuksessa toteutuu tasa-arvo ja että se luo hyvät edellytykset oppilaan kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle. Opetussuunnitelma nojaa Suomen perustuslakiin, jonka tasa-arvolaki velvoittaa oppilaitoksia takaamaan jokaiselle oppilaalle samat mahdollisuudet koulutukseen sukupuoleen katsomatta. Sukupuolten tasa-arvo ja sukupuolten moninaisuuden huomioiminen ovat yksi perusopetuksen tehtävistä ja jokaisella oppilaalla tulee olla mahdollisuus opiskella ilman sukupuoleen sidottuja roolimalleja. Opetuksen tulee olla myös sukupuolitietoista ja kannustaa oppilaita löytämään omia vahvuuksiaan sukupuoleen katsomatta. Työtavoissa tunnistetaan sukupuolittuneita asenteita ja niitä pyritään muuttamaan. Musiikin oppiaineen osalta opetussuun-

nitelmassa mainitaan myös, että työtapojen valinnassa tulee kiinnittää huomiota musiikkikulttuurin ja opetuksen sukupuolittuneisiin käytäntöihin ja niiden muuttamiseen (Opetushallitus, 2016, 424).

Perusopetuksessa peräänkuulutetaan tasa-arvon toteutumiseksi sukupuolitietoisuutta, jota pyritään edistämään johtamisella, systemaattisella tasa-arvosuunnittelulla sekä täydennyskoulutuksilla. Tässä lähestymistavassa tunnistetaan sukupuolten erot, mutta niitä ei pidetä ainoastaan biologisina. Niiden nähdään muotoutuvan myös kulttuurisesti ja sosiaalisesti ja sukupuolten roolit heijastavat sen hetkistä kulttuuria ja yhteiskuntaa. (Jääskeläinen ym., 2016, 19.) Kun tutkitaan sukupuolten ilmentymistä, on mielestäni tärkeää käsitellä myös sukupuolitietoisuutta.

Perusopetuksen opetussuunnitelma (Opetushallitus, 2016, 28) velvoittaa, että opetuksen tulee olla lähestymistavoiltaan sukupuolitietoista. Oppilaita kannustetaan tunnistamaan oma potentiaalinsa ja opiskelu mahdollistetaan ilman sukupuoleen sidottuja roolimalleja. Myös lukion opetussuunnitelmassa (Opetushallitus, 2019, 22, 27) velvoitetaan sukupuolitietoiseen opetukseen, ja opetuksen tulee kunnioittaa opiskelijoiden yksilöllisyyttä. Sukupuolitietoisella lähestymistavalla mahdollistetaan tasavertaiset edellytykset eri sukupuolten sijoittumiselle jatko-opintoihin sekä työelämään.

Kun tasa-arvoa tarkastellaan musiikkikasvatuksessa, voidaan huomata, että musiikkikasvatuksessa on sisäinen ristiriita tasa-arvon suhteen. Samalla, kun lapsille opetetaan sukupuolikategorioita, ajatellaan myös, että sukupuolten väliset erot tulisi häivyttää. Ongelmallista on myös se, että miehistä ja pojista kannetaan huolta sen sijaan, että huolta kannettaisiin tytöistä ja naisista. (Leppänen, Unkari-Virtanen & Sintonen, 2013, 339–340.) Kun seuraa tämän päivän musiikkitieteellisuutta ja naisten näkyvyyttä, olisi mielestäni erittäin aiheellista olla huolissaan myös naisten asemasta.

Lukiossa yhdenvertaisuus ja tasa-arvo tulee huomioida kaikessa toiminnassa ja niiden toteutumisesta edistetään muun muassa ohjauksella ja oppilaskohtaisella tasa-arvosuunnitelmalla. Musiikissa kehitetään taitoa arvioida kriittisesti asioille annettuja merkityksiä, mikä ohjaa opiskelijoita vastustamaan ajattelua, joka nojaa epädemokraattisiin arvoihin ja halventaa ihmisarvoa. (Opetushallitus, 2019, 15, 22, 27, 340.)

Sukupuoli on monimutkainen ilmiö, joka rakentuu sekä biologisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti että juridisesti. Sukupuolen määritelmät voivat vaihdella eri kulttuureissa ja oman sukupuoli-

käsityksen lisäksi ihmiset määrittelevät myös muita ihmisiä sukupuolen kautta. Tietyt käsitykset ja stereotypiat sukupuolista ja sukupuolten tehtävistä ovat hyvin tiukkaan juurtuneita yhteiskunnan rakenteissa. Ne ovat usein myös tiedostamattomia, minkä vuoksi tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden saavuttaminen edellyttää sukupuoleen liittyvien mallien kyseenalaistamista ja kriittistä tarkastelua. Vaikka työtä sukupuolten välisen tasa-arvon saavuttamiseksi on tehtävä vielä paljon, suunta on kuitenkin oikea ja kehitystä tapahtuu jatkuvasti. Tässä kehityksessä auttavat muun muassa lainsäädäntö, aiheesta tehdyt tutkimukset, ajantasaiset opetussuunnitelmat sekä erilaiset hankkeet, joilla pyritään edistämään tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta.

3 Musiikki ja sukupuoli

Edellisessä pääluvussa käsittelin sukupuolta ja sukupuolten välistä tasa-arvoa oppimateriaaleissa, oppilaitoksissa, opetussuunnitelmassa ja opettajankoulutuksessa. Tässä pääluvussa käsittelen tarkemmin erilaisia tapoja, joilla sukupuoli ilmenee musiikin kentällä. Musiikkikasvatuksen opiskelijoilla on lähes aina musiikillista taustaa jo ennen yliopisto-opintoja, minkä uskon vaikuttavan heidän kokemuksiinsa ja käsityksiinsä myös musiikkikasvatuksen opinnoissa. Tämän vuoksi käsittelen melko laajasti erilaisia musiikkiin liittyviä teemoja ja ilmiöitä, joissa sukupuoli on näkyvissä. Aloitan käsittelyn esittelemällä erilaisia stereotypioita, joita sukupuoleen usein musiikissa liitetään.

Käsittelen sukupuolen ilmenemistä myös yhteiskunnallisesta näkökulmasta, sillä musiikki läpäisee kaikki yhteiskunnan ja kulttuurin kerrokset (Välimäki, Torvinen & Mononen, 2018, 7). Näin ollen musiikin rooli ja sen merkitys korostuvat yhteiskunnassa. Populaarimusiikkia käytetään kouluissa ja musiikkikasvatuksen koulutuksessa enenevässä määrin (Koskela, 2018, 334), minkä vuoksi tutkin myös populaarimusiikin sukupuolittuneisuutta.

3.1 Sukupuolistereotypiat musiikissa

Sukupuoli-identiteetti määrittyy sisältäpäin. Yksilön itseilmaisu puolestaan vaikuttaa siihen, millaisia käsityksiä muut ihmiset luovat hänestä. Itseilmaisun kautta yksilö määrittelee, toimiiko hän yhteiskunnallisten normien ja niiden odotusten puitteissa, joita sukupuolille on annettu. Sukupuolirooleihin liitettyjen odotusten kautta on syntynyt sukupuolistereotypioita. (Cumberland, 2018, 160.) Sukupuolistereotypiat ovat pelkistettyjä ja kaavamaisia oletuksia erilaisista ominaisuuksista tai käyttäytymisestä, joita kohdistetaan usein binäärisiin sukupuoliin, eli naisiin ja miehiin. Sukupuolistereotypioihin liittyy usein negatiivisia ennakkokäsityksiä ja ne ovat usein tiedostamattomia. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2020.)

Musiikkiharrastus voi vahvistaa yksilön kokonaisidentiteettiä ja yksilön sosiaalinen identiteetti nähdään osana yksilön minäkäsitystä. Minuus on yksilön havaintoja omasta itsestään ja identiteetti rakentuu oman itsen ja muiden määrittelemäksi kokonaisuudeksi. Musiikin opiskeluun liittyvä motivaatio syntyy henkilökohtaisten ominaisuuksien, minäkäsityksen ja yksilön kulttuurisen ympäristön kautta. (Tuomela & Tossavainen, 2015, 42–43.)

Musiikin harrastaminen eriytyy vahvasti sukupuolen mukaan. Tytöt harrastavat klassista musiikkia ja oopperoiden sekä sinfoniakonserttien kuulihoista enemmistö on naisia. Pojat puolestaan soittavat perustamisissaan bändeissa. Naissäveltäjien ja -kapellimestarien määrä on lisääntynyt viime vuosina. Edelleen kuitenkin naissäveltäjistä ja -kapellimestareista puhuttaessa heidän erityisyyttään korostetaan. 12–15-vuotiaiden tyttöjen musiikilliset valmiudet ovat tutkimusten mukaan suuremmat, kuin saman ikäisillä pojilla. Tyttöjä pidetään luotettavina ja ahkerampina, kun taas pojat turhautuvat nopeasti. (Sinkkonen, 2013, 48.)

Musiikin säveltäjistä suurin osa on miehiä ja miehet ovat edelleen määrävssä asemassa, kun taas naisilla on tässä suhteessa alempi asema. Nykyaajan feminismi ja sukupuoleen liittyvät asenteet ovat yhteydessä positiiviseen syrjintään. Naissäveltäjät luokittelevat itsensä ja muut sukupuolisten normien mukaan, jotka pitävät yllä sosiaalista järjestystä, jossa miehisuus dominoi. (Macarthur, Bennett, Goh, Hennekam & Hope, 2017, 89–90.)

Hildur Guðnadóttir on säveltänyt musiikit muun muassa suosittuihin Chernobyl-sarjaan sekä Joker-elokuvaan ja tehnyt samalla historiaa, sillä hän on voittanut ensimmäisenä naissäveltäjänä lukuisia elokuva- ja tv-musiikista myönnettyjä palkintoja. Hän kertoo olevansa kiitollinen siitä, että on saanut avata keskustelua naissäveltäjien asemasta. Palkintogaalat ovat olleet olemassa vuosikymmeniä, mutta vasta nyt moni palkinnoista annettiin ensimmäistä kertaa naiselle. Vuosien 2007–2018 aikana päälle tuhannen menestyselokuvan musiikeista naisten säveltämiä oli vain 1,4 prosenttia. Viime vuosina naissäveltäjiä on kuitenkin palkattu enenevässä määrin isoihin menestyselokuviin. (Sundqvist, 2020.) Muutosta on siis vihdoin tapahtumassa. Myös musiikin historiasta on alettu nostamaan esiin naissäveltäjiä, mitä käsittelin luvussa 2.2.

Musiikkikasvatuksen tutkijat ovat 1970-luvun puolivälistä saakka tutkineet muusikoiden sekä muiden ihmisten näkemyksiä esimerkiksi soitinten sukupuolistereotypioista ja assosiaatioista. Sukupuolelle tyypillistä musiikillista toimintaa on esimerkiksi se, millaista musiikkia kuuntelee, miten reagoi erilaisiin musiikkityyppeihin ja mitä soittimia soittaa. (Wiedenfield, 2012, 64.) Sukupuolistereotypiat näkyvät muun muassa siinä, että joitain soittimia pidetään enemmän feminiinisinä ja toisia puolestaan maskuliinisina. Feminiinisinä soittimina on pidetty muun muassa poikkihuilua, klarinettia, oboeta, piccoloa ja harppua. Maskuliinisina soittimina on vastavasti pidetty trumpettia, pasuunaa, lyömäsoittimia, bassoa ja tuubaa (Cumberledge, 2018, 160–161; Wiedenfield, 2012, 64–65). Myös äänen tuottamiseen laulaessa liittyy stereotypioita miesten ja naisten välillä. Miesten laulua kuvaillaan voimakkaana ja maskuliinisena ja laulaessa

käytetään raspia, kun taas naisten lauluäänen kuvaillaan olevan pehmeä ja suloinen. (Björck, 2009, 13.)

Pojille niin sanotusti hyväksytyinä soittimina on klassisessa musiikissa pidetty kitaraa, koska sen voi myöhemmin vaihtaa sähkökitaraan. Lyömäsoittimet, vaskipuhaltimet ja piano ovat myös sallittuja, kun taas huilua ja jousisoittimia pidetään arveluttavina. Tyttöihin kohdistuneet kulttuuriset rajoitukset ovat hälvenemässä. Poikien kulttuuri on kuitenkin hyvin stereotyyppinen ja joukkopaineen vuoksi pojat saattavat hylätä feminiinisenä pidetyn harrastuksen. (Sinkkonen, 2013, 49.)

Myös Abramon (2011, 24) artikkelissa todetaan, että lapset ja aikuiset assosioivat tiettyjä instrumentteja tietyille sukupuolelle. Tutkimusten mukaan sekä musiikin opiskelijat että heidän vanhempansa yhdistivät yleisesti huilun ja klarinetin naisartisteihin, ja rummut ja pasuuna yhdistettiin miesartisteihin. Jotkut tutkijat ovat Abramon mukaan myös havainnoineet, että tytöt ja pojat suhtautuvat eri tavalla musiikkiteknologiaan. Heidän mukaansa musiikkiteknologian käytänteet voivat suosia enemmän pojille luontaisempia oppimismalleja.

Myös muut tutkijat tukevat väitettä siitä, että musiikkiteknologiaan liittyy sukupuolista stereotypisointia. Miehet hallitsevat musiikkiteknologian osa-alueita ja se näkyy sekä sen harjoittajissa, luennoitsijoissa että laatijoissa. Korkeakouluja suositellaan vähentämään tätä sukupuolista jakautumista varmistamalla, että myös naiset opettavat ja osallistuvat musiikkiteknologian opetussuunnitelmaan ja toimivat vahvoina roolimalleina. (Bennett ym., 2018, 250.)

Cumberledgen (2018, 169–170) tutkimus osoittaa, että feminiinisinä pidettyjen soitinten soitattajia kuvattiin feminiiniseksi miellettyillä adjektiiveilla, kuten herkkä ja huolehtiva. Maskuliinisina pidettyjen soitinten soitattajia kuvattiin vastaavasti maskuliiniseksi miellettyjen piirteiden kautta. Heitä kuvailtiin muun muassa johtavina ja hallitsevina. Mies- ja naismuusikot arvioitiin tässä tutkimuksessa yhdenvertaisesti musiikillisen suorituskynsä suhteen, mikä poikkeaa aiemmista tutkimuksista, joissa arviointi on ollut puolueellista.

Tutkijat ovat yrittäneet murtaa sukupuolistereotypioita näyttämällä soitindemonstraatioita niin, että eri soittimissa oli soittajina sekä miehiä että naisia. Tästä huolimatta lapset stereotypisoivat soittimia aiempien sukupolvien tapaan. Lapset valitsevat soittimensa usein sen mukaan, mitä heidän vanhempansa soittavat. Tämän vuoksi uskotaan, että lapset oppivat soitinstereotypioita vanhempiensa ja median kautta. (Wiedenfield, 2012, 64–65.) Viimeisten kahden vuosikymmenen aikana yhä suurempi osa naisista on valinnut maskuliinisina pidettyjä soittimia, mutta mie-

het hakeutuvat verrattaen harvemmin soittamaan feminiinisinä pidettyjä soittimia. (Cumberland, 2018, 161.) Se, että miehet hakeutuvat harvemmin soittamaan feminiinisinä pidettyjä soittimia juontaa mahdollisesti juurensa siitä, että maskuliinisuutta pidetään edelleen jossain määrin parempana ja tavoitellumpana piirteenä kuin feminiinisyyttä. Kuten Bennett ja kollegat (2018, 238) ovat esittäneet, musiikin historiassa maskuliinisuus on ollut hallitsevaa ja feminiinisyyttä ei ole pidetty samassa arvossa.

Wiedenfieldin (2012, 74–75) tutkimuksessa tutkittiin 5.-luokkalaisten instrumenttivalintoja. Tulokset osoittivat, että oppilaat valitsivat soittimia sosiaalisten oletusten perusteella, joskin nämä oletukset ovat muuttumassa ja yhä useammat soittimet nähdään sukupuolisesti neutraaleina. Tässä tutkimuksessa myöskään oppilaan vanhemmat eivät vaikuttaneet niin paljoa soitinvalintaan, enemmän valintaan vaikuttivat soittimen ääni sekä käsitykset omista kyvyistä soittaa kyseistä soitinta.

Soitinopetuksessa tyttöjen ja poikien erot voivat näkyä siten, että tytön on vaikeampaa mennä soittotunnille harjoittelematta, sillä hän saattaa ajatella opettajan pahoittavan mielensä. Tytöt voivat olla myös herkempiä vaistoamaan opettajan mielialoja ja reagoida niihin voimakkaammin. He saattavat myös kokea, että heidän suorituksensa vaikuttaa opettajan tyytyväisyyteen, mikä voi aiheuttaa ahdistusta. (Sinkkonen, 2013, 54.)

Musiikissa tasa-arvoa tulisi edistää rohkaisemalla oppilaita toimimaan eri tavoin ja monipuolisesti. Tärkeää on, että opettaja jakaa työtehtävät ja soittimet ilman sukupuolittuneita ennakkoletuksia, kuten oletuksia oppilaan taidoista tai kiinnostuksen kohteista sukupuolen perusteella. Sukupuolittuneita käytänteitä tulee myös pyrkiä muuttamaan ja sukupuolinormeja tulee tarkastella kriittisesti musiikin sisällöissä. Oppilaiden kanssa tulee yhdessä pohtia, miksi jotain musiikkia pidetään miehisenä, miten media tuottaa sukupuolijaottelua ja miksi naissäveltäjiä on tullut esiin vasta tämän sukupolven aikana. (Jääskeläinen ym., 2016, 30, 40.) Myös perusopetuksen opetussuunnitelma velvoittaa, että työtapojen valinnassa tulee kiinnittää huomiota mahdollisten sukupuolittuneiden käytäntöjen muuttamiseen. Ilmapiiri tulee luoda ennakkoluulottomaksi ja kaikilla oppilailla tulee olla mahdollisuus musiikilliseen yhteistoimintaan. (Opetushallitus, 2016, 264, 424).

Abramon (2011, 21, 35, 37, 38) artikkelin tapaustutkimuksessa tutkittiin, eroavatko tyttöjen ja poikien työskentelytavat toisistaan sukupuolen mukaan. Tutkimuksessa oppilaat sävelsivät ja esittivät tekemiään populaarimusiikkikappaleita. Tulokset osoittivat, että tytöt oppivat eri tavoin kuin pojat, ja sukupuolierot syntyvät sosiaalisissa ympäristöissä. Pojat käyttivät enemmän

non-verbaalista ilmaisua ja kommunikoivat musiikin lomassa, kun taas tytöt erottivat musiikillisen toiminnan ja verbaalisen kommunikaation toisistaan. Nämä erilaiset toimintatavat loivat jännitteitä ryhmissä, joissa oli sekaisin tyttöjä ja poikia. Opettajien tulisi opetuksessa ottaa huomioon erilaiset strategiat, joilla oppilaat ratkaisevat musiikillisia ongelmia. Vaarana on kuitenkin se, että aletaan yleistämään poikien toimivan tietyllä tavalla ja tyttöjen tietyllä tavalla. Käytännöt eivät ole suoraan sukupuolisidonnaisia, vaan voivat vaihdella asiayhteydestä toiseen. Erilaisilla toimintatavoilla pyritään edistämään oppituntien moninaisuutta ja tarjoamaan uusia mahdollisuuksia työskentelyyn.

3.2 Feministinen musiikintutkimus

Feminismillä pyritään purkamaan sukupuolista syrjintää ja sen tarkoituksena ei ole hyödyttää ainoastaan jotain tiettyä naisryhmää. Se ei myöskään pyri nostamaan naisia miesten yläpuolelle. Feminismi ei ole identiteetti, vaan toimintaa, jota feministit kannattavat. Feminismin avulla analysoidaan ja kumotaan tiettyjen ryhmien sortamista. Se ei ole pelkästään sukupuolten välistä tasa-arvoa, sillä huolenaiheet ylittävät sukupuoleen liittyvät kysymykset, ja käsittelevät myös esimerkiksi rotua, luokkaa ja seksuaalisuutta. (Gould, 2011, 133–134.)

Feministinen pedagogiikka liittyy vahvasti feministiseen musiikintutkimukseen. Sen kautta pyritään luomaan oppimisympäristö, jossa oppiminen on demokraattista ja valta jaetaan opiskelijoiden ja ohjaajien kesken. Feministisellä pedagogiikalla pyritään sosiaaliseen muutokseen. Opiskelijoita ohjataan kriittiseen ajatteluun, jonka avulla voidaan analysoida sortavia käytänteitä, kuten seksismiä ja rasismia. Musiikkikasvatuksessa feminismin asema on ollut valitettavan vähäisessä roolissa verrattuna muihin tutkimusalueisiin. (Grissom-Broughton, 2020, 161.)

Muihin tieteenaloihin verrattuna feministinen tutkimus on tullut musiikintutkimukseen melko myöhään. Sukupuolittuneisiin käytäntöihin alettiin kiinnittää huomiota 1980-luvulla ja tällöin todettiin, että musiikkikulttuuri oli hyvin miehin ja naisten musiikkia ei ollut paljoakaan esillä. Länsimaisen taidemusiikin piirissä feministinen tutkimus alkoi 1970-luvulla ja sen myötä naissäveltäjiä alettiin tuoda näkyviin. Suomessa edelläkävijöitä olivat vuonna 1994 julkaistut Pirkko Moisalan ja Riitta Valkeilan teos *Musiikin toinen sukupuoli* sekä Moisalan artikkeli musiikin naistutkimuksesta. (Leppänen & Rojola, 2004, 70.) Vaikka feminismiä on tutkittu historiallisesti paljon, kansainvälisesti tarkasteltuna se ei ole vaikuttanut esimerkiksi Pohjois-Amerikassa merkittävästi koulutukseen, lukuun ottamatta pedagogiikkaa ja opetussuunnitelmaa.

Vaikka feminististä teoriaa on musiikissa tutkittu useita vuosikymmeniä, patriarkaaliset rakenteet, joille musiikkikasvatus rakentuu, ovat edelleen olemassa. (Gould, 2011, 130–131.)

Feministisessä musiikintutkimuksessa on ominaista se, että tutkimus ja sen kohde politisoidaan. Tällä tarkoitetaan, että esimerkiksi länsimaisen taidemusiikin tutkimuksessa kiinnitetään huomiota valtasuhteisiin ja siihen, että miessäveltäjien lisäksi myös naiset ovat säveltäneet. Tutkijan vastuulla on se, millaisen valtasuhteen hän rakentaa itsensä ja tutkimuskohteensa välille ja kuinka hän esittää muita valtasuhteita. (Leppänen & Rojola, 2004, 72.) Mielestäni on tärkeää, että näitä valtasuhteita tuodaan esille. Kuuluisa suomalainen säveltäjä Kaija Saariaho (s. 1952) on kertonut, ettei nuorena uskonut hänestä voivan tulla säveltäjää, sillä hänen käsityksensä kuuluisista säveltäjistä koostuivat vain vakavista mieshahmoista, kuten Beethoven ja Sibelius. Naissäveltäjiä ei Saariahon mukaan näkynyt musiikin historiassa, ja konserteissa soitettiin vain miessäveltäjien musiikkia. (Moisala, 2009, 4.) Tämä on hyvä esimerkki siitä, miksi musiikin historiaa tulisi tarkastella ja esittää kriittisesti. Se, että musiikinhistoriassa ei ole näkynyt juuriakaan naisia ei tarkoita sitä, etteivätkö naiset kykenisi säveltämään.

Musiikki on ennen ajateltu autonomiseksi ja kulttuurisesta sekä sosiaalisesta todellisuudesta irralliseksi ilmiöksi, johon sisältyy musiikin normaaliparadigma. Jos musiikkia tarkastelee normaaliparadigman kautta, feministinen tutkimus ajatellaan näkökulmasidonnaisena sekä ideologisena ja miessäveltäjät ja heidän teoksiaan koskeva tieto nähdään musiikillisina tosiasioina. Musiikintutkijat ovat pitäneet vastentahtoisena tutkia musiikkia sosiaalisena ja kulttuurisena ilmiönä. Jotta sukupuolittuneet ilmiöt voidaan tuoda musiikissa näkyväksi, on sitä kuitenkin tarkasteltava merkityksiä tuottavana, kulttuurisena ja sosiaalisena käytäntönä. (Leppänen & Rojola, 2004, 73–74.)

Maahanmuuton lisääntyessä suomalainen yhteiskunta moninaistuu jatkuvasti ja tämä muutos koskettaa myös suomalaista koulua. Peruskoulu tavoittaa jokaisen suomalaisen heidän taustoistaan riippumatta ja yhteisellä perusopetuksella voidaan edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Kansainvälisten tutkimusten mukaan taideopetuksella on keskeinen rooli eriarvoisuuden purkamisessa ja hyvinvoinnin lisäämisessä, ja taideopetus luo jokaiselle lapselle ja nuorelle mahdollisuuden taiteen tekemiseen ja kokemiseen. Taideopetus ei kuitenkaan automaattisesti edistä yhdenvertaisuutta, sillä se voi pahimmillaan jopa lisätä eriarvoisuutta. Yhdenvertaisuuden toteutumiseksi epätasa-arvoisiin tapoihin tulee kiinnittää huomiota. (Koskela, 2018, 330–331.) Puhuin ensimmäisessä pääluvussa feministisestä teoriasta ja siihen liittyvistä tasa-arvokäsityksistä. Kolmas feministinen aalto koskee moninaisen tasa-arvon ihannetta, jossa naiseutta ei

nähdä kaksijakoisuuden kautta, vaan tasa-arvon käsite laajennetaan koskemaan sukupuolen lisäksi myös esimerkiksi etnisyyttä ja seksuaalisuutta (Ylöstalo, 2012, 51).

Maahanmuuton lisääntyessä moninaisen tasa-arvon ihanteen tärkeys korostuu, sillä sukupuoli ei ole ainoa yksilöä määrittävä tekijä. Myös Koskela (2018, 342) toteaa, että koulun tulisi huomioida koko yhteisön tarpeet ja vähemmistöryhmät, eikä opetus saisi rakentua ”me” ja ”muut” oletuksen varaan. Koulun pitäisi pystyä tukemaan kaikkien yksilöiden toimijuutta ja identiteettin muotoutumista kulttuuritaustasta ja sukupuolesta riippumatta. Näen, että feministisen musiikintutkimuksen avulla voidaan puuttua laajasti eriarvoistaviin teemoihin ja rakenteisiin. Tämä koskee myös musiikkikasvatusta ja sen toimintamalleja.

Feministinen tutkimus asettaa naiset keskeiseen asemaan, tunnistaa heidän kohtaamansa ennakkoluulot ja sorron ja pyrkii sitä kautta oikeudenmukaisuuteen. Valitettavasti useat vaiennetut musiikinopettajat opettavat edelleen aiemmin opitulla tavalla ja sivuuttavat heidät, jotka pyrkivät purkamaan näitä toimintatapoja. Feministinen musiikintutkimus ja musiikkikasvatus ovat kuitenkin vahvempia kuin koskaan aiemmin. Feminismi pyrkii jatkuvasti eteenpäin, kohti oikeudenmukaisuutta. (Coen-Mishlan, 2018, 200.) Jotta feministisestä pedagogiikasta saataisiin kaikki hyöty irti, tulisi kiinnittää samanaikaisesti huomiota musiikin opetuksen sisältöihin, konteksteihin sekä pedagogisiin vaikutteisiin ohjaajan ja opiskelijan välillä (Grissom-Broughton, 2020, 175.)

3.3 Musiikki yhteiskunnassa ja kulttuurissa

Käsittelen tässä alaluvussa sitä, miten musiikki vaikuttaa yhteiskunnassa ja kuinka se sitä kautta peilautuu myös koulumaailmaan. Yhteiskunnan ilmiöt ja kulttuuri vaikuttavat aina jossain määrin koulutukseen ja opetukseen. Perusopetuksen opetussuunnitelmassa (Opetushallitus, 2016, 422–423) musiikin opetuksen yhdeksi tehtäväksi on kirjattu aktiivinen kulttuurinen osaaminen. Oppiaineen tehtävänä on myös oppia tutkimaan musiikkikulttuureja kriittisesti ja analysoida, miten musiikilla viestitään ja vaikutetaan. Opetuksella pyritään rakentamaan yhteyksiä musiikin ja yhteiskunnallisten ilmiöiden välille.

Musiikki on läsnä kaikkialla ja sitä on kaikkien saatavilla. Musiikkia kuulee esimerkiksi kauppoissa, ravintoloissa, eri medioissa ja peleissä. Tämän myötä voidaankin pohtia, kuka saa päättää auditiivisesta ympäristöstämme ja pääseekö yksilö halutessaan eroon musiikista. Musiikki

on elämälle välttämätöntä ja keskeinen osa ihmisyyttä, ja sen tulisi olla ihmisoikeus. Musiikkikasvattaja tarjoaa mahdollisuuden musiikin tekemiseen ja kokemiseen ja hänen vastuullaan on se, että musiikin oppimisessa tasa-arvo toteutuu kaikille. (Kaikkonen & Laes, 2013, 110–111.)

Heidi Westerlund (2009, 318–319) tuo esiin musiikkikasvatuksen kriittistä ja sosiaalisesti rakentavaa näkökulmaa ja esittää, että kulttuurin poliittinen tiedostaminen on tärkeää kasvatuksessa silloin, kun kulttuuri uusintaa epätasa-arvoisia asenteita. Musiikkikasvattajat nähdään kulttuurisina toimijoina ja musiikkikasvattajilla on mahdollisuus analysoida kulttuurin epätasa-arvoon ja sortoon johtavia merkityksiä. Kasvattajilla on mahdollisuus antaa eväitä yhteiskunnan uudistamiseen, joka estää alistamista ja epätasa-arvon ylläpitämistä.

Länsimaisessa taidemusiikissa maskuliinisuus hallitsee ja sen juuret ovat menneisyydessä. Musiikin voidaan ajatella olevan näennäisesti neutraali käsite, mutta todellisuudessa se on hyvin sukupuolittunutta. Myös nykypäivän musiikki on syntynyt historiallisista yhteyksistä, jolloin maskuliinisuus on ollut musiikissa hallitsevaa, ja feminiinisyys on mielletty ”toiseksi”. (Bennett ym., 2018, 238.) Ei siis ole sattumaa, että useissa musiikillisissa toiminnoissa naiset ovat edelleen vähemmistössä.

Musiikki läpäisee kaikki kulttuurin ja yhteiskunnan kerrokset, minkä vuoksi sillä on mahdollisuus edistää muutosta yksilön ja yhteisön elämässä. Aktivistisella musiikintutkimuksella pyritään purkamaan sortavia ja kestäättömiä käytäntöjä musiikissa, yhteiskunnassa ja tutkimuksessa. Musiikillisten toimintojen avulla pyritään vaikuttamaan tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyvien yhteiskunnallisten kysymysten julkiseen käsittelyyn ja puuttumaan muun muassa sukupuoliseen syrjintään, rasismiin ja ympäristöongelmiin. (Välimäki, Torvinen & Mononen, 2018, 7-10.)

Musiikin sisällöt ilmentävät yhteiskuntaa ja sen ilmiöitä. Kappaleiden sanoitukset ja esitystavat juontavat aina juurensa sosiaalisista suhteista, vallasta, identiteetin käsityksestä, arvoista ja soveliaista käyttäytymisen muodoista. Nämä muodostavat suhdeverkostoja, joita nimitetään diskursseiksi. (Kärjä, 2007, 181–182.) Kun ihmiset kuluttavat ja käyttävät musiikkia, he rakentavat samalla omaa identiteettiään ja ennen kaikkea sitä, mitä he ovat suhteessa muihin. On olemassa identiteettikategorioita, kuten esimerkiksi seksuaalisuus, sukupuoli ja etnisyys. Nämä kategoriat jaottelevat ihmisiä ryhmiin yksilöiden samanlaisten ja erilaisten piirteiden kautta. Sen sijaan, että tutkittaisiin mitä populaarimusiikki paljastaa yksilöistä tulisi enemmän tutkia sitä, miten se rakentaa ihmisiä. Ihmisten ja musiikin välinen suhde on monimutkainen. Musiikin

kuuntelijoita tulisi pitää aina aktiivisina toimijoina eikä pelkästään passiivisina kuuntelijoina. (Leppänen, 2007, 269, 271.)

Identiteettikategorioita, kuten tutkimukseni keskiössä oleva sukupuoli, ei pidetä enää annettuina olosuhteina. Tärkeää on huomioida valtasuhteet, joita erilaisten identiteettikategorioiden sisällä on ja mitä niiden välillä tapahtuu. (Leppänen, 2007, 271.) Taru Leppänen (2007, 273–275) haastatteli tutkimustaan varten Seikkis-rock -nimisen lastentapahtuman lapsikuulijoita ja hän kuvailee, että yllättävän moni lapsista otti haastatteluissa sukupuolen esille. Hän myös kertoo, että suurin osa tapahtuman esiintyjistä oli poikia ja miehiä. Tämä osoittaa, että sukupuoli-roolit omaksutaan vahvasti jo lapsuudessa.

Naisten sukupuolinen syrjintä näkyy maailmanlaajuisesti kulttuurissa perusmuotona ja kun tämän ymmärtää, on helpompi hahmottaa myös muita sortavia valtarakenteita, kuten rasismia, muukalaisvihaa sekä homo- ja transfobiaa. Musiikki on yksi näkyvimpiä sukupuolen, seksuaalisuuden ja identiteetin esittämisen kenttiä, minkä vuoksi on tärkeää huomioida sen sukupuoli-set ulottuvuudet ja se, kenen ääniä yhteiskunnassa kuunnellaan ja kenen vastaavasti vaiennetaan. Huomiota tulee kiinnittää myös siihen, miten tasa-arvo toteutuu ja minkälaisia kuvia musiikit ylläpitävät kuvaillessaan naisia, miehiä ja muunsukupuolisia. Räikeä esimerkki epätasa-arvosta musiikin kentällä on naisedustajien puuttuminen esimerkiksi säveltäjistä ja kapellimestareista, festivaaleilta ja televisiosta. (Välimäki 2018, 35–36.) Tämä on yksi niistä lähtökohdista, minkä kautta tutkimukseni aihe syntyi.

3.4 Populaarimusiikki yhteiskunnassa ja kouluissa

Nuoruudessa ihminen käy läpi monia merkittäviä psykososiaalisia muutoksia ja käsitys itsestä muovautuu ja rakentuu aikuisiän identiteetiksi. Aikuisuuden rooleihin valmistautuminen on tärkeä ja vaativa tehtävä, joka rakentaa pohjan myöhemmälle kehitykselle. Musiikilla on merkittävä rooli nuoruudessa ja se koetaan tärkeäksi. Musiikki vastaa moniin kehityksellisiin haasteisiin ja erityisesti populaarimusiikilla on suuri rooli nuorten elämässä. (Saarikallio, 2009, 221–222.)

Viime vuosina populaarimusiikin tekeminen on saanut suurta huomiota musiikinopettajien ja tutkijoiden keskuudessa. Populaarimusiikin käyttäminen koulussa mahdollistaa opiskelijoille keinoja improvisoida, säveltää ja sovittaa musiikkia. Populaarimusiikilla on tärkeitä sosiaalisia

arvoja, jotka voivat syventää musiikin opetussuunnitelmaa. Sen myös ajatellaan olevan yhteydessä nuorten jokapäiväiseen elämään. (Abramo, 2011, 21–22.)

Musiikinopetuksessa korostuu suomalaisessa koulussa bändiopetus ja populaarimusiikki, ja tälle annetaan tunnustusta myös kansainvälisesti. Musiikinopettajien koulutuksessa näkyy enenevissä määrin opiskelijoita, joiden tausta on klassisen musiikin sijaan populaari- ja kansanmusiikissa. Musiikkikasvatuksen koulutusohjelma painottaa laajasti bändisoittimien monipuolista hallintaa. (Koskela, 2018, 334.) Kiinnostus populaarimusiikkiin on suurempaa Isossa-Britanniassa, Australiassa ja Suomessa kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa. Ison-Britannian opetussuunnitelmassa todetaan, että opetuksen tulee sisältää sekä klassista musiikkia, että populaarimusiikkia ja sen hetkisiä musiikillisia trendejä, jotka heijastavat kulttuurista monimuotoisuutta ja kansainvälisyyttä. Vaikka Yhdysvalloissa painopiste on muualla, myös amerikkalaiset tutkijat ovat ehdottaneet, että populaarimusiikkia voitaisiin sisällyttää opetukseen. (Abramo, 2011, 22.)

Populaarimusiikkia käytetään enenevissä määrin koulujen musiikintunneilla, koska sitä on helppoa saatavilla ja se on nuorison suosiossa. Musiikkitiede, sosiologia ja kulttuuritiede ovat todenneet, että populaarimusiikin kenttä on miesvaltainen ja maskuliininen. Vaikka populaarimusiikin käyttö koulukontekstissa eroaa toiminnoissaan esimerkiksi klubeihin tai autotallibändeihin verrattaessa, musiikin sukupuolittuneet käytännöt vaikuttavat aina jossain määrin myös kouluissa. (Björck, 2009, 8.) Myös tässä asiassa opettajan rooli on mielestäni merkittävä. Se, mikä erottaa koulun musiikintunnit autotallibändeistä ja klubeista on opettajan mahdollisuus valita kouluissa käsitellyt kappaleet ja työskentelytavat. Opettaja voi vaikuttaa siihen, että ohjelmistoissa esiintyy tasapuolisesti eri sukupuolten edustajia.

Bändisoitto mahdollistaa yhteismusisoinnin, sillä se ei aina vaadi paljoa teknistä osaamista. Bändisoitossa toteutuu opetussuunnitelman tavoitteita, kuten toiminnallisuus, musiikillisten taitojen ja ymmärryksen kehittyminen sekä kyky toimia yhteistyössä muiden kanssa. Populaarimusiikki nähdään usein myös nuorten omana musiikkina, minkä ajatellaan motivoivan musiikillista tekemistä. Vaikka populaarimusiikki ja bändisoitto nauttivat suurta suosiota osana musiikinopetusta, liittyy siihen myös kysymyksiä bändisoiton demokraattisuudesta. (Koskela, 2018, 335.)

Björckin (2009, 10–11, 13) tutkimuksen tuloksista käy ilmi, että tyttöjen täytyy usein vaatia tilaa päästäkseen harjoittamaan populaarimusiikkia. Rockmusiikin osalta tutkimuksen aineistossa näkyy eroja sukupuolten välillä siinä, että tytöt pelkäävät suurta äänenvoimakkuutta soit-

taessaan esimerkiksi rumpuja tai sähkökitaraa. Pojat puolestaan hakeutuvat helpommin soittamaan näitä soittimia ja nauttivat suuresta äänenvoimakkuudesta. Tutkimuksessa esitettiin, että feminiinisesti naiset kokevat suuren äänenvoimakkuuden hyökkäävän heitä kohti sen sijaan, että se nähtäisiin objektina, jota voi käyttää ja kontrolloida. Naiset myös kokevat, että heidän on vaikeaa saada äänensä kuuluviin musiikkia tehdessä. Tämä saattaa osaltaan vaikuttaa soitinvalintojen sukupuolittumiseen, josta puhuin aiemmin luvussa 3.1.

Populaarimusiikin pedagogiikan kirjallisuudessa tuodaan ilmi populaarimusiikin esteettisiä arvoja, ja sillä ajatellaan olevan mahdollisuus tehdä oppimisesta kannustavampaa ja nautinnollisempaa improvisaation ja ryhmässä säveltämisen kautta. Empiirinen tutkimus on myös osoittanut, että säveltämisharjoitukset lisäävät yhteisöllisyyttä. Vaikka sukupuolta ei ole tutkittu paljoa populaarimusiikkipedagogiikassa, se on saanut huomiota musiikkitieteessä ja sosiologiassa. Tutkijat ovat todenneet, että populaarimusiikin käytännöt ovat mieskeskeisiä eivätkä kannusta naisia ammatilliseen menestykseen. (Abramo, 2011, 22, 24.)

Vaikka populaarimusiikki nauttii suosiota musiikkikasvatuksessa, sen kenttä ei ole moneltaakaan osin ongelmaton. Vuonna 2017 lähti käyntiin #MeToo -liike, jonka myötä naiset, transsukupuoliset ja muunsukupuoliset erityisesti luovilta aloilta ovat tuoneet esiin kokemaansa seksuaalista väkivaltaa ja häirintää. Sen myötä naiset ovat nostaneet esiin häirinnän laajuutta myös musiikkiteollisuudessa. Yli 2000 henkilöä Ruotsissa ja yli 1000 henkilöä Australiassa ovat allekirjoittaneet avoimet kirjeet, joissa tuodaan esiin ongelman laajuutta ja pyritään kitkemään pois häiritsevää ja alentavaa käytöstä. Ruotsin kirjeessä tuodaan esiin naisten työllisyyden epävarmuutta ja kerrotaan seksuaalisen häirinnän olevan musiikkialalla enemmän sääntö kuin poikkeus. (Strong, 2019, Chapter 16.)

Vaikka tämä ilmiö ei suoranaisesti liity koulumaailmaan, on mielestäni kuitenkin tärkeää nostaa esiin se, miten rakenteellisesti naisia on sorrettu populaarimusiikin historiassa. Historian rakenteet heijastuvat paljon myös nykypäivään ja vaikuttavat edelleen musiikkikulttuurissa. Kuten on käynyt ilmi, populaarimusiikkia käsitellään paljon koulujen musiikintunneilla ja tähän liittyy olennaisesti myös populaarimusiikin historia. On tärkeää pohtia syitä, miksi naiset ovat musiikin kentällä edelleen vähemmistössä. Tätä kautta voidaan myös edistää muutosta tulevaisuudessa ja saada naisten ja tyttöjen äänet enemmän kuuluviin.

#MeToo -liike osoittaa, että naisten kokemaa syrjintää tapahtuu mittavasti erityisesti luovalla alalla ja musiikkiteollisuudessa. Kirjeet osoittavat, että seksuaalista hyväksikäyttöä normalisoi-

daan musiikkialalla ja se on mahdollisesti ollut aina osana populaarimusiikkia. Populaarimusiikin historia on miesten kirjoittamaa ja kertoo miehistä. Miehinen näkökulma nähdään etuoikeutumpana ja naisten panosta musiikkiin vähätellään tai se jätetään kokonaan pois historiankirjoituksesta. (Strong, 2019, Chapter 16.) Tämä selittää jälleen osaltaan, miksi musiikin historiankertomus on niin miehinen, ja korostaa samalla opettajien roolia naismuusikoiden ja säveltäjien esiin nostamisessa.

Populaarimusiikin ja bändisoiton feministisessä tutkimuksessa sukupuoli on ollut näkyvillä ja aiempi tutkimus on osoittanut, että bändi-instrumenttien historiassa esillä ovat olleet miehet, ja naiset on positioitu 'toisiksi'. Tulisikin pohtia, luoko maskuliiniseksi mielletty käytäntö eri sukupuolille erilaiset lähtökohdat musiikin opiskeluun ja oman identiteetin vahvistamiseen. (Koskela, 2018, 338.) Sen lisäksi, että naisia pitäisi tuoda enemmän esiin musiikin tekijöinä ja myös musiikin historiassa, tulisi naisten kokemuksia tuoda esiin myös musiikin kuuntelijoina. Tietty normalisoidut käytännöt esimerkiksi rock-musiikissa sulkevat naisia pois sen parista. (Strong, 2019, Chapter 16.) Ajankohtaisena esimerkkinä voi pitää Radio Cityn vuonna 2020 julkaisemaa esittelytekstiä, jossa kerrottiin Radio Cityn tarjoavan "klassista rokkia seisten kuseville". Tekstiä pidettiin loukkaavana ja poissulkevana, ja se poistettiin sittemmin. (Mankkinen, 2020.)

Sukupuolikysymysten lisäksi on tärkeää huomioida myös muut kulttuuriset erot ja pohtia, kelle ja kenen ehdoilla opetus on laadittu. Maahanmuuttajataustaisille kotikulttuurin musiikki on merkityksellistä, joten länsimaiseen populaarimusiikkiin perustuva opetus ei näyttäydy samassa positiivisessa valossa kaikille oppilaille. (Koskela, 2018, 340–341.) On siis tärkeää pohtia laajasti populaarimusiikin käytänteitä ja sitä, sulkevatko ne joitain ryhmiä ulkopuolelleen.

3.5 Sukupuolijakaumat musiikkifestivaaleilla ja listahiteissä

Kuten edellä on useaan otteeseen käynyt ilmi, sukupuoli näkyy musiikissa vahvasti eri osa-alueilla. Aiemmin esiteltyjen aiheiden lisäksi esimerkkinä tästä toimivat myös Suomen suurimmat musiikkifestivaalit, joissa kokoonpanot ovat olleet erittäin miesvoittoisia. Kesällä 2018 Suomen suurimpien festivaalien kokoonpanoissa vain joka yhdeksäs esiintyjä oli naisoletettu. Laskelmassa vertailtiin kaksitoista kesällä järjestettyä festivaaleja, joista eniten naisoletettuja oli mukana Ruisrockissa, 22,8 %, ja vähiten Rockfesteilla ja Tuska-festivaaleilla, joissa molemmissa naisoletettuja oli vain 1,5 % esiintyjistä. (Markkola, 2018.)

Sukupuolten epätasa-arvo on myös kansainvälisesti räikeästi nähtävissä. Vuonna 2020 tehdyssä tutkimuksessa (Smith, Pieper, Clark, Case & Choueiti, 2) tutkittiin sukupuolijakaumia ja etnisyyttä 800 suosituissa populaarikappaleessa vuosilta 2012–2019. Näissä kappaleissa naisia oli kaikista artisteista 21,7 %, sooloartisteista 31 %, duoista 5,8 % ja bändeistä 7,3 %. Laulunkirjoittajista naisia oli 12,5 % ja tuottajissa naisia oli vain 2,6 %.

Tämän epäkohdan korjaamiseksi on syntynyt Keychange -niminen hanke. Hanke ajaa aliedustettujen toimijoiden näkyvyyttä taiteessa. Hankkeella pyritään siihen, ettei yhteiskunnassa menetä ainutlaatuisia kykyjä ja taiteellisia ilmaisuja. Sen avulla pyritään tasaamaan sukupuolijakaumaa ja murtamaan vallalla olevia rakenteita. Keychange-hankkeen aloitti vuonna 2015 PRS Foundationin entinen toimitusjohtaja Vanessa Reed. Yhteistyökumppaneina toimivat Musikcentrum Öst, Reeperbahn Festival, BIME, Tallinn Music Week ja Iceland Airwaves. Kun hanke julkaistiin vuonna 2017, sen projektipäällikkönä toimi Jess Patridge. Nykyisin Keychange on globaali liike, jolla pyritään muuttamaan pysyvästi musiikkiteollisuutta. (Keychange, 2020.)

Luvussa 2.2 käsitelin feminististä tasa-arvokäsitystä ja sitä, kuinka sukupuolten välistä tasa-arvoa pyritään edistämään. Sukupuolieroa korostavassa näkemyksessä tarkastellaan yhteiskunnallisia valtasuhteita ja määritellään nainen ja naiseus uudelleen. Koska miehisuus nähdään yhteiskunnassa normina, tarvitaan naisten aseman parantamiseksi erityistoimia, kuten naiskiintiöitä. (Ylöstalo, 2012, 38, 41.) Keychange on hyvä esimerkki konkreettisista toimista, joita voidaan tehdä sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi.

Vuonna 2018, Helsingissä vuosittain järjestettävä kansainvälinen Flow Festival lupautui sitoutumaan Keychange-hankkeeseen ja aikoo näin ollen ottaa vuoteen 2022 mennessä esiintyjäksi yhtä paljon naisia ja miehiä. Suomessa hankkeeseen osallistumisen ongelmaksi koetaan se, että sukupuoli ei ole genre, ja esimerkiksi jazz- tai metallimusiikin saralta ei löydy paljoa naisia. (Vedenpää, 2018.) Tähän mennessä hankkeeseen on sitoutunut Suomesta viisi musiikillista toimijaa: Ruisrock, IDA Radio, Music and Media, Lost in Music sekä edellä mainittu Flow Festival (Keychange, 2020). Näiden vertailujen pohjalta voi mielestäni todeta, että musiikin kentällä ei Suomessakaan ole vielä saavutettu sukupuolten välistä tasa-arvoa. Naisten vähäinen osuus ei selity ainoastaan sillä, että naiset eivät olisi niin kiinnostuneita musiikillisesta toimijuudesta. Tutkimukset osoittavat, että naisten vähäisen osallisuuden syyt ovat kaukana historiassa ja heijastelevat edelleen tähän päivään.

Kuten tässä pääluvussa on tullut ilmi, maskuliinisuus hallitsee edelleen vahvasti musiikin eri osa-alueita ja miehet ovat näkyvämpiä toimijoita, kun naiset joutuvat vaatimaan tilaa musiikin harjoittamiseen. Soittimiin liitetään erilaisia sukupuolistereotypioita ja ne jakautuvat vahvasti sukupuolen mukaan. Musiikilla on mahdollisuus edistää muutosta ja parantaa sukupuolten tasa-arvoa, mutta tämä edellyttää, että sortavia rakenteita pyritään aktiivisesti purkamaan musiikin kentällä sekä musiikkikasvatuksessa. Feministisellä musiikintutkimuksella pyritään vastaamaan tähän haasteeseen ja tuomaan musiikin valtarakenteita näkyviksi. Edistystä tapahtuu jatkuvasti, mutta tehtävää on edelleen paljon.

4 Tutkimusasetelma

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni taustoja, menetelmäsuuntausta, tutkimuksellista lähestymistapaa sekä aineiston keräämisen vaiheita.

4.1 Tutkimuksen taustat

Kiinnostukseni tutkimusaiheeseen heräsi omista havainnoistani sekä yhteiskunnallisen keskustelun kautta. Olen viime aikoina pohtinut paljon sukupuolten välistä tasa-arvoa ja sen toteutumista eri elämänalueilla. Koska olen tehnyt luokanopettajaopintojeni lisäksi musiikin aineenopettajan opinnot, minua kiinnostaa erityisesti musiikin näkökulma. Musiikki on myös vahvasti läsnä kulttuurissa ja jokapäiväisessä elämässä.

Teoriapohjani perusteella tutkimukselleni muotoutui kolme tutkimuskysymystä.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten sukupuoli ja sukupuolistereotypiat näkyvät musiikkikasvatuksen opiskelijoiden käsitysten mukaan musiikkikasvatuksen opinnoissa?
2. Millaisia sukupuolittuneita käytänteitä musiikkikasvatuksen opinnoissa ilmenee?
3. Voiko vastausten pohjalta todeta kehityskohteita, joissa sukupuolten tasa-arvoa tulisi edistää?

Näiden kysymysten pohjalta tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, missä määrin opiskelijat kokevat sukupuolen ja sukupuolistereotyyppien ilmenevän omissa opinnoissaan. Lisäksi selvitan, miten keräämäni aineisto vastaa aiempien tutkimusten tuloksia. Kuten teoriataustani osoittaa, aihe on tärkeä ja ajankohtainen.

4.2 Laadullinen tutkimus

Tutkielmani on laadullinen tutkimus. Laadullisessa analyysissä aineistoa tarkastellaan kokonaisuutena sen sijaan, että keskityttäisiin tilastollisiin todennäköisyyksiin. Analyysi koostuu havaintojen pelkistämisestä ja arvoituksen ratkaisemisesta. Havaintojen pelkistämisessä aineistoa tarkastellaan tietyistä teoreettis-metodologisesta näkökulmasta, eli kiinnitetään huomiota vain teoreettisen viitekehyksen kannalta olennaisiin asioihin. Tämän jälkeen havaintoja yhdistellään etsimällä havainnoista yhteisiä piirteitä. Tällä ei kuitenkaan pyritä etsimään tyyppitapauksia,

vaan yksikin poikkeava vastaus johdattaa pohtimaan asiaa uudelleen. Tällaisessa tapauksessa ei voida myöskään todeta, että yhtä poikkeusta lukuun ottamatta asia on jollain tietyllä tavalla. Haastateltavia pitäisi olla hyvin suuri otos, jotta tällaisia yleistyksiä voitaisiin tehdä. (Alasuutari, 2011, 38–42.)

Kvalitatiivinen, eli laadullinen tutkimus on vakiintunut ihmistieteissä ja laadulliset tutkimusmenetelmät yleistyivät 1970-luvun lopulla. Läpimurto tapahtui kuitenkin 1980-luvun loppupuolella. Aluksi kvalitatiiviset menetelmät toimivat vastaliikkeenä kvantitatiivisille, eli määrällisille menetelmille, mutta nykyisin on yleistä hyödyntää samassa tutkimuksessa molempia metodeja. Laadullisessa tutkimuksessa suurimpana haasteena pidetään analyysiä, jonka tekeminen vaatii tutkijalta lukeneisuutta ja herkkyyttä keräämäänsä aineistoon. Tutkijan tulee osata tulkita saamia tuloksia. Hyvä tulkinta syntyy teorian ja empirian vuoropuhelusta. (Syrjäläinen, Eronen & Värri, 2007, 7-8.) Vastatakseni tähän haasteeseen, perehdyin analyysiä tehdessäni useisiin metodi- ja tutkimusoppaisiin, jotta pystyin analyysissäni huomioimaan mahdollisimman hyvin kaikki tutkimuksen luotettavuuden kannalta oleelliset seikat.

Tieteellinen tutkimus on merkkien tulkitsemista ja uusien johtolankojen tuottamista, ja näiden merkkien ja johtolankojen pohjalta pyritään päättämään jotain sellaista, mitä ei voi paljaalla silmällä nähdä. Havaintoja ei pidetä suoraan tuloksina, vaan ne ovat johtolankoja, joita tulkitsemalla löydetään niiden merkityksiä. Havainnoista löydettyjä johtolankoja tutkitaan tietystä määritellystä näkökulmasta, jota kutsutaan teoreettiseksi viitekehykseksi. (Alasuutari, 2011, 77–79.)

Jotta tutkimus olisi eettinen ja luotettava, tutkijan täytyy noudattaa vastuullisia toimintatapoja, kuten rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta. Tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmien tulee olla tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä. Muiden tutkijoiden työ tulee myös ottaa huomioon ja antaa aiemmille tutkimuksille arvoa ja merkitystä omassa tutkimuksessa ja sen tulosten julkaisussa. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 150.) Pysin vastamaan tutkimukseni luotettavuuteen ja eettisyyteen perehtymällä laajasti aiempaan tutkimukseen. Olen hyödyntänyt teoreettisessa viitekehyksessäni sekä kotimaisia että kansainvälisiä artikkeleita ja kirjallisuutta. Olen pyrkinyt esittelemään mahdollisimman tuoreita tutkimuksia, jotta tieto olisi ajankohtaista ja relevanttia.

Laadullisessa tutkimuksessa tutkijalla on tietynlaista vapautta, joka mahdollistaa tutkimuksen joustavan suunnittelun ja toteutuksen, vaatien samalla myös paljon tutkimuksellista mielikuvii-

tusta. Tutkijan tulee tutkimuksessaan kertoa lukijalle valitsemistaan ratkaisuksista. Tutkimus sisältää aina tiettyjä ratkaisuja ja erilaisia ennakko-oletuksia, joita ohjaavat arkiajattelun päättelyketjut. (Eskola & Suoranta, 1998, 16–17.) Analyysivaiheita esitellessäni tuon selkeästi ilmi ratkaisut, joiden kautta olen päätenyt tutkimustuloksiin.

Laadullinen tutkimus on empiiristä, mikä tarkoittaa, että se perustuu erilaisiin aineistoihin ja niiden analyysiin. Laadullisessa tutkimuksessa tulee olla myös teoreettisia kiinnekohtia. Teoriaa esitetään jäsennellysti, viitaten tieteelliseen kirjallisuuteen ja aiempiin tutkimuksiin. Tämä vaatii teorioiden valitsemista ja erittelyä. Teoriatyyppejä on neljää erilaista: substanssiteoriat, formaalit teoriat, paradigmateoriat ja menetelmiin ja analyysitapoihin liittyvät teoriat. (Juhila, 2021).

Substanssiteoriat liittyvät sisällöllisesti tutkittavaan ilmiöön ja ne voivat olla joko makro- tai mikrotasolla. Makrotasossa keskitytään rakenteiden tasoon ja mikrotasossa painotetaan ihmisten kokemusta, käyttäytymistä ja vuorovaikutusta. Formaalit teoriat ovat substanssiteorioita abstraktimpia. Ne tarjoavat yleisiä selitysmalleja, joilla voidaan selittää tutkittavien ilmiöiden lisäksi muita yhteiskunnallisia ja kulttuurisia aiheita. Formaalit teoriat kehystävät tutkittavaa ilmiötä ja ohjaavat tutkijaa löytämään näkökulman tutkimukseensa. (Juhila, 2021.)

Paradigmatteoriat koostuvat ontologisista, epistemologisista ja metodologisista odotuksista. Ontologiset kysymykset kertovat vastauksen siihen, mikä on todellisuuden muoto ja luonne, ja mitä siitä voidaan tietää. Epistemologiset kysymykset puolestaan vastaavat siihen, mitä on tieto, miten sitä voidaan tavoittaa ja mikä on tutkijan ja tutkittavan välinen suhde. Metodologisella kysymyksellä saadaan vastaus siihen, miten tutkija selvittää määrittelemänsä ilmiön. Tutkijan tulisi selvittää omat paradigmaattiset sitoumuksensa ja esittää ne lukijalle niin, että lukija näkee niitä olevan mietitty. Menetelmiin ja analyysitapoihin liittyvät teoriat käyvät ilmi, kun tutkimuksessa kerrotaan sen toteuttamisesta, aineiston hankinnasta ja analysoimisesta. (Jokinen, 2021; Juhila, 2021.)

Olen tutkimukseni aikana pyrkinyt tuomaan selkeästi esiin teoreettisia kiinnekohtia sekä teoriatyyppejä, joita olen tutkimuksessani hyödyntänyt. Olen perehtynyt tutkimusaiheeseeni sekä makro-, että mikrotasolla, esitellen sekä yhteiskunnallista näkökulmaa että yksilön kokemuksia. Yhteiskunnan rakenteet heijastuvat aina jossain määrin yksilön kokemuksiin, minkä vuoksi teoriataustassani käsittelen musiikkia ja sukupuolta laajasti kulttuurin ja yhteiskunnan kautta. Kerrämäni aineisto keskittyy puolestaan enemmän yksilön kokemuksiin ja käsityksiin.

Laadullisessa tutkimuksessa on oleellista muistaa, että yksilön käsitys ilmiöstä, tutkittavalle ilmiölle annetut merkitykset ja tutkimuksessa käytetyt välineet vaikuttavat aina tutkimuksen tuloksiin. Tieto on subjektiivista, sillä tutkija toimii oman ymmärryksensä varassa. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään ymmärtämään toista ja kysymys ymmärtämisestä on kaksisuuntainen: miten tutkijan on mahdollista ymmärtää toista ihmistä ja toisaalta, kuinka hän laatii tutkimusraporttinsa lukijan ymmärrettäväksi (Tuomi & Sarajarvi, 2018, 25, 76).

Tutkimuksen validiuteen, eli pätevyyteen vaikuttaa se, millainen kyky tutkimuksella on mitata tutkittavaa asiaa. Jos esimerkiksi tutkittavat ovat ymmärtäneet tutkijan kysymykset eri tavalla kuin tutkija on ne tarkoittanut, ja tutkija käsittelee tuloksia alkuperäisen ajattelumallin mukaisesti, tulokset eivät välttämättä vastaa todellisuutta. Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan tulisi esitellä käyttämänsä menetelmät, päätelmäketjunsä ja tutkimuksen toteuttamistavat mahdollisimman tarkasti, jotta lukija voi arvioida, ovatko selitykset ja tulkinnat yhteensopivia. Lukijalle tulee myös kertoa, miten luokittelut ovat syntyneet ja millä perusteella. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2004, 216–217.)

Olen pyrkinyt tutkimusten tuloksia esitellessäni kertomaan mahdollisimman tarkasti ja yksityiskohtaisesti prosessista, minkä kautta olen päätenyt esittämiini tuloksiin. Suorilla aineistosta poimituilla lainauksilla olen rikastuttanut kerrontaa ja lisännyt läpinäkyvyyttä tulkinnan ja aineiston välillä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2004, 218). Tutkimustuloksia esittelevässä taulukossa (Taulukko 1) on selkeästi kuvattuna ne päättelyketjut, joiden kautta lopullisiin tuloksiin on päädytty.

Tutkimusraportista tulee selvitä, miten vastaava tutkimus voitaisiin toteuttaa uudelleen. Laadullisen tutkimuksen kohdalla tämä tarkoittaa sitä, että pyrittäisiin uusintamaan sama tutkimus käyttäen samaa tutkimustapaa, tulkintaa ja yleistämistä. Täydellistä vastaavuutta ei laadullisessa tutkimuksessa voida saavuttaa, sillä tutkimuskohteet ovat ainutkertaisia. (Varto, 1992, 111–112.) Kerron tutkimukseni luotettavuuteen vaikuttavista tekijöistä tarkemmin luvussa 7.

4.3 Aineistonkeruu ja kirjoituskutsu

Ennen aineiston keräämistä, ja myöhemmin sen analyysiä, tutustuin useisiin eri laadullisen tutkimuksen oppaisiin, jotta saisin selkeän kuvan siitä, mitä aineiston keräämisessä ja sen analysoimisessa tulee ottaa huomioon. Kirjoitin myös suurimman osan teoreettisesta viitekehyses-

täni valmiiksi ennen aineiston keräämistä. Tällä pyrin varmistamaan sen, että osaisin muodostaa aineistonkeruuta varten sellaiset kysymykset, jotka vastaisivat mahdollisimman tarkasti tutkimuskysymyksiini.

Keräsin aineistoni kirjoituskutsulla, jossa pyysin tutkittavia kirjoittamaan vapaamuotoisen kirjoitelman tutkimukseni aiheesta. Kirjoituskutsussa keskeistä on tutkittavan kokemusten dokumentaatio niin, että hän kertoo niistä itse kirjoittamalla. Omakohtaisuuteen voi liittyä muilta kuultuja asioita, mutta pääkohteena on silloinkin kirjoittajan oma suhde tapahtuneeseen. Kirjoitelmissa lähestytään henkilön elämäkokemuksia ja kirjoituskutsun kautta voidaan tutkia ajankohtaisia aiheita. Tällaista kirjoitusta voidaan kutsua myös teemakirjoittamiseksi. Se on itseohjautuvaa ja vapaasti assosioitua. Kirjoituskutsuilla saadut aineistot ovat usein suullisen ja kirjallisen rajapinnassa ja kirjoitelmat voivat poiketa toisistaan niin tyyliltään kuin pituudeltaan. (Pöysä, 2021.)

Laadullinen aineisto on käytännössä loppumatonta, minkä vuoksi se tulee rajata mahdollisimman tarkasti. Aluksi voi lähteä pienestä aineistosta ja rakentaa siitä eheää tulkintaa. Tärkeää on tuntea aineisto mahdollisimman hyvin. (Eskola & Suoranta, 1998, 49.) Keräsin aineistoni Oulun yliopiston musiikkikasvatuksen opiskelijoilta. Musiikkikasvatuksen koulutusohjelmasta valmistuu peruskoulun ja lukion musiikinopettajia. Valitsin tämän tutkimusjoukon, koska minua kiinnostavat erityisesti opiskelijoiden näkemykset sukupuolesta ja sen ilmenemisestä musiikkikasvatuksessa. Opiskelijat ovat kouluelämän ja työelämän risteyskohdassa ja sukupuolten välinen tasa-arvo on asia, jota he joutuvat pohtimaan viimeistään työelämässä. Rajaus musiikkikasvatuksen opiskelijoihin tuntui mielekkäältä myös siitä syystä, että he toimivat lähtökohtaisesti paljon musiikin parissa ja heillä on laajasti kokemusta ja tietämystä musiikin eri osa-alueista.

Loin kirjoituskutsuun pohjan Google Forms -alustalla. Tein valmiin kyselypohjan, sillä koin valmiiseen kyselypohjaan vastaamisen helpoimmaksi ja houkuttelevimmaksi vaihtoehdoksi vastaajien näkökulmasta. Kyselylomake mahdollistaa vastaajille myös täyden anonymiteetin. Alusta loi automaattisesti erilaisia tilastoja vastaajista, minkä avulla pystyin tarkastelemaan helposti vastaajien ikä- ja sukupuolijakaumia. Lähetin linkin kyselyyn sekä musiikkikasvatuksen opiskelijoiden sähköpostilistalle että Facebook-ryhmään. Lisäämällä linkin kahdelle eri alustalle paransin kyselyn näkyvyyttä. Sähköpostilistaa hyödyntämällä mahdollistin vastaamisen myös sellaisille henkilöille, jotka eivät käytä Facebook-sovellusta.

Kyselylomakkeen alussa on usein taustakysymyksiä, joilla kartoitetaan vastaajan ikää, sukupuolta ja koulutusta. (Valli, 2018, 82.) Kyselyni koostui kahdesta osiosta: esitietojen kartoittamisesta sekä varsinaisesta vastausosiosta, joka sisälsi laatimani ohjeistuksen kirjoittelmaa varten. Vastausosiossa pyysin vastaajaa kirjoittamaan vapaan kirjoitelman, jossa hän pohtii, miten sukupuoli ja erilaiset sukupuolistereotyytiat näkyvät hänen omissa opinnoissaan. Vastaamista helpottaakseni annoin teoriataustani pohjalta esimerkkiaiheita, joiden kautta kysymystä oli mahdollista pohtia. Kyselylomakkeeni löytyy kokonaisuudessaan liiteosiosta (Liite 1).

Kun aineistona käyttää yksityisiä dokumentteja, kuten keräämäni kirjoitelmat, tutkijan oletuksena on, että kirjoittaja pystyy ilmaisemaan itseään hyvin kirjallisesti. Tutkittavien ikä ja kirjalliset kyvyt ovat näin ollen kynnyskysymyksiä. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 72.) Koska keräsin aineistoni yliopisto-opiskelijoilta, saatoinkin olettaa, että heidän kirjalliset kykynsä ovat kiitettävät ja he pystyvät ilmaisemaan itseään luontevasti kirjoitelmien kautta. Koen myös, että tämän kaltaiseen kirjalliseen kyselyyn vastaaminen tapahtuu matalammalla kynnyksellä, kuin esimerkiksi kasvatustapahtuman haastattelu. Näin ollen aineistoni on mahdollisesti monipuolisempi, kuin jos olisin toteuttanut suullisia haastatteluja. Myös maailmalla vallitsevan koronapandemian vuoksi koin kirjoituskutsun mielekkäimmäksi aineistonkeruumenetelmäksi.

4.4 Aineiston analyysi fenomenografiaa hyödyntäen

4.4.1 Fenomenografia

Fenomenografia ei ole pelkästään analyysimenetelmä, vaan tutkimuksellinen lähestymistapa. Se mahdollistaa kaiken ikäisten ihmisten käsitysten ja kokemusten tutkimisen (Niikko, 2003, 7, 30). Tutkimuksen kohteena ovat arkipäivän ilmiöitä koskevat käsitykset ja erilaiset ymmärtämisen tavat. (Huusko & Paloniemi, 2006, 162–163.) Fenomenografian lähtökohtana on ajatus siitä, että tapoja, joilla ihmiset kokevat, ymmärtävät ja käsittävät ilmiöitä on vain rajattu määrä. Tavoitteena on löytää ja kuvata käsitysten välisiä suhteita. Tieteenfilosofisesti fenomenografian juuret ovat konstruktivismissa ja fenomenologiassa. (Paloniemi & Huusko, 2016, 119.) Konstruktivismissa ajatellaan tiedon muodostuvan tutkimusprosessien kautta. Muuttumattomien totuuksien sijaan tieto ja totuus ovat tutkijoiden ja tutkittavien ihmisten rakentamia. Ilmiöt ja merkitykset ovat sosiaalisesti ja kulttuurisesti tuotettuja rakenteita. Fenomenografia eroaa fenomenologiasta siten, että fenomenologiasta poiketen analyysi ei kohdistu suoraan kokemukseen. (Koppa, 2015a; Koppa, 2015b.)

Aiemmin kasvatustieteellinen tutkimus on keskittynyt käyttäytymisen tutkimiseen, mutta fenomenografia on tarjonnut mahdollisuuden tutkia lisäksi ajattelua ja oppimista. Fenomenografia -sana juontaa juurensa kreikankielen sanoista *fainemon* ja *graphein*. Fainemon kuvaa ilmiötä ja jonkin paljastamista, ja graphein puolestaan pyrkii sanoin tai mielikuvin kuvaamaan jotain todellista. (Niikko, 2003, 7–8.)

Fenomenografia selvittää ihmisten käsityksiä todellisuudesta. Kyse on toisen asteen näkökulmasta, jossa tutkija orientoituu ihmisten käsityksiin ja kokemuksiin maailmasta ja esittää niiden kautta kuvauksia tutkittavasta ilmiöstä. Ensimmäisen asteen näkökulmassa tutkija tekee lausuntoja ympäröivästä maailmasta, kun taas toisen asteen näkökulmassa käsityksiä ei johdeta ainoastaan tutkijan oman tietämyksen varassa. Toisen asteen näkökulma antaa mielenkiintoista tietoa ihmisten tavoista kokea, tulkita, ymmärtää ja havaita todellisuutta. (Marton, 1981, 177–178.) Toisen asteen näkökulma perustellaan sillä, että todellisuus rakentuu ihmisten kokemusten ja käsitysten kautta, ei irrallisena ilmiönä heidän ulkopuolellaan. (Niikko, 2003, 24–25.) Näillä näkökulmilla fenomenografia pyrkii erottautumaan naiivista realismista ja positiivisesta tieteenfilosofiasta (Paloniemi & Huusko, 2016, 119). Hyödynnän omassa tutkimuksessani fenomenografista lähestymistapaa, koska näen sukupuolten välisen tasa-arvon rakentuvan ihmisten keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Jotta ilmiötä voi ymmärtää syvällisesti, koen tärkeäksi selvittää, miten se rakentuu ihmisten käsityksissä ja kokemuksissa.

Fenomenografinen tutkimus kulkee neljän eri vaiheen kautta. Ensimmäisessä vaiheessa tutkija kiinnittää huomionsa asiaan, johon liittyy erilaisia käsityksiä. Toisessa vaiheessa tutkija perehtyy tutkittavan ilmiön teoriaaustaan ja jäsentää siihen liittyviä näkökulmia. Kolmannessa vaiheessa tutkija kerää aineiston henkilöiltä, jotka ilmaisevat omia käsityksiään ja kokemuksiaan tutkittavasta ilmiöstä. Neljännessä vaiheessa tutkija luokittelee käsityksiä niiden merkitysten perusteella ja selittää niitä kokoamalla abstraktimpia merkitysluokkia. (Metsämuuronen, 2011, 240–241.)

Lähtökohtana analyysissä on se, että käsityksistä ei pyritä tuottamaan yksilötason kuvauksia, vaan etsitään käsitysten eroja vastausten välillä. Sisältö on keskiössä ja ilmauksista selvitetään, miten ne ovat suhteessa toisiinsa. Aineistosta muodostetaan kokonaisuus, joka kuvaa tietyn yhteisön yleistä käsitystä tutkittavaan aiheeseen. Käsitykset syntyvät merkityksenantoprosessien kautta, ne ovat mielipidettä syvempiä ja laajempia, ja ne syntyvät ymmärryksestä ilmiötä kohtaan. Yksilölle ja yhteisölle ominaiset piirteet ilmenevät käsitysten kautta ja ne muodostuvat

tietoisuudessa todellisuutta koskevien kokemusten kautta. (Huusko & Paloniemi, 2006, 164–165.)

Haasteena analyysissä on se, kuinka tutkija pystyy irrottautumaan omista käsityksistään ja kuvaamaan toisten kokemuksia tutkittavasta aiheesta. Fenomenografiassa käytetään avoimia kysymyksiä, jotka eivät ole tarkkarajaisia, mutta ovat määrittäneet teorian ja pohdintojen kautta. Ne eivät saa perustua esioletuksiin. Kun kysymykset ovat avoimia, tutkittava pystyy nostamaan vastauksessaan esiin itselleen merkityksellisimmät asiat. (Niikko, 2003, 31–32, 43.) Käytin omassa kyselyssäni yhtä avointa kysymystä/ohjeistusta, johon tutkimukseen osallistuneet henkilöt saivat vastata omien kokemustensa kautta.

4.4.2 Tutkimusjoukko

Kuten aiemmin on jo tullut esiin, keräsin aineistoni Oulun yliopiston musiikkikasvatuksen opiskelijoilta. Ajatuksenani oli, että jos aineistoa ei kerry tarpeeksi tältä joukolta, laajennan tutkimusjoukkoani myös luokanopettajaopiskelijoihin. Minun ei kuitenkaan tarvinnut tehdä tätä, sillä sain tarpeeksi vastauksia tältä alkuperäiseltä joukolta. Tämä oli tutkimukseni kannalta positiivinen asia, sillä näkökulma olisi hieman muuttunut, jos olisin laajentanut otostani myös luokanopettajaopiskelijoihin.

Kyselylomakkeeni alussa selvitin vastaajien taustatietoja. Taustatietoina selvitin vastaajien ikää, sukupuolta sekä vuosikurssia. Toiveenani oli, että saisin mahdollisimman heterogeenisen otoksen, jotta aineistoon sisältyisi laajasti eri näkökulmia. Koin tärkeäksi, että saisin vastauksia eri-ikäisiltä ihmisiltä ja eri sukupuolten edustajilta. Tämä varmistaisi sen, että aineisto ei jäisi liian yksipuoliseksi. Vaikka laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä etsimään yleistyksiä, toivoin kuitenkin saavani vastausten perusteella mahdollisimman kattavan kuvan tutkittavasta ilmiöstä.

Kyselyyn vastasi 13 henkilöä ja he olivat iältään 20–31-vuotiaita. Vastaajien iät jakautuivat melko tasaisesti tämän skaalan välille. Vastaajista miehiä oli 3, naisia 9 ja yksi vastaajista ei halunnut kertoa sukupuoltaan. Sukupuolijakaumaan vaikutti mahdollisesti se, että musiikkikasvatuksen opiskelijoista enemmistö on naisia. Vastaajia oli kaikilta vuosikursseilta, mikä toi tutkimusjoukkoon vaihtelevuutta. Kirjoitelmien pituudet vaihtelivat melko paljon, mikä oli odotettavissa, sillä en määritellyt avoimeen kysymykseeni ohjepituutta. Tämä oli tietoinen ratkaisu, sillä en halunnut ohjailla vastauksia liikaa ja koin lyhyetkin vastaukset arvokkaiksi tutkimustulosten kannalta. Kaiken kaikkiaan lopullinen otos oli mielestäni hyvä, sillä se kattoi kaikki vuosikurssit ja vastaajien ikäjakaumassa ja sukupuolissa oli variaatiota.

4.4.3 Aineiston analyysi

Aineiston analyysi ei ole fenomenografiassa kovinkaan strukturoitu ja se on aina sidottu sisältöön, joka on täynnä merkityksiä (Niikko, 2003, 32). Fenomenografisessa tutkimuksessa analyysi etenee tiettyjen vaiheiden kautta ja tulkinta tapahtuu usealla tasolla samanaikaisesti. Jokainen vaihe on tärkeä ja vaikuttaa seuraavaksi tuleviin valintoihin. Aineisto ajatellaan kokonaisuutena, ei yksittäisinä tapauksina. Ensimmäisessä vaiheessa etsitään aineistosta merkitysyksiköitä, ja huomio kohdistetaan yksittäisten sanojen sijaan ajatuksellisiin kokonaisuuksiin. (Huusko & Paloniemi, 2006, 166.) Erilaisten kategorioiden kehittäminen on keskeinen vaihe fenomenografisessa tutkimusotteessa (Järvinen & Järvinen, 2000, 88).

Kun aineistoa lukee tutkimuksen teoriaan peilaten, alkaa vähitellen tarkentua, missä merkitysyksiköiden rajat kulkevat. Ne eivät siis ole suoraan määriteltävissä etukäteen ulkoisin perustein esimerkiksi niin, että lause, tekstin kappale tai koko vastaus olisi yksikkö. Joskus merkitysyksiköt ovat limittäin toisiinsa nähden ja yksi asiayhteys tukee useampaa merkitystä. Näissä tilanteissa tärkeintä on, että ilmaisu otetaan käsittelyyn kokonaisuutena, eikä ajatuksellista yhteyttä katkaista. (Ahonen, 1994, 143.) Erityisen tärkeää analyysissä on tiedostaa omat lähtökohdat ja pyrkiä sulkemaan omat ennakko-oletukset pois mielestä. Omat uskomukset ja oletukset tulee jättää toissijaisiksi ja pyrkiä eläytymään tutkittavien maailmaan. (Niikko, 2003, 35.)

Aloitin aineistoni analyysin ensimmäisen vaiheen lukemalla kirjoitelmat ensiksi useaan kertaan läpi, jotta sain kokonaiskuvan niiden sisällöstä. Paneuduin teksteihin ajatuksen kanssa ja lähdin etsimään niistä tärkeitä ilmaisuja, eli merkitysyksiköitä. Pohdin lukiessani eri vastausten yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Olin perehtynyt laajasti tutkimusaiheeni teoriapohjaan ennen aineistonkeruuta ja analyysiä, mikä helpotti merkitysyksiköiden löytämisessä ja rajaamisessa.

Tämän jälkeen kirjoitin erilliseen Word-tiedostoon jokaisen aineistosta esiin nousseen ilmaisen, joka vastasi tutkimuskysymyksiini. Ilmaisut oli melko helppo erotella toisistaan, sillä aineistonani toimivat kirjoitelmat, jotka vastaajat olivat valmiiksi jäsennelleet. Näitä ilmaisuja oli yhteensä 77 kappaletta. Kirjoitin ilmaisut siinä järjestyksessä missä ne aineistossa esiintyivät, mutta en erotellut yksittäisten henkilöiden ilmaisuja toisistaan. Kuten Niikko (2003, 33) toteaa, analyysissä keskitytään yksittäisten henkilöiden sijaan erilaisiin ilmaisuihin. Lyhensin joitain ilmaisuja mutta kuitenkin niin, ettei niiden merkitys tai sisältö muuttunut. Saatoin myös lisätä sulkeisiin joitain vastauksessa ilmenneitä selventäviä huomioita, jotta asiayhteys pysyisi oikeana. Huomasin jo tässä vaiheessa, että vastauksista löytyi paljon yhtäläisyyksiä, mutta mukana oli myös vastakkaisia näkemyksiä, mikä oli mielenkiintoista.

Merkitysyksiköiden etsimisen jälkeen analyysin toisessa vaiheessa etsitään, lajitellaan ja ryhmitellään aiemmin esiin nostettuja ilmaisuja ja luodaan niistä erilaisia kategorioita tai teemoja. Teemat rajataan vertailemalla merkitysyksikköjä koko aineiston merkitysten joukkoon. Tärkeää on tunnistaa erilaisia variaatioita etsimällä samanlaisia ja erilaisia ilmauksia aiemmin eritellyistä merkitysyksiköistä. Huomiota kiinnitetään myös harvinaisuuksiin ja rajatapauksiin. (Huusko & Paloniemi, 2006, 168; Niikko, 2003, 34.) Analyysi lähtee aina aineistosta, eikä siinä voida käyttää mitään valmista luokittelurunkoa tai teoriapohjaa. Tutkijalta vaaditaan jatkuvaa keskustelua aineiston kanssa. Lopullinen teoria syntyy vasta sitten, kun analyysiprosessi on valmis. Kiinnostavampaa on laadullisten erilaisuuksien, kuin määrien etsiminen aineistosta ja jotkut ilmaukset voivat nousta tärkeämmiksi kuin toiset. (Niikko, 2003, 34–35.)

Analyysin toisessa vaiheessa lähdin ensimmäisessä vaiheessa löytyneiden ilmaisujen pohjalta teemoittelemaan näitä ilmaisuja aihealueittain. Värikoodasin eri teemoja kuvaavat ilmaisut, mikä helpotti hahmottamaan aineistoa ja löytämään sieltä kaikki tärkeät ja teemoihin sopivat merkitysyksiköt. Tein erillisen tiedoston, johon otsikoin teemat ja kopioin otsikoiden alle kaikki niihin sopivat ilmaisut. Pyrin tekemään teemoista niin yksityiskohtaisia, että kaikki ilmaisut sopivat jonkin teeman sisälle. Palasin tässä vaiheessa useamman kerran alkuperäiseen aineistoon ja luin kokonaisia vastauksia, joista ilmaisut olivat peräisin. Näin varmistin, että olin ymmärtänyt niiden merkitykset oikein. Ilmausten tulkinta tulee aina tehdä suhteessa kontekstiin, josta ne ovat peräisin (Niikko, 2003, 33). Otsikoin teemat aineistosta esiin nousseiden, kyseistä teemaa kuvaavien ilmaisujen pohjalta. Esimerkiksi tyttöjen osaamisalueita kuvaavat ilmaisut otsikoin lainauksella *”tytöt ovat vahvimmillaan pianossa tai laulussa”*, sillä se kuvasi hyvin tähän teemaan rajattujen ilmaisujen sisältöjä. Näitä teemoja muodostui yhteensä 17 kappaletta (ks. Taulukko 1).

Analyysin kolmannessa vaiheessa määritellään kategorioita ja niiden rajoja vertailemalla mikrokontekstista irrotettuja merkitysyksikköjä koko aineiston merkitysten joukkoon. Aiempien vaiheiden kautta saadut teemat käännetään kategorioiksi. Jokaisen kategorian tulisi olla selkeästi suhteessa tutkimusilmiöön ja kertoa jotain erilaista tietystä tavasta kokea tämä ilmiö. Kategoriat tulee rajata niin hyvin, että ne eivät mene limittäin toistensa kanssa. (Niikko, 2003, 36.) Tässä vaiheessa tarkennetaan kategorioiden suhteita ja luodaan rakenteellinen viitekehys, johon voidaan suhteuttaa muodostetut kategoriat. Kategorioiden tulee sisältää käsitysten erityispiirteet ja liittää ne empiirisesti aineistoon suorien lainausten avulla. Tässä auttaa sisältöjen auki kirjoittaminen. Käsitysten määrien sijaan tärkeämpiä ovat niiden laadulliset erot ja marginaalinenkin käsitys voi olla tulosten kannalta tärkeä. (Huusko & Paloniemi, 2006, 168–169.)

Kolmannessa vaiheessa lähdin yhdistelemään aiemmin löytämiäni teemoja etsimällä niiden välisiä yhtäläisyyksiä. Tein jälleen uuden Word-tiedoston, johon muodostin uudet kategoriat ja jaottelin niihin uudelleen edellisessä vaiheessa muodostettuja teemoja ja niiden sisältämiä ilmaisuja. Kategorioiden muodostuksessa tutkija käyttää joko omia konstruktioitaan tai abstrahoi eli pelkistää kategoriat tutkittavien ilmaisuista (Niikko, 2003, 36.). Määrittelin kategoriat peilamalla aineistosta esiin nousseita ilmaisuja tutkimuskysymyksiini. Aineiston toisessa vaiheessa olin esimerkiksi eritellyt erilliset teemat otsikoilla: *”musiikkiteknologia on painottunut miesten osaamisalueeksi”* ja *”poikien vahvuudet ovat bändisoittimet”*, joihin olin liittänyt näitä ilmiöitä kuvaavia ilmaisuja. Kolmannessa vaiheessa yhdistin nämä teemat otsikon *”poikien vahvuuksiin kuuluvat bändisoittimet ja musiikkiteknologia”* alle.

Neljännessä analyysivaiheessa yhdistellään kategorioita teoreettisista lähtökohdista käsin ja luodaan niistä entistäkin laaja-alaisempia kuvauskategorioita. Kuvauskategoriat muodostavat yhteenvedon kuvauksista ja ne ovat tutkimuksen lopullinen tulos. (Niikko, 2003, 36–37.) Kategorioiden avulla selitetään ilmaisuista löydettyjä merkityksiä yhdistämällä niitä teoriaan. Tutkimuksen taso nousee, jos tutkija pystyy yhdistämään kategoriat ylemmän tason kategorioiksi, jotka selittävät käsityksiä yleisemmällä tasolla. (Ahonen, 1994, 146.)

Kuvauskategoriat edustavat käsitysten ja kokemusten keskeisiä merkityksiä ja niiden avulla saadaan kuvaa kulttuurisista ajattelutavoista. Kategoriat esittävät laadullisesti erilaisia tapoja ymmärtää ilmiötä ja ne kuvaavat aineiston samanlaisuuksia ja erilaisuuksia. Kuvauskategorioita voi esittää horisontaalisesti, vertikaalisesti, hierarkkisesti tai tulosavaruudellisesti. (Niikko, 2003, 37–39.) Neljännessä vaiheessa koostin tutkimustuloksistani taulukon, joka esittelee analyysin eri vaiheita ja sitä, kuinka lopullisiin tuloksiin, eli kuvauskategorioihin on päädytty. Liitin taulukkoon toisen ja kolmannen vaiheen teemat sekä alatason kategoriat, joiden pohjalta johdin tutkimuksen tuloksia esittelevät kuvauskategoriat. Pyrin rajaamaan jokaisen kategorian siten, että ne selittävät ilmiötä mahdollisimman laaja-alaisesti.

5 Tutkimustulokset

Tässä luvussa esittelen tutkimustuloksia kolmannen ja neljännen analyysivaiheen kautta syntyneiden kategorioiden avulla. Kirjoitin teoriataustani lähes valmiiksi ennen aineiston analyysiä, mikä helpotti analyysin kirjoittamista huomattavasti. Teoriatausta ohjasi kiinnittämään huomiota merkityksellisiin asioihin. Tein analyysin kuitenkin pääasiassa aineistolähtöisesti ja pyrin nostamaan sieltä esiin kaikki merkitykselliset ilmaisut. Pyrin myös siihen, etteivät teoriatausta ja omat näkemykseni ohjailleet liikaa tekemistäni, sillä halusin antaa äänen kyselyyn vastanneille henkilöille.

Ensimmäisessä alaluvussa (5.1) esittelen aineistosta johdetut merkityskategoriat ja avaan niitä sisältöjä, joita vastaajat toivat vastauksissaan ilmi. Aineistosta poimittujen suorien lainausten kautta selvennän, miten tiettyyn tulkintaan on päädytty. Toisessa alaluvussa (5.2) esittelen kuvauskategoriat, jotka kuvaavat laaja-alaisesti tutkimukseni tuloksia. Kategorioiden esittelyn yhteydessä peilaan tuloksia aiempiin tutkimuksiin ja etsin teoreettisia yhteyksiä. Aineistosta nostetuissa lainauksissa olen tuonut vastaajan sukupuolen esiin, mikäli se on ollut tulkinnan kannalta relevanttia.

5.1 Merkityskategoriat

Aineistostani nousi esiin kuusi kategoriaa, joissa käsitellään tutkimukseni kannalta keskeisiä asioita. Nämä kategorioista esiin nousseet aiheet vastaavat tutkimuskysymyksiini ja muodostavat kuvan tutkittavasta ilmiöstä. Osa ilmaisuista ei sopinut suoraan mihinkään näistä kategorioista, mutta käsittelen näitä teemoja vielä luvun lopussa, sillä koen tärkeäksi tuoda ilmi myös näissä ilmaisuissa esiin nousseet merkitykset.

Tutkimukselliset löydöt esitetään usein niin, että kategorioittain järjestetyt alaluvut otsikoidaan aineistosta nousseita ydinilmaisuja lainaamalla. Tällainen otsikointi esittää kategorian teoreettista sisältöä elävässä muodossa. (Ahonen, 1994, 150.) Olen otsikoinut sekä toisen vaiheen teemat että merkityskategoriat aineistosta nousseita ilmaisuja hyödyntäen kuvaamaan kunkin kategorian sisältöjä. Aineistossa useat vastaajat käyttivät nimityksiä *tytöt* ja *pojat* puhuessaan opiskelijoista, minkä vuoksi käytän näitä ilmaisuja myös otsikoissa.

Usein aineistoa ja kategorisointia kuvataan myös määrällisesti ilmoittamalla ilmausten yhteydessä, kuinka moni vastaajista ilmaisi näitä merkityksiä. Tämä ei ole välttämätöntä, koska laa-

dullisen tutkimuksen tarkoitus ei ole olla yleispätevä, mutta ne antavat kuvaa tutkittavan ryhmän sisällä esiintyneistä käsityksistä. (Ahonen, 1994, 151.) Olen lisännyt ilmausten lukumäärän kategorioiden yhteyteen. En ole eritellyt erikseen, kuinka moni vastaaja ilmauksia tuotti, vaan lukumäärä kertoo siitä, montako kertaa kyseinen ilmaisu aineistossa esiintyy. Seuraavissa luvuissa esittelen jokaisen kategorian oman otsikkonsa alla ja avaen niitä sisältöjä, joita kategorioihin rajautui.

5.1.1 Poikien vahvuuksiin kuuluvat bändisoittimet ja musiikkiteknologia

Kokemukset soitinten sukupuolittuneesta jakautumisesta näkyivät vastauksissa vahvasti. Aihetta käsitteleviä ilmaisuja nousi aineistosta 19 kappaletta. Aineistosta nousi selkeästi esiin se, että miehet soittavat pääasiassa bändisoittimia ja myös musiikkiteknologian osaaminen painottuu miesten osaamisalueeksi. Useat vastaajista erittelivät, että mies-oletettujen opiskelijoiden pääsoitin on yleensä joku bändisoitin, eli sähkökitara, basso tai rummut. Myös musiikkiteknologian osaamisen koettiin painottuvan miesten osaamisalueeksi. Tämä kulkee samassa linjassa aiempien tutkimusten kanssa ja on vastausten perusteella selkeästi näkyvissä myös musiikkikasvatuksen opinnoissa. Usea vastaaja oli nostanut kirjoitelmassaan esiin soitinten sukupuolittumisen.

Vahvimmin sukupuolijako näkyy mielestäni soitinvalinnoissa. Lähes kaikki tuntemani miespuoliset opiskelijat ovat harjaantuneita ja innokkaita bändisoittajia (vaikka poikkeuksiakin löytyy).

Musiikkiteknologian ja roudaamisen koettiin vastausten perusteella myös jäävän pääasiassa miesten harteille.

Bändisoittamiseen liittyy toki olennaisena osana myös roudaus, joka on mielestäni myös melko sukupuolittunutta toimintaa (--) usein se, joka parhaiten osaa [roudata], sattuu olemaan mies.

Olen myös opinnoissani ollut tilanteissa, joissa bändin naiset seisoskelevat paikoillaan tai korkeintaan kantavat tavaroita sillä aikaa, kun bändin miehet laittavat äänentoistoa kuntoon tai purkavat sitä.

Yllä esitellyistä ilmaisusta ei mielestäni voi varmuudella tulkita, johtuuko naisten seisoskelu kiinnostuksen puutteesta vai siitä, että he kokisivat miesten osaavan hoitaa homman paremmin.

Yhdessä katkelmassa naisvastaaja kertoi, kuinka jollain kurssilla oli soitettu paljon yhdessä ja sovituksiin oli sisältynyt usein kitara-basso-rummut -rytmiryhmä. Kurssin miespuoliset opiskelijat olivat aina olleet ensimmäisinä halukkaita soittamaan bändisoittimia ja jossain vaiheessa he olivat vain kävelleet kysymättä soitinten luo, vaikka vakiokokoonpanoja ei ollut sovittu. Kokemuksestaan kertonut opiskelija epäili, että tämän kaltainen ilmiö voisi toistua millä tahansa koulutusasteella täysin samanlaisena.

Kun roudaamisen ja musiikkiteknologian tehtävien jakautumista peilaa tähän vastaukseen, aloin väkisinkin pohtimaan, voisiko sukupuolittuneisuuteen vaikuttaa osaltaan myös se, että näissäkin tapauksissa miehet olisivat automaattisesti ottaneet tehtävät hoitaakseen? Kuten vastaajakin toi esiin, usein miehet osaavat parhaiten roudata. Tällöin naisille on mahdollisesti voinut tulla tunne siitä, että heidän ei kannata osallistua, koska miehet kuitenkin osaavat nämä asiat parhaiten. Toki tällaista tulkintaa ei voi suoraan vastauksen perusteella tehdä, mutta on mielestäni mielenkiintoista pohdintaa aiheeseen liittyen. Vastaaja toi vastauksessaan myöhemmin esiin, että hän on kiinnittänyt huomiota erityisesti sellaisiin asioihin, joissa hän on kokenut naisena jääneensä ulkopuoliseksi. Tähän peilaten tällainen pohdinta on mielestäni relevanttia.

Pojat on luonnollisesti soittaneet bändisoittimia ja jamitelleet

Edeltävä katkelma kuvaa mielestäni miesten kiinnostuksen ja osaamisen bändisoittimien kohdalla olevan vastaajan kokemusten mukaan niin yleinen ilmiö, että hän näkee sen jo normina ja luonnollisena asiana.

Naiset yhdistettiin bändisoittoon tai musiikkiteknologiaan kolmessa ilmaisussa:

Vaikka suurin osa opiskelijoista taitaa olla naispuolisia, en tunne oikeastaan yhtäkään naisopiskelijaa, joka olisi profiloitunut erityisesti bändisoittajaksi, varsinkaan muuksi kuin kosketinsoittajaksi.

Harvalla tytöllä taas on aiempaa kokemusta bändisoittimisesta tai musiikkiteknologiasta.

Myös piano on useimmiten juuri tyttöjen pääinstrumentti, ja harva tyttö soittaa bändisoittimia pääsoittimenaan, toisin kuin pojat.

Nämä lainaukset tukevat aiemmin esiteltyjen katkelmien pohjalta luotua narratiivia siitä, että bändisoittaminen ja musiikkiteknologia ovat lähinnä miesten vahvuuksia. Keskimmaisessa lainauksessa mainitaan, että aiempi kokemus bändisoittimisesta tai musiikkiteknologiasta puuttuu useimmilta naisilta. Tästä voitaneen tulkita, että tämä ilmiö juontaa juurensa jo kauempaa ennen musiikkikasvatuksen opintoja.

Sen lisäksi, että opiskelijoiden keskuudessa musiikkiteknologia ja bändisoitto painottuivat vastaajien mukaan miesten alaksi, eräs opiskelija nosti esiin myös sen, että vaikka suurin osa koulutusohjelman opettajista on naisia, bändisoittoa ja musiikkiteknologiaa opettaa mies. Sukupuolittuminen näkyy siis opiskelijoiden lisäksi myös opettajien keskuudessa. Vastaaja korosti vastauksessaan sitä, että hän ei kuitenkaan syytä bändisoiton ja musiikkiteknologian opettajaa sukupuolestaan. Kuten Bennett ja kollegat (2018, 250) ovat tutkimuksessaan tuoneet esiin, musiikkiteknologiaan liittyy sukupuolista stereotypisointia ja pääasiassa miehet harjoittavat sitä. Heidän mukaansa korkeakoulut voisivat vähentää sukupuolista jakautumista varmistamalla, että myös naiset toimisivat näissä tehtävissä vahvoina roolimalleina.

5.1.2 Tytöt laulavat tai soittavat pianoa

Kuten aiemmasta luvusta käy ilmi, miesten koettiin olevan harjaantuneita bändisoittajia ja musiikkiteknologian osaajia. Vastaavasti naisten vahvuuksia kuvailtiin olevan pääasiassa laulaminen ja pianonsoitto. Tätä aihetta käsitteleviä ilmaisuja oli aineistossa 13 kappaletta.

Toki kaikki sinänsä soittavat ja laulavat mutta tytöt+laulu on selkeä ilmiö.

Tytöt taas ovat vahvimmillaan pianossa ja laulussa.

(--) naisopiskelijoiden pääinstrumentti on suurimmalla osalla klassinen piano tai laulu.

Vastaajat kuvailivat, että suurimmalla osalla naisista on klassinen tausta ja aiempaa kokemusta joko yksin- tai kuorolaulusta. Eräs miesvastaaja kertoi, että vaikka naiset stereotyyppisesti laulavat enemmän, hän ei koe miehenä kohdanneensa syrjintää missään lauluun tai äänenkäyttöön liittyvissä tehtävissä. Yhdessä ilmaisussa kuvailtiin vanhana jakautumisena sitä, että naiset soittavat pianoa tai laulavat. Kuitenkin aineiston perusteella voidaan huomata, että tämä on edelleen olemassa oleva ilmiö musiikkikasvatuksen opiskelijoiden keskuudessa.

Yksi vastaajista kuvaili naisten kokeilevan miehiä hanakammin uusia soittimia:

(--) naiset olivat ehkä heittäytyväisempiä kokeilemaan erilaisia soittimia myös epämuusalueellaan, kun taas miehet pitäytyivät enimmäkseen kitarassa, rummuissa, pianossa ja bassossa.

Sinkkonen (2013, 49) ja Cumberledge (2018, 161) ovat tutkimuksissaan todenneet, että tyttöihin kohdistuneet kulttuuriset rajoitukset ovat hälvenemässä ja yhä useampi nainen valitsee nykyisin maskuliinisia soittimia, kun taas miesten kulttuuri on edelleen hyvin stereotyyppinen ja he hakeutuvat harvemmin soittamaan feminiinisinä pidettyjä soittimia. Lainauksen perusteella

ei voida suoraan sanoa, onko kyse siitä, että stereotyyppinen kulttuuri ohjaa miesten soitinvalintoja. Tämä vaatisi syvällisempää perehtymistä ilmiön juurisyihin, mutta tällä voisi mahdollisesti olla jotain vaikutusta soitinjakoihin. On joka tapauksessa mielenkiintoista, että myös opiskelijoiden keskuudessa ilmiö on nähtävissä.

5.1.3 Stereotyyppioita ei pyritä aktiivisesti purkamaan

Vastauksissa tuotiin esiin, että vaikka sukupuolistereotyyppioita ei koeta pidettävän yllä koulutuksessa, niitä ei vastaajien mukaan myöskään pyritä aktiivisesti purkamaan. Aineistossa esiintyi 11 ilmaisua, jotka käsittelivät tätä aihetta. Vastauksissa toivottiin myös puuttumista stereotyyppioihin ja annettiin esimerkkejä tilanteista, joissa niiden muodostumista ja ylläpitämistä voitaisiin ehkäistä.

Se [miehet hakeutuvat yhteissoitossa bändisoittimiin] on mielestäni myös hyvä esimerkki tilanteesta, jossa opettaja voisi yrittää puuttua sukupuolistereotyyppioiden muodostumiseen esimerkiksi kierrättämällä soittovuoroja kaikkien kesken ja myös puhumalla avoimesti siitä, että jonkun tietyn soittimen soittaminen ei vaadi mitään tiettyä sukupuolta.

Toivoisin, että tähän asiaan [sukupuolittuneiden käytänteiden purkamiseen] kiinnitettäisiin enemmän huomiota koulutuksessamme.

Jotkut vastaajista kokivat, että sukupuolistereotyyppioista ei puhuta tarpeeksi eikä niitä tuoda kunnolla esiin opinnoissa.

Uskon, että sukupuolistereotyyppioiden sekä sukupuolittuneiden käytäntöjen purkaminen vaatisikin sitä, että kokemuksista uskallettaisiin kertoa ääneen ja näin kaikille valkenisi se, millaiset pelkän sukupuolen perusteella tehdyt ennako-oletukset yksilöiden taidoista, kiinnostuksen kohteista tai ominaisuuksista ohjaavat toimintaamme.

Puhumattomuus johtaa siihen, että jotkut sukupuolittuneet käytännöt saattavat pysyä edelleen yllä.

Gillanders ja Franco Vázquez (2020, 779) tuovat artikkelissaan esiin, että sukupuolten välisen tasa-arvon edistämisen tulisi olla ensisijaisena tavoitteena koulutusjärjestelmissä ja niiden kehittämisessä. Karvoson, Pietilän ja Tainion (2018, 384–385) artikkelissa puolestaan ehdotetaan, että erilaiset kokemuskertomukset voisivat toimia väylänä käsitellä sukupuoliteemaa opettajan-koulutuksessa. Stereotyyppioiden tunnistamisen kautta voidaan ymmärtää, miten erilaiset diskursit ohjaavat toimintaa ja ajattelua. Aineistostani esiin nousseet kokemuskertomukset voisivat

mielestäni toimia hyvänä väylänä tuoda stereotypioita näkyväksi ja sitä kautta kehittää sukupuolten välistä tasa-arvoa. Ne myös osoittavat, että opiskelijoilla on kokemusta erilaisten sukupuoliroolien vaikutuksista opinnoissaan.

Vastauksissa tuotiin esiin myös oppimateriaalien sukupuolittuneisuutta.

Nyt oman kiinnostuksen pohjalta olen tullut huomanneeksi, ettei opinnoissani käytetyt materiaalit ole olleet kovinkaan tasa-arvoa huomioivia.

Vastaaja pohti, kuinka opiskelijat käyttävät samoja teemoja ja materiaaleja myöhemmin musiikkikasvatuksen kentällä. Hän oli tutkinut alakoulun oppikirjoja ja todennut, että usein oppikirjojen kuvissa miespuolinen henkilö soittaa jotain bändisoitinta. Hän uskoi tämän luovan oppikirjaa käyttävälle oppilaalle sellaisen kuvan, että vain miehet osaisivat soittaa näitä soittimia.

Meille [naisille] nämä kaikki eri genret ovat näyttäytyneet vielä hyvin miesvaltaisina, kuunteluesimerkit ovat olleet miestekijöiltä ja materiaalit ovat kertoneet vain kuinka miehet tekee ja mitä musiikin parissa.

Kuten aiemmissa tutkimuksissa on myös noussut esiin, oppikirjat kuvaavat naisia usein laulajina ja miehiä soittajina, ja populaari- ja taidemusiikkia kuvataan miesnäkökulmasta käsin. Nämä ymmärrykset luovat musiikkikasvattajille haasteita. (Leppänen, Unkari-Virtanen & Sintonen, 2013, 336.) Tämä on mielestäni tärkeä aineistosta esiin noussut huomio, joka osoittaa, miksi oppimateriaaleja ja niiden välittämää kuvaa sukupuolirooleista tulisi käsitellä kriittisesti opettajaopinnoissa.

5.1.4 Naisena täytyy ponnistella enemmän

Aineistossa tuotiin esiin, että osa naisvastaajista koki joutuvansa ponnistelemaan opinnoissaan miehiä enemmän. Aineistossa oli 15 ilmaisua, jotka käsittelivät tätä ilmiötä. Eräässä ilmaisussa vastaaja toi esiin, että hänen kokemustensa mukaan miesopettajien kursseilla monet miesopiskelijat ovat päässeet huomattavasti helpommalla kuin vertaiset naisopiskelijat. Naisopettajien kohdalla tätä on näkynyt jonkin verran, mutta siellä on vastaajan mukaan miesopiskelijoiltakin vaadittu *“edes jotain”*.

Opinnoissa on tullut sellainen olo, että naisten on pitänyt olla kiltisti paikalla ja osata asiat kauhean hyvin että on voinut saada parhaan mahdollisen arvosanan, kun taas poikien kohdalla tuntuu että he ei ole edes käyneet koululla ja kun on tulleet paikalle niin

opettajat on olleet kauhean kiitollisia ja vaikuttuneita heidän läsnäolostaan ihan vaan koska tulivat luennolle.

Tuntuu epärealistiselta, että samaan ammattiin kouluttautuessa naisena täytyy tehdä paljon enemmän töitä valmistumisen eteen.

Sinkkonen (2013, 48) esittää, että tyttöjä pidetään luotettavampina ja ahkerampina kuin poikia. Tämä voisi mahdollisesti vaikuttaa siihen, että heiltä vaaditaan enemmän.

Yhdessä ilmaisussa vastaaja kuvaili kiinnittäneensä huomiota erityisesti sellaisiin asioihin, joissa koki jääneensä naisena ulkopuoliseksi. Hän ei osannut kertoa esimerkkejä, miten mies voisi kokea samoin, mutta hän pohti, ettei ehkä ollut osannut kiinnittää sellaiseen huomiota. Myös toisessa vastauksessa pohdittiin miesten asemaa opinnoissa ja sitä, ovatko he kokeneet olonsa yksinäisiksi vähemmistössä ollessaan. Miesvastaajien kohdalla pohdintaa heidän omasta asemastaan ei juurikaan noussut esiin. Koska tutkimusten mukaan esimerkiksi bändi-instrumenttien historiassa, populaarimusiikin kentällä ja taidemusiikin historiassa miehet ovat enemmistössä ja maskuliinisuus hallitsee (Björck, 2009, 8; Bennett ym., 2018, 238; Koskela, 2018, 338), on ymmärrettävää, että miehet eivät välttämättä ole kokeneet samanlaisia ulkopuolisuuden tunteita musiikissa.

Vastauksissa tuotiin myös esiin se, että miesopettajat saavat mahdollisesti helpommin töitä.

Menevätkö ne suvereenit bändisoittajamiehet työpaikkoihin meidän ahkerien opettaja-opiskelijatyttöjen ohi.

*(--)*ajattelemme musiikinopettajan monesti olevan bändiasiantuntija, hyvä tyyppi ja huu-lenheittäjä, eikä tähän muottiin useinkaan sovi nainen, oli hän sitten kuinka ammattitaitoinen tahansa.

Valmistumisen lähestyessä olen miettinyt sitä, kuinka tämä jako [pojat ovat soittaneet bändisoittimia ja tytöt luokkasoittoja] vaikuttaa työnsaantimahdollisuuksiin.

Vastauksissa peilattiin musiikkikasvatuksen opintoja tulevaan työelämään ja pohdittiin opinnoissa ilmenneiden sukupuolijakojen vaikutuksia työnsaantimahdollisuuksiin. Tämä alleviivaa sukupuolten tasa-arvon edistämisen tärkeyttä koulutuksessa.

Naisvastaajien ilmaisujen perusteella osa koki opinnoissaan ulkopuolisuuden tunteita. Esiin tuotiin myös kokemus siitä, että heidän kykyihinsä ei ole aina uskottu.

(--) sukupuoleni [nainen] vuoksi minun ei ole uskottu osaavan samoja asioita kuin miesoletettujen opiskelijoiden esimerkiksi bändisoitossa ja musiikkiteknologiassa.

Naisopettajien kohdalla en ole huomannut näitä opiskelijoista tehtyjä sukupuolisia odotuksia osaamisesta, mutta miesopettajien osalta kyllä.

Joskus luennolla ollut myös sellasta 'miesten keskeistä kuulumisten vaihtoa' ja läppää, missä on naisena vaan kattonut vierestä että jaa ok.

Jäin pohtimaan, voisiko näillä asioilla olla jotain yhteyttä siihen, että miesten koetaan olevan vastausten perusteella taitavampia bändisoittimissa ja musiikkiteknologiassa, kun taas naiset eivät juurikaan soita bändisoittimia tai ole kiinnostuneita musiikkiteknologiasta. Ehkäpä nämä sukupuolen perusteella tehdyt oletukset eivät ole kannustaneet naisia bändisoittimen pariin.

5.1.5 Sukupuoli ei juurikaan näy

Kaikki vastaajat eivät kokeneet, että sukupuoli ja sukupuolistereotypiat olisivat näkyneet musiikkikasvatuksen opinnoissa. Aineistossa 10 ilmaisussa tuotiin esiin tätä näkökulmaa. Vastauksissa kuvailtiin soitinvalintojen ja tehtävien jakautuvan kiinnostuksen kohteiden ja taitojen mukaan.

Luokallani ei ole mitään perinteisiä soitinjakoja (pojat rummuissa, naiset pianossa), kaikki menee aika hyvin sekaisin.

Mielestäni tasapainossa.

En ole huomannut luennoilla mitään sukupuolistereotypioita soittimien jakautumisessa.

En ole huomannut pääinstrumentilla sinsänsä olevan suurta merkitystä opiskeleuissa (luennoilla) kun monesti kaikki ottavat jonkin soittimen missä eivät ole niin hyviä / haluavat kehittyä siinä.

Eräs miesvastaaja kuvaili, että hän ei paljoa laula muiden kanssa, koska ei mielestään ole "kovin kummoinen laulaja". Hän pohti, että tämän vuoksi jotkut saattavat ajatella, että miehet eivät laula. Vastaaja kuitenkin huomautti, että opettajaopiskelijana tällaisesta ajattelutavasta pitäisi päästä irti. Hän myös koki, ettei tällainen ajattelutapa ole musiikkikasvatuksen opinnoissa enää voimassa.

Eräs vastaaja pohti, että vuosikurssin naisoletettujen enemmistö saattoi vaikuttaa siihen, että roolien oli pakko jakautua tasaisemmin. Ilmaisuihin tuotiin myös esiin, että sukupuolella ei tulisi olla mitään merkitystä opintojen kannalta eikä tämä vastaaja kokenut, että siitä olisi tehty numeroa. Vastaaja piti asiaa tasa-arvon kannalta tärkeänä, mutta ei ollut kohdannut siihen liittyviä ongelmia opinnoissaan.

5.1.6 En ole kiinnittänyt asiaan huomiota

Osa vastaajista ei ollut huomannut sukupuolen näkyvän opinnoissa, mutta he pohtivat voisiko se johtua siitä, etteivät he olleet kiinnittäneet asiaan huomiota. He eivät siis myöskään kiistäneet ilmiön olemassa oloa. Näitä ilmaisuja nousi aineistosta 2 kappaletta.

Voi myös olla, että en vain ole kiinnittänyt huomiota näihin asioihin tarpeeksi opintojen alussa, sillä olen herännyt ajattelemaan asiaa vasta myöhemmin. On siis mahdollista, että sukupuolistereotypiat näkyivät paljon enemmän kuin nyt muistan.

Itse olen huomannut, että mitä vähemmän olettaa ja luulee toisista, niin sitä paremmin asiat rullaa eli ehkä olen kulkenut silmät kiinni, mutta en ole siis huomannut sukupuolesta johtuvia rooleja tai asenteita opettajilta taikka opiskelijoilta.

Ensimmäinen ilmaisu vahvisti jossain määrin kappaleessa 5.1.3 esitettyä ajatusta siitä, että opinnoissa ei pyritä tarpeeksi purkamaan sukupuolistereotypioita. Ilmaisun perusteella voidaan tulkita, että opinnoissa ei ole ainakaan tietoisesti tuotu suuremmin esiin sukupuolistereotypioita, koska vastaaja ei ollut tunnistanut niitä opinnoissaan. Keräämäni aineisto kuitenkin osoittaa monelta osin, että erilaisia sukupuoleen liittyviä stereotypioita on ollut, sillä useat vastaajat ovat kirjoitelmissaan tuoneet esiin konkreettisia esimerkkejä sukupuolistereotyyppien ilmeneemisestä opinnoissa.

Näiden edellä esiteltyjen kategorioiden ulkopuolelle jäi muutamia ilmaisuja, joissa todettiin musiikkikasvatuksen koulutuksen olevan naisvaltainen. Nämä ilmaisut eivät sopineet suoraan minkään kategorian alle, mutta halusin nostaa asian esille, sillä se on myös yksi esimerkki sukupuolen näkymisestä musiikkikasvatuksen opinnoissa. Eräs opiskelija kuvaili, että päästessään opiskelemaan useat henkilöt olivat tiedustelleet, tuleeko hänen luokalle myös poikia. Tämä kertoo mahdollisesti siitä, että myös ulkopuolelta mielletään musiikkikasvatuksen koulutuksen olevan naisvaltainen. Ehkä myös siitä, että sukupuolta on pidetty ulkopuolelta jollain tapaa merkittävänä asiana koulutuksen kannalta.

Koska musiikkikasvatuksen opinnoissa ryhmässämme on ollut enemmän naisoletettuja kuin muita sukupuolia, en koe olleeni vähemmistössä kuten usein muuten musiikkialalla.

Yllä olevassa lainauksessa vastaaja peilasi musiikkikasvatuksen opintojen sukupuolijakaumaa miesvaltaiseen musiikkialaan. Tässä asiassa musiikkiala ja musiikkikasvatuksen koulutus eroavat sukupuolijakaumiltaan toisistaan. Musiikkialan miesvaltaisuus nousi esiin myös muissa

vastauksissa. Vaikka nämäkään ilmaisut eivät sopineet suoraan minkään kategorian alle, halusin nostaa ne esiin, koska myös teoriataustassani viitataan useampaan otteeseen musiikkialan miesvaltaisuuteen. Kuten Bennett ja kollegat (2018, 236) toteavat, länsimaisessa taidemusiikissa maskuliinisuus on hallitsevassa asemassa. Björck (2009, 8) on myös tuonut esiin, että populaarimusiikin kenttä on maskuliininen ja miesvaltainen. Lisäksi esimerkit Suomen musiikkifestivaalien sukupuolijakaumista osoittavat, että miehet ovat edelleen enemmistössä musiikin tekijöinä ja harjoittajina.

5.2 Kuvauskategoriat

Viimeisessä, eli aineiston analyysin neljännessä vaiheessa muodostin aineistoa kuvaavat kuvauskategoriat, jotka vastaavat tutkimuskysymyksiini ja toimivat yhteenvetona tutkittavasta ilmiöstä ja tutkimukseni tuloksista. Johdin kategoriat edellisessä luvussa esiteltujen kategoriaryhmien pohjalta. Kuvauskategorioita muodostui kolme, ja ne ovat: tehtävien jakautuminen, tasa-arvo ei toteudu ja sukupuoli ei juurikaan näy. Alla olevassa taulukossa (taulukko 1) näkyvät kuvauskategoriat, alemman tason kategoriat sekä teemat, joiden pohjalta kuvauskategoriat on johdettu.

Taulukko 1. Sukupuoli ja sukupuolistereotyyptit musiikkikasvatuksen opinnoissa

SUKUPUOLI JA SUKUPUOLISTEREOTYPIAT MUSIIKKIKASVATUKSEN KOULUTUKSESSA		
Teemat	Alatason kategoriat	Kuvauskategoriat
Musateknologiajutut kaatuvat miesten harteille	Poikien vahvuuksiin kuuluvat bändisoittimet ja musiikkiteknologia	Tehtävien jakautuminen
Musiikkiteknologia on painotunut miesten osaamisalueeksi		
Poikien vahvuudet ovat bändisoittimet		
Naiset olivat heittäytyväisempiä, miehet pitäytyivät bändisoittimissa		
Tytöt ovat vahvimmillaan pianossa tai laulussa	Tytöt laulavat tai soittavat pianoa	
Harvalla tytöllä on kokemusta bändisoittimisesta tai musiikkiteknologiasta		

Stereotypioita ei pyritä koulu- tuksessa aktiivisesti pur- kamaan	Stereotypioita ei pyritä aktiivi- sesti purkamaan	Tasa-arvo ei toteudu
Opinnoissani käytetyt materi- aalit eivät ole olleet tasa-arvoa huomioivia		
Toivoisin, että sukupuolit- tuneita käytänteitä pyrittäisiin purkamaan		
Naisena täytyy tehdä enemmän töitä valmistumisen eteen	Naisena täytyy ponnistella enemmän	
Naisena koen jääneeni joskus ulkopuoliseksi		
Menevätkö bändisoittaja- miehet työpaikkoihin ahkerien opettajaopiskelijatyttöjen ohi		
Musiikkiala on hyvin miesval- tainen		
Sukupuoliasiat ovat tasapainossa	Sukupuoli ei juurikaan näy opinnoissa	Sukupuoli ei juurikaan näy
Soitinvalinnoissa jonkin verran sukupuolittuneisuutta, nykyisin onneksi vähemmän		
En muista, että stereotypioita olisi ylläpidetty opettajien toimesta		
Ehkä olen kulkenut silmät kiinni	En ole kiinnittänyt asiaan huomiota	

Taulukon vasemmassa sarakkeessa on kuvattuna teemat, jotka muodostin aineistosta nousseiden ilmaisujen pohjalta. Teemoitteluvaiheessa jouduin pohtimaan paljon sitä, millaisia asenteita ilmaisuista välittyi. Otsikoin kaikki musiikkiteknologiaan liittyvät ilmaisut aluksi otsikolla *“musateknologiajutut kaatuvat miesten harteille”*, mutta huomasin sen olevan melko asenteellinen ilmaisu. Kaikista ilmaisuista tämä asenne ei välittynyt, minkä vuoksi irrotin tästä erillisen teeman otsikolla *“musiikkiteknologia on painottunut miesten osaamisalueeksi”*, mikä puolestaan kuvaa neutraalimmin kyseistä asiaa.

Keskimmäisessä sarakkeessa näkyvät luvussa 5.1 esitellyt merkityskategoriat, eli alatason kategoriat. Taulukko osoittaa, miten kategoriat on johdettu toisessa analyysivaiheessa löydettyjen

teemojen kautta. Merkityskategorioista on vielä johdettu yleistetyt kuvauskategoriat (oikeanpuoleinen sarake), joihin paneudun seuraavaksi tarkemmin. Peilaan kuvauskategorioiden avulla aineistoa teoriataustaani ja esitän tiivistetysti tutkimukseni tuloksia ja sitä, missä määrin ne vastaavat aiempien tutkimusten tuloksia.

5.2.1 Tehtävien jakautuminen

Ensimmäinen kuvauskategoria vastaa erityisesti ensimmäiseen ja toiseen tutkimuskysymyseen, piirtäen kuvaa opinnoissa näkyvistä sukupuolistereotypioista ja sukupuolittuneista käytänteistä. Tehtävien jakautuminen sukupuolen mukaan näkyi hyvin selkeänä teemana vastauksissa. Aineistossa oli useita ilmaisuja siitä, että monet opiskelijoista kokivat soittimien ja tehtävien jakautuvan opinnoissa vahvasti sukupuolen mukaan. Musiikin harrastamiseen liittyy myös aiempien tutkimusten mukaan sukupuolten mukaista eriytymistä ja tytöt harrastavat esimerkiksi poikia enemmän klassista musiikkia (Sinkkonen, 2013, 48), mikä tuli esiin myös tutkittavien kommentteissa.

Bändi-instrumenttien historiassa miehet ovat olleet naisia enemmän esillä (Koskela, 2018, 338) ja aineiston perusteella sukupuolijakauma opiskelijoiden keskuudessa noudattaa edelleen samaa kaavaa. Kuten olen aiemmin tuonut esille, yhdessäkään vastauksessa ei naispuoleisen henkilön vahvuudeksi kuvailtu bändisoitinten hallintaa. Sen sijaan useat vastaajista kuvailivat miesopiskelijoita taitaviksi bändisoittajiksi. Naisten nähtiin pääasiassa laulavan tai soittavan pianoa, ja sama ilmiö näkyy myös esimerkiksi musiikin oppikirjoissa (Leppänen, 2011, 29).

Musiikkiteknologian kuvailtiin olevan lähinnä miesten osaamisaluetta. Tämä vastaa aiempien tutkimusten tuloksia, sillä tutkijoiden mukaan tyttöjen ja poikien suhtautuminen musiikkiteknologiaan eroavat toisistaan ja heidän mukaansa musiikkiteknologian käytänteet saattavat suosia pojille luontaisempia oppimismalleja (Abramo, 2011, 24). Aineistossa esiintyvien ilmaisujen pohjalta voidaan todeta, että musiikkiteknologian ja bändisoitinten osaaminen sekä kiinnostus niitä kohtaan jakautuvat musiikkikasvatuksen opinnoissa selvästi sukupuolen mukaan. Opiskelijoista tehtyjen huomioiden lisäksi eräässä vastauksessa nostettiin esiin se, että samat tehtävät jakautuvat myös opettajien keskuudessa sukupuolen mukaan.

Tasa-arvon kannalta olisi tärkeää, että työtehtävät ja soittimet jakautuisivat ilman sukupuolittuneita ennakko-oletuksia. Sukupuolinormeja ja sukupuolittuneita käytänteitä tulisi myös tar-

kastella musiikissa kriittisesti. (Jääskeläinen ym. 2016, 30.) Mielestäni sekä opettajien että opiskelijoiden olisi tärkeää pohtia tätä ilmiötä, mistä se kumpuaa ja mitkä asiat vaikuttavat soitinten ja tehtävien sukupuolittuneeseen jakautumiseen.

5.2.2 Tasa-arvo ei toteudu

Toinen kuvauskategoria vastaa erityisesti kolmanteen tutkimuskysymykseen ja esittää kehityskohteita, joissa tasa-arvoa tulisi koulutuksessa edistää. Kaikki vastaajat eivät kokeneet tasa-arvon toteutuvan täysin musiikkikasvatuksen opinnoissa. Erityisesti naispuoliset opiskelijat kokivat jääneensä välillä ulkopuolelle tai joutuneensa ponnistelemaan opinnoissaan enemmän. Miespuoliset vastaajat eivät tuoneet samanlaisia kokemuksia esille. Näen, että feministinen musiikintutkimus on yksi keino puuttua tähän epäkohtaan. Feministisessä musiikintutkimuksessa naiset asetetaan keskeiseen asemaan ja pyritään tunnistamaan heidän kohtaamiaan ennakkoluuloja ja sortoa (Coen-Mishlan, 2018, 200). Aineisto osoittaa, että erityisesti naiset kokevat edelleen epätasa-arvoista kohtelua, minkä vuoksi feminististä musiikintutkimusta tarvitaan.

Osa vastaajista koki, että sukupuolistereotyyppioita ei pyritä opetuksessa aktiivisesti purkamaan. Yhdenvertaisuuden toteutuminen edellyttäisi sitä, että epätasa-arvoisiin käytänteisiin kiinnitetäisiin huomiota (Koskela, 2018, 331). Aineistossa ilmaistiin, että puhumattomuuden vuoksi sukupuolittuneet käytännöt pysyvät yllä. Feministisessä pedagogiikassa opiskelijoita tulisi ohjata kriittiseen ajatteluun, minkä avulla voitaisiin analysoida sortavia käytänteitä (Grissom-Broughton, 2020, 161). Musiikkikasvatus rakentuu patriarkaalisille rakenteille, jotka ovat edelleen voimassa (Gould, 2011, 131). Näiden patriarkaalisten rakenteiden ylläpitäminen aiheuttaa epätasa-arvoa sukupuolten välille.

Opinnoissa käytettyjä oppimateriaaleja käytettiin esimerkkinä siitä, että tasa-arvoa ei huomioida tarpeeksi. Oppimateriaaleissa kuvailtiin näkyvän enemmän miehiä esimerkiksi bändisoittajina ja tämän koettiin antavan oppilaille kuvaa siitä, että vain miehet kykenisivät soittamaan. Sama ilmiö nousi esiin myös teoriataustassani, sillä tutkimukset ovat osoittaneet oppikirjoissa näkyvän enemmän maskuliinisia hahmoja, sanoja ja kuvia. Oppimateriaalit voivat luoda kuvaa eri sukupuolten erilaisista tehtävistä yhteiskunnassa ja opetuksen tapojen ohella ne vaikuttavat tasa-arvon toteutumiseen. (Jääskeläinen ym., 2016, 21; Sunnari, 2019, 9.) Eräs vastaaja kuvasi, kuinka *“representoimme ja kanonisoimme samoja teemoja ja materiaaleja musiikkikasvatuk-*

sen kentälläkin”. Oppimateriaaleja tulisikin kehittää niin, että ne lisäisivät tietoisuutta sukupuolen moninaisuudesta, ja opettajan tulisi tarkastella oppimateriaaleja kriittisesti (SetSTOP, 2019, 24).

Vastaajan esittämä huomio siitä, kuinka eriarvoistavat teemat siirtyvät koulutuksesta työelämään osoittaa, että koulutuksessa käytetyillä materiaaleilla on vaikutusta tulevaisuuden musiikkikasvattajien toimintaan. Kuten Roulston ja Misawa (2011, 19–20) toteavat, koulutusohjelman uudistaminen siten, että se tukee kaikkia oppilaita sukupuoleen katsomatta, edistää sosiaalisesti oikeudenmukaisen yhteiskunnan luomista. Heidän mukaansa on tärkeää pohtia, miten opettajankouluttajat voisivat purkaa sukupuolirakenteita.

Oppikirjojen lisäksi opinnoissa käytettyjen kuunteluesimerkkien kerrottiin näyttäytyneen miesvaltaisina ja materiaalien kuvanneen, kuinka ja mitä miehet tekevät musiikin parissa. Musiikin säveltäjistä suurin osa on miehiä ja miehet ovat edelleen määräävässä asemassa musiikin kentällä (Macarthur ym., 2017, 89). Musiikkialan miesvaltaisuus tuotiin myös vastauksissa esiin. Kuten todettua, populaarimusiikin kenttä on tutkimustenkin mukaan miesvaltainen ja maskuliininen (Björck, 2009, 8). Musiikkikasvattajat ajatellaan kulttuurisiksi toimijoiksi ja heillä on mahdollisuus analysoida epätasa-arvoon johtavia merkityksiä (Westerlund, 2009, 319). Vastaukset osoittivat, että opiskelijat olivat pohtineet myös musiikin kulttuurillisia merkityksiä.

Osa naisopiskelijoista koki joutuneensa tekemään enemmän töitä kurssisuoritusten eteen kuin miesopiskelijat. Naisopiskelijat kuvasivat myös kokeneensa ulkopuolisuuden tunteita ja kohdanneensa sukupuolensa vuoksi epäilyjä kyvyistään esimerkiksi bändisoitossa ja musiikkiteknologiassa. Tyttöjen täytyy tutkimusten mukaan usein vaatia tilaa päästäkseen harjoittamaan populaarimusiikkia (Björck, 2009, 10). Eräässä vastauksessa kiteytettiin tämä ilmiö mielestäni erittäin kuvaavasti:

Oisko meidän [tyttöjen] pitänyt vaan osata olla yhtä röyhkeitä jo ensimmäisestä vuodesta, ottaa kapulat ja soittaa siitä rumpuja?

5.2.3 Sukupuoli ei juurikaan näy

Kolmannessa kuvauskategoriassa esitellään aiempiin kuvauskategorioihin nähden vastakkaista näkemystä ilmiöstä. Osa vastaajista koki, että sukupuoli ei juurikaan näy opinnoissa tai he eivät olleet ainakaan kiinnittäneet siihen huomiota. Tämä voi osoittaa mielestäni joko sen, että suku-

puoliasioissa on menty eteenpäin tai vastaavasti sen, että näitä asioita ei ole pohdittu tai huomioitu. Koska aiemmissa kategorioissa on esitetty useita sukupuolirooleja ilmentäviä esimerkkejä, ei näiden vastausten pohjalta voida mielestäni tehdä suoraa johtopäätöstä siitä, että sukupuoli ei näkyisi opinnoissa millään tavalla. Toisaalta joissakin ilmaisuissa eriteltiin, että sukupuolistereotypioita ei ole pidetty yllä opettajien toimesta, minkä perusteella ei voida päätellä, näkyvätkö sukupuolistereotypiat heidän käsitystensä mukaan joissain muissa asioissa.

Kuten on todettu, yhteiskunnalliset valtasuhteet, joissa miehisuus nähdään normina, ovat luonnollistuneet, minkä vuoksi niitä voi olla vaikea tunnistaa ja ne voidaan nähdä itsestään selvinä (Ylöstalo, 2012, 38). On mielestäni mahdollista, että sukupuolittuneita käytänteitä ei tämän vuoksi ole opinnoissa huomioitu. Tällaista päätelmää ei kuitenkaan voida suoraan aineiston perusteella tehdä. Toisaalta osassa vastauksista tuotiin esiin, että vastaaja ei ehkä ollut vain kiinnittänyt asiaan huomiota, mikä tukisi tätä ajatusta.

6 Johtopäätökset

Tutkimukseni tavoitteena oli selvittää, miten sukupuoliroolit ja erilaiset sukupuolistereotyytiat ilmenevät musiikkikasvatuksen opinnoissa. Tavoitteenani oli myös tunnistaa ne ilmiöt, joissa tasa-arvotyötä olisi mahdollisesti vielä tehtävä. Kartoitin aihetta perehtymällä aiempiin tutkimuksiin ja keräämällä oman aineiston Oulun yliopiston musiikkikasvatuksen opiskelijoilta.

Teoriaan perehdyttyäni sain käsityksen, että sukupuoliroolit näkyvät edelleen laajasti musiikin kentällä, esimerkiksi soitinvalinnoissa, musiikin historian kertomuksissa ja festivaalien muusikoiden sukupuolijakaumissa (Abramo, 2011, 24; Leppänen, 2011, 29; Markkola, 2018). Sukupuolten epätasa-arvo näkyy esimerkiksi siten, että maskuliinisuus hallitsee populaarimusiikin kenttää sekä länsimaista taidemusiikkia (Bennett ym., 2018, 238; Björck, 2009, 8). Näiden lähtökohtien pohjalta halusin selvittää, missä määrin sukupuoli ja sukupuoliin liittyvät stereotyytiat ilmenevät tulevaisuuden musiikkikasvattajien opinnoissa. Musiikkikasvattajat ovat osaltaan kasvattamassa tulevaisuuden muusikoita ja tämän vuoksi peilasini musiikkikasvatusta myös yleisesti musiikkialaan. Näen musiikkikasvattajat keskeisessä roolissa musiikkialan ja -kulttuurin uudistamisessa tasa-arvoisempaan ja yhdenvertaisempaan suuntaan.

Myös perusopetuksen- ja lukion opetussuunnitelmat peräänkuuluttavat sukupuolten moninaisuuden huomioimista ja velvoittavat, että oppilailla ja opiskelijoilla tulee olla mahdollisuus opiskella ilman sukupuoleen sidottuja roolimalleja. Musiikin oppiaineessa tulee työtapojen valinnassa kiinnittää huomiota musiikkikulttuuriin, opetuksen sukupuolittuneisiin käytänteisiin ja niiden muuttamiseen. Opetuksen tulee edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa. (Opetushallitus, 2016, 18, 424; Opetushallitus, 2019, 15, 20.) Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen on tärkeää huomioida musiikkikasvatuksen opinnoissa, jotta työelämässä voidaan toimia niitä edistäen.

Keräsin aineistoni Oulun yliopiston musiikkikasvatuksen opiskelijoilta ja kyselyyni vastasi yhteensä 13 henkilöä. Otos edusti eri-ikäisiä, eri sukupuolten edustajia sekä eri vuosikurssien opiskelijoita. Analysoin aineistoni fenomenografiaa hyödyntäen. Etenin analyysissä fenomenografisen menetelmän neljän eri vaiheen kautta ja johdin niiden avulla tutkimustuloksiani laajasti esittelevät kuvauskategoriat. Tutkimustulokseni osoittavat, että tietyt sukupuoliroolit ja -stereotyytiat näkyvät edelleen musiikkikasvatuksen opinnoissa. Eniten sukupuoliroolit ilmenevät aineiston perusteella tehtävien jakautumisessa. Osa vastaajista koki, että sukupuolten tasa-arvo

ei täysin toteudu opinnoissa eikä sukupuolistereotypioita pyritä purkamaan. Toisaalta kaikki vastaajat eivät kokeneet sukupuolen näkyvän opinnoissa juurikaan.

Erityisesti soitinvalinnat ja tehtävät jakautuvat tutkittavien mukaan opinnoissa vahvasti sukupuolen mukaan. Miespuoleiset opiskelijat ovat harjaantuneita bändisoittimissa ja musiikkiteknologiassa, kun taas naispuoleisten opiskelijoiden vahvuuksia ovat pianonsoitto ja laulaminen. Useilla naisopiskelijoilla on aiempaa taustaa klassisesta musiikista. Nämä tutkimustulokset kulivat vahvasti samassa linjassa aiempien tutkimusten kanssa.

Osa naisopiskelijoista koki jääneensä joissain tilanteissa ulkopuolisiksi ja osa koki, että he ovat joutuneet tekemään joillain kursseilla miesopiskelijoihin verrattuna enemmän töitä kurssisuoritustensa eteen, minkä he kokivat epäreiluna. Vastauksiin liittyi myös pohdintaa siitä, tulevatko bändisoittimissa harjaantuneet miehet saamaan tulevaisuudessa töitä helpommin kuin naisopiskelijat. Kansainvälisissä tutkimuksissa on dokumentoitu naisten syrjäytyneen musiikin opetussuunnitelmissa ja naissäveltäjien määrän olevan marginaalinen (de Boise, 2018, 23). Nämä aineistosta esiin nousseet ilmiöt ovat siis laajemminkin näkyvissä musiikin kentällä.

Tulokset osoittavat, että stereotypioita ei kaikkien vastaajien mielestä pyritä koulutuksessa purkamaan. Vastaajat toivat esiin, että stereotypioista ei puhuta tarpeeksi eikä niitä tuoda opetuksessa esiin. Vastauksissa pohdittiin tämän johtavan siihen, että sukupuolittuneet käytännöt pysyvät yllä. Vaikka sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen on kirjattu perusopetuslakiin, koulujen käytänteissä eritellään edelleen toimintaa sukupuolen mukaan (Karvonen, Pietilä & Tainio, 2018, 367). Musiikkia tulisi tarkastella merkityksiä tuottavana, kulttuurisena ja sosiaalisena käytäntönä, jotta sukupuolittuneet toimintatavat voidaan tuoda näkyviksi (Leppänen & Rojola, 2007, 74). Sukupuolittuneiden ilmaisujen käyttäminen ylläpitää stereotyyppisiä käsityksiä sukupuolista (Karvonen, Pietilä & Tainio, 383).

Useat aineistossa esiintyneet ilmaisut osoittavat, että musiikkikasvatuksen opiskelijat ovat pohjineet sukupuolten tasa-arvoa ja sen vaikutusta heidän opintoihinsa ja mahdollisesti tulevaan työhönsä. Koulutuksen ja musiikkikulttuurin yhteys on tärkeä tiedostaa, sillä kuten de Boise (2018, 23) toteaa, koulutuksella voidaan vaikuttaa laajasti musiikkikäytäntöjen epätasa-arvoon. Tulevina musiikinopettajina aihe täytyy viimeistään huomioida, sillä perusopetuksen opetussuunnitelma (2016, 423) ohjaa, että musiikinopetuksella pyritään rakentamaan yhteyksiä musiikin ja yhteiskunnallisten ilmiöiden välille.

Musiikkialan miesvaltaisuus nostettiin vastauksissa esiin, mitä käsittelin myös tutkimukseni teoriataustassa. Myös opinnoissa käytettyjä oppimateriaaleja sivuttiin vastauksissa, ja niissä koetaan näkyvän enemmän miestoimijoita. Aiheesta kirjoittanut vastaaja nosti esiin, että kun materiaaleissa bändisoittimia soittaa useimmiten mies, antaa se kuvaa siitä, että vain miehet osaavat soittaa näitä soittimia. Aiempi tutkimus osoittaa, että oppimateriaaleilla on vaikutusta käsityksiimme sukupuolesta sekä sukupuolirooleista ja niillä on vaikutusta tasa-arvon toteutumiseen (Jääskeläinen ym., 2016, 21; Sunnari, 2019, 9).

Kaikki opiskelijat eivät kokeneet sukupuoliroolien ja -stereotyyppien juurikaan näkyvän opinnoissa. Joissain vastauksissa tuotiin ilmi, että vastaaja ei ollut välttämättä kiinnittänyt asiaan tarpeeksi huomiota. Se, että sukupuoli ei joidenkin vastaajien mukaan näy opinnoissa, on ristiriidassa muissa vastauksissa esiin nostettujen asioiden kanssa. On siis mahdollista, että sukupuoliroolien ilmenemistä ei vain ole tunnistettu. Toisaalta kyseessä ovat subjektiiviset kokemukset, minkä vuoksi aineistosta esiin nousseita asioita ei voida pitää yleistyksinä. Eräs vastaaja esimerkiksi toi esiin, että opinnoissa saattoi olla välillä *”tytöttelyä”*, mutta hän ei ollut kokenut sitä alentavana kommenttina.

Koska aineistossa vastausten välillä on ristiriitaa, johtaa se väkisininkin pohtimaan syitä sille. Saresma ja Harjunen (2013, 7) ovat esittäneet, että yleisesti ottaen Suomessa ajatellaan, ettei tasa-arvosta tarvitse puhua eikä sukupuolten eroja ole suuremmin nostettu esille. Suomea myös pidetään hyvin tasa-arvoisena maana. Tämä ajatus on mielestäni voinut vaikuttaa siihen, että kaikki vastaajat eivät ole tunnistaneet sukupuoliroolien näkymistä. Ajatus siitä, että Suomessa asiat ovat jo hyvällä mallilla, ei ole ehkä ohjannut kiinnittämään huomioita koulutuksessa näkyviin sukupuolistereotyyppioihin, joita muut vastaajat ovat vastauksissaan eritelleet. Se, että sukupuolistereotyyppioita ei ole tunnistettu voi liittyä myös muissa vastauksissa esitettyyn huomioon siitä, että niitä ei koulutuksessa ole pyritty purkamaan. Tietysti on myös mahdollista, että kaikilla vuosikursseilla sukupuolirooleja ei ylläpidetä ja tehtävät jakautuvat tasaisesti. Tämä voi myös selittää sitä, miksi kokemukset eroavat niin paljon eri vastaajien välillä.

7 Pohdinta

Tutkimukseni tulokset yllättivät minut jossain määrin siinä, miten paljon sukupuoli edelleen näkyy opiskelijoiden kokemusten mukaan opinnoissa. Kuten teoriataustassani toin ilmi, kaikkien oppilaitosten tulee laatia tasa-arvosuunnitelma, mikä turvaa yhdenvertaisen kohtelun ja estää syrjintää henkilöön liittyvien syiden perusteella (Opetushallitus, Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu oppilaitoksissa). Tästä huolimatta sukupuoliroolit näkyvät edelleen, eikä niitä joidenkin vastaajien mukaan pyritä koulutuksessa aktiivisesti purkamaan. Tämä osoittaa, että tutkimukseni on tärkeä ja ajankohtainen ja nostaa esiin epäkohtia, joiden eteen tulisi koulutuksessa tehdä töitä. Toisaalta tutkimukseni tulokset ovat pitkälti samassa linjassa aiempien tutkimusten kanssa, mikä kertoo siitä, että vaikka tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden eteen tehdään jatkuvasti töitä ja myös lait siihen velvoittavat, ei tasa-arvon ihannetta ole vielä yliopistokoulutuksessakaan saavutettu.

Vaikka olen itse toiminut musiikin parissa lapsesta saakka, en ole aiemmin kunnolla tiedostanut musiikissa vallitsevia valtarakenteita ja sukupuolten välistä epätasa-arvoa. Koen hyvin tärkeänä, että sukupuolten välinen epätasa-arvo ja erilaiset valta-asemat tiedostetaan ja sen sijaan että niitä toisinnettisiin ja pidettäisiin yllä opetuksessa, niihin puututtaisiin ja niitä pyrittäisiin purkamaan. Näin voidaan tehdä ennaltaehkäisevää ja sukupuolten tasa-arvoa edistävää työtä tulevaisuuden musiikkikasvatukseen ja -kulttuuriin.

Aineistoni pohjalta nousseiden teemojen perusteella tulkitsen, että itseni lisäksi myös muut opiskelijat ovat pohtineet sukupuoleen liittyviä epäkohtia koulutuksessa sekä yleisesti musiikkialalla. Tämä korostaa tutkimukseni tärkeyttä, sillä feministisen musiikintutkimuksen kautta näitä epäkohtia voidaan nostaa esiin ja pyrkiä kohti tasa-arvon ihannetta.

Useat aineistossa esitetyt sukupuolittuneet jaot ovat sellaisia, jotka ovat luultavasti syntyneet jo ennen koulutusta. Pääsoitinten sukupuolittunut jakautuminen on yksi esimerkki tästä, sillä uskon useiden opiskelijoiden aloittaneen soitinopiskelut jo lapsuudessa. Näin on myös omalla kohdallani, sillä olen aloittanut pianonsoiton opiskelun ja kuoroharrastuksen alakouluiässä. Viimeistään yliopistossa olisi kuitenkin mielestäni tärkeää pohtia sitä, mistä nämä jaot kumpuavat ja pyrkiä purkamaan ja ennaltaehkäisemään niiden syntymistä. Kuten Sinkkonen (2013, 52) esittää, varhaislapsuuden kokemuksilla on suuri vaikutus käsityksiin sukupuolesta. Tähän vaikuttaa Sinkkosen mukaan ennen kaikkea se, miten on tullut kohdatuksi sukupuolensa edustajana.

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus, minkä vuoksi sitä ei voida yleistää koskemaan kaikkia opiskelijoita ja heidän näkemyksiään. Tässä tutkimuksessa se ei ollut myöskään tavoitteena. Tämä tutkimus edustaa Oulun yliopiston musiikkikasvatuksen opiskelijoiden tietyn joukon käsityksiä ja kokemuksia sukupuolen näkymisestä opinnoissa. Tulokset saattaisivat vaihdella, mikäli otoksessa olisi esimerkiksi toisen yliopiston tai koulutusohjelman edustajia. Myös suurempi otos vastaajia tai sukupuoleltaan homogeenisempi tutkimusjoukko saattaisivat muuttaa tuloksia. On myös mahdollista, että vastaajiksi on hakeutunut erityisesti sellaisia henkilöitä, joita aihe kiinnostaa. Tutkimusjoukkoni käsitti kuitenkin kaikki vuosikurssit ja siinä oli sekä eri-ikäisiä että eri sukupuolia edustavia henkilöitä, minkä puolesta se tarjosi mielestäni kattavan kuvauksen ilmiöstä. Koska musiikkikasvatuksen koulutusohjelmaan otetaan joka vuosi vain noin 20 opiskelijaa, aineistoni otos oli laaja ja antoi hyvän käsityksen siitä, miten opiskelijat kokevat sukupuolen näkyvän opinnoissaan.

Tutkimukseni luotettavuuteen vaikuttaa se, että olen pyrkinyt kertomaan mahdollisimman tarkasti ja avoimesti jokaisen vaiheen, joiden kautta olen tuloksiin päätenyt. Lisäksi olen teoriataustassani perehtynyt laajasti tutkittavaan ilmiöön ja tarkastellut sitä useasta eri näkökulmasta, hyödyntäen sekä suomalaista että kansainvälistä kirjallisuutta. Olen pyrkinyt teoriataustassani etsimään mahdollisimman tuoreita lähteitä, jotta tieto olisi ajantasaista. Analyysivaiheessa olen haastanut omaa ajattelua ja pyrkinyt irrottautumaan omista ennako-oletuksistani ja tarkastelemaan aineistoa objektiivisesti. Teoriaan perehtyminen on kuitenkin jossain määrin viitoittanut tutkimusjoukkoni valintaa, aineistonkeruuta ja myöhemmin sen tulkintaa. Etenin fenomenografiselle tutkimukselle ominaisten vaiheiden kautta, joiden mukaan teoriataustaan perehdytään ennen aineiston keräämistä ja analyysiä (Metsämuuronen, 2011, 240), mikä ohjasi kiinnittämään huomiota olennaisiin asioihin.

Tutkimukseni tavoite selvittää opiskelijoiden käsityksiä ja kokemuksia sukupuolen näkymisestä musiikkikasvatuksen opinnoissa täyttyi mielestäni hyvin. Tutkimukseni tulokset osoittivat myös kehityskohteita, joissa sukupuolten tasa-arvoa tulisi opinnoissa edistää. Sain kerättyä kattavan aineiston ja kirjoituskutsuni oli laadittu niin, että se ohjasi tutkittavia kirjoittamaan tutkimusaiheeni kannalta merkittävistä asioista. Se ei mielestäni ohjaillut vastaajia liikaa ja antoi heille tilaa kertoa asioista, jotka he itse kokivat merkityksellisiksi. Tätä edesauttoi se, että olin perehtynyt hyvin teoriataustaan ennen aineistonkeruuta. Kirjoituskutsu kuitenkin rajoitti sitä, etten voinut esittää vastauksiin liittyen tarkentavia kysymyksiä, ja minun täytyi tulkita kirjoitelmia omien käsitysteni varassa. Koska keräsin aineiston sähköisellä kyselyllä, takasi se vas-

taajille täyden anonymiteetin. Tämä saattoi vaikuttaa siihen, että vastaaminen tapahtui pienemmällä kynnyksellä ja anonymiteetin vuoksi vastauksissa oli mahdollista tuoda esiin arkojakin asioita.

Tutkimusta voisi jatkaa laajentamalla vastaajien otantaa ottamalla mukaan esimerkiksi luokanopettajaopiskelijoita. Laajempi otanta voisi tuottaa vielä uusia näkökulmia. Mielenkiintoista olisi myös tutkia jo työelämässä olevien opettajien näkemyksiä. Opiskelijoiden ja opettajien näkemyksiä voisi verrata keskenään ja selvittää, onko niissä eroavaisuuksia. Myös eri yliopistojen opiskelijoiden näkemysten vertaileminen voisi tuoda mielenkiintoisia tuloksia. Tutkimuksessani esiin nousseita teemoja voisi tutkia vielä syvemmin, esimerkiksi selvittämällä, mitkä asiat ovat vaikuttaneet opiskelijoiden soitinvalintoihin. Soitinten jakautuminen sukupuolen mukaan oli tutkimustulosten perusteella selkeä ilmiö, joten olisi mielenkiintoista selvittää ilmiön juurisyitä. Tätä voisi tutkia esimerkiksi haastatteleamalla tietyn soittimen soittajia ja selvittämällä, mitkä asiat ovat vaikuttaneet heidän soitinvalintoihinsa. Koska käsittelin teoriataustassani yleisesti musiikin kenttää, toisi muusikoiden kokemusten ja käsitysten tutkiminen myös uutta näkökulmaa aiheeseen.

Feministinen tutkimus on tullut musiikintutkimukseen melko myöhään (Leppänen & Rojola, 2004, 70). Vaikka nykyisin tutkimusta on tehty enemmän, patriarkaaliset rakenteet ovat musiikissa edelleen voimassa (Gould, 2011, 131). Tämä tutkimus on osoittanut, että yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon edistämisen kannalta musiikkikasvatuksessa ja yleisesti musiikkikulttuurissa on vielä tehtävää. Feministisen musiikintutkimuksen kautta näitä patriarkaalisia rakenteita voidaan pikkuhiljaa purkaa ja luoda entistä tasa-arvoisempaa musiikkikulttuuria tuleville sukupolville. Tässä tasa-arvotyössä musiikkikasvattajat ovat keskeisessä roolissa.

Lähteet

- Abramo, J. M. (2011). Gender Differences of Popular Music Production in Secondary Schools. *Journal of research in music education*, 59(1), 21–43. <https://doi.org/10.1177/0022429410396095>
- Ahonen, S. (1994). Fenomenografinen tutkimus. Teoksessa: Syrjälä, L., Ahonen, S., Syrjäläinen, E. & Saari, S. (toim.) *Laadullisen tutkimuksen työtapoja*. (114–160). Helsinki: Kirjayhtymä Oy.
- Alasuutari, P. (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0* (4. uud. p.). Tampere: Vastapaino.
- Bennett, D., Macarthur, S., Hope, C., Goh, T. & Hennekam, S. (2018). Creating a career as a woman composer: Implications for music in higher education. *British Journal of Music Education*, 35(3), 237–253. <https://doi.org/10.1017/S0265051718000104>
- Bernabé-Villodre, M. d. M. & Martínez-Bello, V. E. (2018). Analysis of gender, age and disability representation in music education textbooks: A research update. *International Journal of Music Education*, 36(4), 494–508. <https://doi.org/10.1177/0255761418763900>
- Björck, C. (2009). Claiming Gendered Space in Popular Music Soundscapes. *The Finnish Journal of Music Education*. 12(2). 8–21.
- Brandt, J. & Kizer, S. (2015). From Street to Tweet. Teoksessa: Trier-Bieniek, A. (toim.) *Feminist Theory and Pop Culture*. (115–127). The Netherlands: Sense Publishers.
- Brunila, K., Heikkinen, M. & Hynninen, P. (2005). *Difficult but doable – Good practices for equality work*. Kajaani: Oulu University, Kajaani University Consortium, Adult Education Unit/The National Thematic Network. Haettu (26.1.2021) osoitteesta http://www.kajaaninyliopistokeskus.oulu.fi/proj/womenit/difficult_but_doable.pdf
- Butler, J. (1999). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. 10th anniversary edition. New York: Routledge.
- Coen-Mishlan, K. (2018). My Life, Your Life, Our Life: Glimpses into Past, Present, and Future in Feminist Music Education Research. *Contributions to music education*, 43. 197–200.
- Connell, R. (2009). *Gender: In world perspective* (2. ed.). Cambridge: Polity Press.
- Cumberledge, J. P. (2018). Instrument and Gender as Factors in the Perceptions of Musicians and Musical Performance. *Contributions to Music Education*, 43, 159–173.
- de Boise, S. (2018). Gender Inequalities and Higher Music Education: Comparing the UK and Sweden. *British Journal of Music Education*. 35(1), 23–41. <https://doi.org/10.1017/S0265051717000134>
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

- Gillanders, C. & Franco Vázquez, C. (2020). Towards the inclusion of a gender perspective in arts projects: A case study in secondary teacher training. *Gender and education*, 32(6), 767–783. <https://doi.org/10.1080/09540253.2018.1513455>
- Gould, E. (2011). Feminist Imperative(s) in Music and Education: Philosophy, theory, or what matters most. *Educational philosophy and theory*, 43(2), 130–147. <https://doi.org/10.1111/j.1469-5812.2008.00424.x>
- Grissom-Broughton, P. A. (2020). A matter of race and gender: An examination of an undergraduate music program through the lens of feminist pedagogy and Black feminist pedagogy. *Research studies in music education*, 42(2), 160–176. <https://doi.org/10.1177/1321103X19863250>
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2004). *Tutki ja kirjoita*. (10. osin uud. laitos) Helsinki: Tammi.
- Huusko, M. & Paloniemi, S. (2006). Fenomenografia laadullisena tutkimussuuntauksena kasvatustieteissä. *Kasvatus: Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja*, 37(2), 7.
- Jokinen, A. (2021). Laadullisen tutkimuksen näkökulmat. Teoksessa: Vuori, J. (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Haettu (16.4.2021) osoitteesta <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/mita-on-laadullinen-tutkimus/laadullisen-tutkimuksen-nakokulmat/>
- Juhila, K. (2021). Laadullinen tutkimus ja teoria. Teoksessa: Vuori, J. (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Haettu (26.1.2021) osoitteesta <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/mita-on-laadullinen-tutkimus/laadullinen-tutkimus-ja-teoria/>
- Juvonen, T., Rossi, L-M. & Saresma, T. (2010). Kuinka sukupuolta voi tutkia? Teoksessa: Saresma, T., Rossi, L-M. & Juvonen, T. (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. (9-20). Tampere: Vastapaino.
- Järvinen, P. & Järvinen, A. (2000). *Tutkimustyön metodeista*. Tampere: Opinpajan kirja.
- Jääskeläinen, L., Hautakorpi, J., Onwen-Huma, H., Niittymäki, H., Pirttijärvi, A., Lempinen, M. & Kajander, V. (2016). *Tasa-arvotyö on taitolaji: Opas sukupuolten tasa-arvon edistämiseen perusopetuksessa*. Oppaat ja käsikirjat 5. Opetushallitus. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy. Haettu (17.11.2020) osoitteesta https://www.opi.fi/sites/default/files/documents/173318_tasa_arvotyö_on_taitolaji_0.pdf
- Kaikkonen, M. & Laes, T. (2013). Musiikkikasvattaja inklusion ja tasa-arvoisen oppimisen edistäjänä. Teoksessa: Juntunen, M-L., Nikkanen H. M. & Westerlund, H. (toim.) *Musiikkikasvattaja – Kohti reflektiivistä käytäntöä*. (105–115). Jyväskylä: PS-kustannus.

- Karvonen, U., Pietilä, P. & Tainio, L. (2018). Sankareita ja hirviöopettajia – sukupuoli luokanopettajakoulutuksen kokemuskertomuksissa. Teoksessa: Rinne, R., Haltia, N., Lampinen, S. & Kaunisto, T. (toim.) *Eriarvoistuva maailma – tasa-arvoistava koulu?* (367–388). Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Keychange. (2020). Haettu (30.9.2020) osoitteesta <https://www.keychange.eu/>
- Koppa. (2015a). *Konstruktivismi*. Jyväskylän yliopisto. Haettu (16.4.2021) osoitteesta <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tieteenfilosofiset-suuntaukset/konstruktivismi>
- Koppa. (2015b). *Fenomenografinen analyysi*. Jyväskylän yliopisto. Haettu (16.4.2021) osoitteesta <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/fenomenografinen-analyysi>
- Koskela, M. (2018). Mihin musiikkikasvatus tarvitsee intersektionaalista feminismiä? Teoksessa: Rinne, R., Haltia, N., Lampinen, S. & Kaunisto, T. (toim.) *Eriarvoistuva maailma – tasa-arvoistava koulu?* (329–346). Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Koulutus.fi. (4.7.2019). *Työelämän eriytyminen jatkuu – jako miesten ja naisten töihin pitää pintansa*. Haettu (26.1.2021) osoitteesta <https://www.koulutus.fi/artikkelit/tyoelaman-eriytyminen-jatkuu-tyoskenteletko-tasa-alalla-15044>
- Kärjä, A-V. (2007). Musiikki ja kuva. Teoksessa: Aho, M. & Kärjä, A-V. (toim.) *Populaarimusiikin tutkimus*. (179–202). Tampere: Vastapaino.
- Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (8.8.1986/609). Haettu (29.4.2021) osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>
- Leppihalme, I. & Lehto, E. (2019). Seksuaalisuus. Julkaisussa: SetSTOP (toim.) *Johdanto oppimateriaaliin*. (22–25). Haettu (24.2.2021) osoitteesta https://setstop.files.wordpress.com/2019/11/setstop_johdanto_oppimateriaaliin.pdf
- Leppihalme, I., Sunnari, V. & Lehto, E. (2019). Sukupuoli. Julkaisussa: SetSTOP (toim.) *Johdanto oppimateriaaliin*. (15–21). Haettu 24.2.2021 osoitteesta https://setstop.files.wordpress.com/2019/11/setstop_johdanto_oppimateriaaliin.pdf
- Leppänen, T. (2007). Populaarimusiikin yleisöjen identiteettejä kartoittamassa. Teoksessa: Aho, M. & Kärjä, A-V. (toim.) *Populaarimusiikin tutkimus*. (268–290). Tampere: Vastapaino.
- Leppänen, T. (2011). Soivia eroja – sukupuoli ja kulttuurien kohtaaminen alakoulun musiikin oppikirjoissa. *The Finnish Journal of Music Education*, 14(2), 29–40.

- Leppänen, T. & Rojola, S. (2004). Musiikki ja tutkimus - Feministisiä kytköksiä rakentamassa. Teoksessa: Liljeström, M. (toim.) *Feministinen tietäminen: Keskustelua metodologiasta*. (70–89). Tampere: Vastapaino.
- Leppänen, T., Unkari-Virtanen, L. & Sintonen, S. (2013). Kriittinen kulttuurikasvattaja ja musiikkikasvatuksen traditiot. Teoksessa: Juntunen, M., Nikkanen, H. M. & Westerlund, H. (toim.) *Musiikkikasvattaja – Kohti reflektiivistä käytäntöä*. (321–348). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Macarthur, S., Bennett, D., Goh, T., Hennekam, S. & Hope, C. (2017). The Rise and Fall, and the Rise (Again) of Feminist Research in Music: 'What Goes Around Comes Around'. *Musicology Australia*, 39(2). 73–95. <https://doi.org/10.1080/08145857.2017.1392740>
- Mankkinen, J. (2020). “Klassista rokkia seisten kuseville” - Radio Cityn mainos herätti somekohun: “Typerä ja tyyliön virhe”, myöntää kanavan omistaja. *Yle uutiset*. 9.9.2020. Haettu (14.3.2021) osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-11534927>
- Markkola, M. (2018). “Työt ei soita kitaraa” - Nuorgam tutki, millä kesän festareilla esiintyy eniten naisoletettuja. *Nuorgam* 20.5.2018. Haettu (30.9.2020) osoitteesta <http://www.nrgm.fi/artikkelit/tytot-ei-soita-kitaraa-nuorgam-tutki-milla-kesan-2018-festarella-esiintyy-eniten-naisoletettuja/>
- Marton, F. (1981). Phenomenography – Describing conceptions of the world around us. *Instructional Science*, 10, 177–200. Haettu (12.5.2021) osoitteesta https://www.ida.liu.se/divisions/hcs/seminars/cogsciseminars/Papers/marton_-_phenomenography.pdf
- Metsämuuronen, J. (2011). *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä*. (4. Korjattu laitos.) Helsinki: International Methelp Oy.
- Moisala, P. (2009). *Kaija Saariaho*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- Niikko, A. (2003). *Fenomenografia kasvatustieteellisessä tutkimuksessa*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Oikarinen, T. (2019). *Ei tietoa eikä vaihtoehtoja: Selvitys intersukupuolisten ihmisten oikeuksista ja kokemuksista*. Helsinki: Oikeusministeriö. Haettu (25.1.2021) osoitteesta https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161410/OMSO_3_2019_Ei_tietoa_eika_vaihtoehtoja_.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Opetushallitus. (2011). *Tasa-arvo ja sukupuoli oppimateriaaleissa*. Muistiot 2011:1. Haettu (11.5.2021) osoitteesta https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/130443_tasa-arvo_ja_sukupuoli_oppimateriaaleissa_0.pdf

- Opetushallitus. *Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu oppilaitoksissa*. Haettu (22.1.2021) osoitteesta <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuussuunnittelu-oppilaitoksissa>
- Opetushallitus. (2016). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014* (4. p.). Määräykset ja ohjeet 2014:96. Haettu (14.10.2020) osoitteesta https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
- Opetushallitus. (2019). *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019*. Määräykset ja ohjeet 2019:2a. Haettu (13.3.2021) osoitteesta https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/lukion_opetussuunnitelman_perusteet_2019.pdf
- Palkki, J. & Sauerland, W. (2019). Considering Gender Complexity in Music Teacher Education. *Journal of Music Teacher Education*, 28(3), 72–84.
- Paloniemi, S. & Huusko, M. (2016). Fenomenografia ja variaatioteoria aikuiskasvatustieteen tutkimuksessa. *Aikuiskasvatus*, 36(2), 119–121.
- Perusopetuslaki (21.8.1998/628). 2 §: *Opetuksen tavoitteet*. Haettu (17.11.2020) osoitteesta <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>
- Pettersson, M. (2020). *Historian jännät naiset. Merirosvoja, meedioita, varkaita ja vakooja-prinsessoja*. Atena.
- Powell, J. L. (2014). *Feminist Social Theory*. New York: Nova Science Publishers.
- Puolimatka, T. (2019). *Sukupuoli muutoksessa*. Keuruu: Otavan kirjapaino.
- Pöysä, J. (2021). Kirjoituskutsut. Teoksessa: Vuori, J. (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Haettu (26.1.2021) osoitteesta <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-aineistot/kirjoituskutsut/>
- Richmere, L. K. (2016.) To Name or Not to Name? Social Justice, Poststructuralism, and Music Teacher Education. *Philosophy of music education review*, 24(1), 84–102. <https://doi.org/10.2979/philmusieducrevi.24.1.07>
- Rinne, R., Lempinen, S., Haltia, N. & Kaunisto, T. (2018). Tasa-arvo, koulutustutkimuksen merkitys ja “totuuden jälkeinen maailma”: johdanto. Teoksessa: Rinne, R., Haltia, N., Lampinen, S. & Kaunisto, T. (toim.) *Eriarvoistuva maailma – tasa-arvoistava koulu?* (9–26). Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Rossi, L-M. (2010). Sukupuoli ja seksuaalisuus, erosta eroihin. Teoksessa: Saresma, T., Rossi, L-M. & Juvonen, T. (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. (21–38). Tampere: Vastapaino.

- Roulston, K. & Misawa, M. (2011). Music teachers' constructions of gender in elementary education. *Music Education Research*, 13(1), 3-28.
<https://doi.org/10.1080/14613808.2011.553275>
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006). Sisällönanalyysi. Julkaisussa: *KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Haettu (14.4.2021) osoitteesta https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_2.html
- Saarikallio, S. (2009). Musiikki ja nuoren psykososiaalinen kehitys. Teoksessa: Louhivuori, J., Paananen, P. & Väkevä, L. (toim.) *Musiikkikasvatus - Näkökulmia kasvatukseen, opetukseen ja tutkimukseen*. (221–232). Vaasa: Ykkös-Offset Oy.
- Saresma, T. & Harjunen, H. (2013). Ikuisuuskysymys nyt! Teoksessa: Harjunen, H. & Saresma, T. (toim.) *Sukupuoli nyt! Purkamisia ja neuvotteluja*. (7–10). Jyväskylä: Yliopistopaino.
- Seta. (2018). *Kolmas sukupuolimerkintä tukee itsemäärittelyoikeutta*. Kannanotto, uutinen. Haettu (15.4.2021) osoitteesta <https://seta.fi/2018/11/05/kolmas-sukupuolimerkinta-tukee-itsemaarittelyoikeutta/>
- SetSTOP. (2019). *Sukupuolen moninaisuus*. Haettu (24.2.2021) osoitteesta https://setstop.files.wordpress.com/2019/10/setstop_sukupuolen_moninaisuus_oppimateriaali.pdf
- SetSTOP–hanke. Haettu (24.2.2021) osoitteesta <https://setstop.wordpress.com/>
- Sillanpää, S. (2019). Materiaalin käyttäjälle. Julkaisussa: *SetSTOP – Sukupuolen moninaisuus*. (3). Haettu (24.2.2021) osoitteesta https://setstop.files.wordpress.com/2019/10/setstop_sukupuolen_moninaisuus_oppimateriaali.pdf
- Sinkkonen, J. (2013). Poikien ja tyttöjen musiikki? Teoksessa: Jordan-Kilki, P., Kauppinen, E. & Korolainen-Viitasalo, E. (toim.) *Musiikkipedagogin käsikirja: Vuorovaikutus ja kohtaaminen musiikinopetuksessa*. (48–57). Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy.
- Smith, J. S. & Smith, K. E. (2016). What it Means to Do Gender Differently: Understanding Identity, Perceptions and Accomplishments in a Gendered World. *Humboldt Journal of Social Relations*, 38, 62–78. Haettu (1.10.2020) osoitteesta <https://digitalcommons.humboldt.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1034&context=hjsr>
- Smith, S. L., Pieper, K., Clark, H., Case, A. & Choueiti, M. (2020). *Inclusion in the Recording Studio? Gender and Race/Ethnicity of Artists, Songwriters & Producers across 800 Popular Songs from 2012-2019*. USC Annenberg Inclusion Initiative. Haettu (30.9.2020) osoitteesta <http://assets.uscannenberg.org/docs/aii-inclusion-recording-studio-20200117.pdf>

- Strong, C. (2019). Towards a Feminist History of Popular Music: Re-examining Writing on Musicians and Domestic Violence in the Wake of #MeToo. Teoksessa: Istvandy, L., Baker, S. & Cantillon, Z. (toim.) *Remembering Popular Music's Past: Memory-Heritage-History*. (Chapter 16). London: Anthem Press.
- Sundqvist, J. (2020). *Jokerin ja Chernobylin musiikin säveltänyt Hildur Guðnadóttir rikkoo tabuja* – “Tytöille ja naisille, jotka kuulevat musiikin sisällään: avatkaa suunne, me tarvitsemme ääniänne!” Yle, kulttuurcocktail. Haettu (28.1.2021) osoitteesta <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2020/03/27/jokerin-ja-chernobylin-musiikin-saveltanyt-hildur-gudnadottir-rikkoo-tabuja>
- Sunnari, V. (2019). Sukupuolten tasa-arvo. Julkaisussa: SetStop (toim.) *Johdanto oppimateriaaliin*. (6–14). Haettu (24.2.2021) osoitteesta https://setstop.files.wordpress.com/2019/11/setstop_johdanto_oppimateriaaliin.pdf
- Syrjäläinen, E., Eronen, A. & Värri, V-M. (2007). Johdanto. Teoksessa: Syrjäläinen, E., Eronen, A. & Värri, V-M. (toim.) *Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin*. (7–12). Tampere: Juvenes Print.
- Tervasmäki, T. (2018). Tasa-arvoa yksilö vai yhteisö edellä? Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden 2014 tasa-arvokäsitys. Teoksessa: Rinne, R., Haltia, N., Lampinen, S. & Kaunisto, T. (toim.) *Eriarvoistuva maailma – tasa-arvoistava koulu?* (123–144). Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2020). Tasa-arvosanasto. Tasa-arvotiedon keskus: *Sukupuolten tasa-arvo*. Haettu (23.4.2021) osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2021). Miksi edistää tasa-arvoa? Tasa-arvotiedon keskus: *Sukupuolten tasa-arvo*. Haettu (29.4.2021) osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-edistaminen/miksi-edistaa-tasa-arvoa>
- Tuomela, H. & Tossavainen, T. (2015). Tapauksittainen tutkimus yläkouluikäisten musiikkipainotteisen koulun oppilaiden soittajaidentiteetin muutoksista. *The Finnish Journal of Music Education*, 18(1), 42–55.
- Tuomi, J. & Sarajarvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Unkari-Virtanen, L. (2013). Musiikin menneisyyteen tutustuminen yhteisöllisissä oppimisympäristöissä. Teoksessa: Jordan-Kilki, P., Kauppinen, E. & Korolainen-Viitasalo, E. (toim.) *Musiikkipedagogin käsikirja: Vuorovaikutus ja kohtaaminen musiikinopetuksessa*. (147–155). Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy.

- Valli, R. (2018). Aineistonkeruu kyselylomakkeella. Teoksessa: Valli, R. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. (81–99). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Varto, J. (1992). *Laadullisen tutkimuksen metodologia*. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.
- Vedenpää, V. (2018). *Suurilla kansainvälisillä festivaaleilla pian puolet naisesiintyjä - Suomesta mukana ainoastaan Flow Festival: "Ei aivan ongelmaton"*. Yle uutiset. Haettu (30.9.2020) osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-10347552>
- Välimäki, S. (2018). Tutkija radiossa ja televisiossa. Miten puhua musiikista ihmisille ja miksi? Teoksessa: Mononen, S. & Välimäki, S. (toim.) *Musiikki muutosvoimana. Aktivistisen musiikintutkimuksen manifesti*. (27–44). Helsinki: Tutkimusyhdistys Suoni ry. Haettu (30.9.2020) osoitteesta https://static1.squarespace.com/static/5b0424703917ee9417d3f86e/t/5c10a381032be4e801962185/1544594340919/Musiikki_muutosvoimana.pdf
- Välimäki, S., Torvinen, J. & Mononen, S. (2018). Johdanto. Aktivistinen musiikintutkimus. Teoksessa: Mononen, S. & Välimäki, S. (toim.) *Musiikki muutosvoimana. Aktivistisen musiikintutkimuksen manifesti*. (7–14). Helsinki: Tutkimusyhdistys Suoni ry. 7–14. Haettu 30.9.2020 osoitteesta https://static1.squarespace.com/static/5b0424703917ee9417d3f86e/t/5c10a381032be4e801962185/1544594340919/Musiikki_muutosvoimana.pdf
- Välimäki, S. (2019). *Säveltävät naiset Suomessa 1700-luvun lopulta 1900-luvun alkuun*. Suoni ry. Haettu (15.4.2021) osoitteesta <https://www.suoni.fi/etusivu/saveltavat-naiset-suomessa-1700-luvun-lopulta-1900-luvun-alkuun>
- Westerlund, H. (2009). Näkökulmia monikulttuuriseen musiikkikasvatukseen. Teoksessa: Louhivuori, J., Paananen, P. & Väkevä, L. (toim.) *Musiikkikasvatus - Näkökulmia kasvatukseen, opetukseen ja tutkimukseen*. (313–324). Vaasa: Ykkös-Offset Oy.
- Wiedenfield, L. M. (2012). Sex-Types and Instrument Selection: The Effect of Gender Schemas on Fifth Graders' Instrument Choices. *Texas Music Education Research*, 64–76. Haettu (24.9.2020) osoitteesta <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1102257.pdf>
- Yhdenvertaisuuslaki. (30.12.2014/1325). Haettu (29.4.2021) osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>
- Ylöstalo, H. (2012). *Tasa-arvotyön tasa-arvot*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy. Haettu (4.11.2020) osoitteesta <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/66849/978-951-44-8656-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Liite 1

Sukupuoli ja sukupuolistereotyytiat musiikkikasvatuksen opinnoissa

Opiskelen Oulun yliopistossa kuudetta vuotta luokanopettajakoulutuksessa ja teen samalla musiikkikasvatuksen lukiopätevyyden antavia opintoja. Kirjoitan parhaillani pro gradu -tutkielmaa siitä, miten sukupuoli ja sukupuolistereotyytiat näkyvät musiikkikasvatuksessa.

Tarvitsisin kyselyyni musiikkikasvatuksen opiskelijoita kertomaan omia kokemuksiaan ja käsityksiään, miten sukupuoli ja -stereotyytiat näkyvät musiikkikasvatuksen opinnoissa. Kyselylomake sisältää avoimen kysymyksen, johon opiskelijat voivat kertoa kokemuksiaan vapaan kirjoitelman muodossa.

Kiitos paljon jo etukäteen vastauksista! :)

***Pakollinen**

Vastaajan tiedot

1. Ikä *

2. Sukupuoli *

Merkitse vain yksi soikio.

Nainen

Mies

Muu

En halua kertoa

1. Opiskeluvuosi *

Merkitse vain yksi soikio.

1.

2.

3.

4.

5.

6. tai enemmän

Tutkimuskysymys

2. Kirjoita vapaa kirjoitelma, jossa pohdit, miten sukupuoli ja erilaiset sukupuolistereotyyppiat näkyvät opinnoissasi. (Voit pohtia asiaa esimerkiksi soitinvalintojen, oppimateriaalien, tehtävien- ja roolien jakautumisen, opetuksen, kiinnostuksen kohteiden ja musiikkimaun kautta.) *

Suuret kiitokset tutkimukseen osallistumisesta! :)